YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (viides jaosto)

25 päivänä lokakuuta 2005 *

Asiassa T-38/02,

Groupe Danone, kotipaikka Pariisi (Ranska), edustajinaan asianajajat A. Winckler ja M. Waha,

kantajana,

vastaan

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehinään A. Bouquet ja W. Wils, prosessiosoite Luxemburgissa,

vastaajana,

jossa kantaja vaatii kumoamaan EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia IV/37.614/F3 PO/Interbrew ja Alken-Maes) 5 päivänä joulukuuta 2001 tehdyn komission päätöksen 2003/569/EY (EUVL 2003, L 200, s. 1) ja toissijaisesti alentamaan sille tämän päätöksen 2 artiklassa määrättyä sakkoa,

* Oikeudenkäyntikieli: ranska.

EUROOPAN YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN
OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN (viides jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja M. Vilaras sekä tuomarit E. Martins Ribeiro ja K. Jürimäe,

kirjaaja: hallintovirkamies J. Plingers,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 8.12.2004 pidetyssä istunnossa esitetyn,

on antanut seuraavan

tuomion

Asiaa koskevat oikeussäännöt

1 Neuvoston asetuksen N:o 17 (perustamissopimuksen [81] ja [82] artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus), joka on annettu 6 päivänä helmikuuta 1962 (EYVL 1962, 17, s. 204), 15 artiklan 2 kohdassa säädetään seuraavaa:

"Komissio voi päätöksellään määrätä yrityksille tai yritysten yhteenliittymille sakon, joka on vähintään 1 000 ja enintään 1 000 000 [euroa] taikka tätä suurempi mutta

enintään 10 prosenttia kunkin rikkomukseen osallisen yrityksen edellisen tilikauden liikevaihdosta, jos ne tahallaan tai tuottamuksesta:

a) rikkovat perustamissopimuksen [81] artiklan 1 kohtaa tai [82] artiklaa; taikka

b) rikkovat jotakin [asetuksen] 8 artiklan 1 kohdan nojalla määrättyä velvoitetta.

Sakon suuruutta määrättäessä on otettava huomioon rikkomuksen vakavuuden lisäksi sen kesto."

2 Asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennassa sovellettavissa suuntaviivoissa (EYVL 1998, C 9, s. 3; jäljempänä suuntaviivat) vahvistetaan kyseisten sakkojen laskutapa, "joka pohjautuu perusmäärään, jota korotetaan raskauttavien olosuhteiden perusteella ja alennetaan lieventävien olosuhteiden perusteella" (suuntaviivojen johdanto-osan toinen kappale). Suuntaviivoissa todetaan edelleen, että "perusmäärä määritetään rikkomisen vakavuuden ja keston perusteella. Ne ovat ainoat asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa vahvistetut perusteet" (suuntaviivojen 1 kohta).

3 Sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annetussa komission tiedonannossa (EYVL 1996, C 207, s. 4; jäljempänä yhteistyötiedonanto) "määritellään ne edellytykset, joilla komission kanssa kartelleja koskevissa tutkimuksissa yhteistyössä olevat yritykset voidaan vapauttaa sakoista tai niille muussa tapauksessa määrättyjä sakkoja lievennetään" (tiedonannon A 3 kohta).

4 Yhteistyötiedonannon D kohdassa todetaan seuraavaa:

"D. Sakon määrän merkittävä alentaminen

1. Jos yritys tarjoutuu yhteistyöhön ilman, että kaikki edellä B tai C kohdassa esitetyt edellytykset täyttyvät, yritykselle voidaan myöntää 10–50 prosenttia alennusta siihen sakkojen määrään, mikä sille olisi määrätty ilman yhteistyötä.

2. Näin voidaan menetellä erityisesti, jos:

— yritys toimittaa komissiolle ennen vastalauseiden tiedoksi antamista tietoja, asiakirjoja tai muita todisteita, jotka auttavat rikkomuksen todistamisessa

— saatuaan tiedon vastalauseista yritys ilmoittaa komissiolle, että se ei kiistä niiden seikkojen olemassaoloa, joihin komission esittämät syytökset perustuvat."

Tosiseikat

5 Tosiseikkojen tapahtuma-aikaan Interbrew NV (jäljempänä Interbrew) oli Belgian olutmarkkinoiden suurin toimija ja Brouwerijen Alken-Maes NV (jäljempänä Alken-Maes) toiseksi suurin. Alken-Maes kuului tytäryhtiönä Danone SA -konserniin (jäljempänä kantaja), joka toimi myös Ranskan olutmarkkinoilla toisen tytäryhtiönsä Brasseries Kronenbourg SA:n (jäljempänä Kronenbourg) kautta. Kantaja lopetti toiminnan olutalalla vuonna 2000.

6 Komissio aloitti vuonna 1999 asianumerolla IV/37.614/F3 tutkimuksen selvittääkseen, oliko Belgian panimoalalla rikottu yhteisön kilpailusääntöjä.

7 Komissio aloitti 29.9.2000 menettelyn kyseisessä asiassa ja antoi kantajaa sekä Interbrew'tä, Alken-Maesia, NV Brouwerij Haachtia (jäljempänä Haacht) ja NV Brouwerij Martensia (jäljempänä Martens) koskevat väitetiedoksiannot. Kantajan osalta aloitettu menettely ja sille osoitettu väitetiedoksianto koskivat pelkästään sen oletettua osallisuutta niin sanottuun Interbrew'n ja Alken-Maesin kartelliin, joka koski Belgian olutmarkkinoita.

8 Komissio teki 5.12.2001 EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia IV/37.614/F3 PO/Interbrew ja Alken-Maes) päätöksen 2003/569/EY (EUVL 2003, L 200, s. 1), joka koskee kantajaa sekä Interbrew'tä, Alken-Maesia, Haachtia ja Martensia (jäljempänä riidanalainen päätös).

9 Riidanalaisessa päätöksessä todetaan kaksi erillistä kilpailusääntöjen rikkomista eli yhtäältä Belgiassa myytyä olutta koskeva monimutkainen sopimusten ja/tai

yhdenmukaistettujen menettelytapojen kokonaisuus (jäljempänä Interbrew'n ja Alken-Maesin kartelli) ja toisaalta yhdenmukaistetut menettelytavat jakelijoiden tuotemerkeillä myydyn oluen alalla. Riidanalaisessa päätöksessä todetaan, että kantaja, Interbrew ja Alken-Maes ovat osallistuneet ensiksi mainittuun rikkomiseen, kun taas jälkimmäiseen ovat osallistuneet Interbrew, Alken-Maes, Haacht ja Martens.

10 Vaikka kantaja oli tosiseikkojen tapahtuma-aikaan Alken-Maesin emoyhtiö, päätöksessä katsotaan sen syyllistyneen vain yhteen rikkomiseen. Päätöksessä nimittäin otetaan huomioon kantajan aktiivinen osuus Interbrew'n ja Alken-Maesin kartellissa ja katsotaan kantajan olevan vastuussa sekä omasta osallistumisestaan kyseiseen kartelliin että Alken-Maesin osallistumisesta siihen. Sitä vastoin komissio on katsonut, ettei kantajan voitu katsoa olevan vastuussa tytäryhtiönsä osallistumisesta jakelijoiden tuotemerkeillä myydyn oluen alalla noudatettuun yhdenmukaistettuun menettelytapaan, koska se ei ollut itse osallistunut tähän kartelliin.

11 Rikkominen, johon kantajan katsotaan syyllistyneen, muodostuu siitä, että se on osallistunut sekä suoraan että tytäryhtiönsä Alken-Maesin välityksellä monimutkaiseen sopimusten ja/tai yhdenmukaistettujen menettelytapojen kokonaisuuteen, joka koski yleistä sopimusta aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymisestä, vähittäiskaupan hintoja ja myynninedistämistoimia, hotelli-, ravintola- ja kahvila-alan (jäljempänä hotelli- ja ravintola-ala) asiakaskunnan jakamista, niin sanotut kansalliset asiakkaat mukaan lukien, hotelli- ja ravintola-alan investointien ja mainonnan rajoittamista, hotelli- ja ravintola-alalla ja vähittäiskaupassa sovellettavaa uutta tariffirakennetta sekä hotelli- ja ravintola-alan ja vähittäiskaupan myyntiä koskevaa tietojen vaihtoa.

12 Riidanalaisessa päätöksessä todetaan, että edellä mainittu rikkominen alkoi 28.1.1993 ja päättyi 28.1.1998.

13 Koska komissio katsoi tiettyjen seikkojen perusteella, että rikkominen oli loppunut, se ei pitänyt tarpeellisena velvoittaa kyseisiä yrityksiä lopettamaan rikkomista asetuksen N:o 17 3 artiklan nojalla.

14 Sitä vastoin komissio katsoi, että Interbrew'lle ja kantajalle oli määrättävä asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan nojalla sakko sen johdosta, että ne olivat osallistuneet Interbrew'n ja Alken-Maesin kartelliin.

15 Komissio on riidanalaisessa päätöksessä todennut tältä osin, että kaikki Interbrew'n ja Alken-Maesin kartelliin osallistuneet olivat rikkoneet kilpailuoikeutta tahallisesti.

16 Laskiessaan määrättävien sakkojen määriä komissio on riidanalaisessa päätöksessä noudattanut suuntaviivoissa määriteltyä laskutapaa sekä yhteistyötiedonantoa.

17 Riidanalaisen päätöksen päätösosassa määrätään seuraavaa:

"1 artikla

[Interbrew], [Alken-Maes] ja [kantaja] ovat rikkoneet [EY] 81 artiklan 1 kohtaa osallistumalla monimutkaiseen sopimusten ja/tai yhdenmukaistettujen menettelytapojen kokonaisuuteen, joka koski yleistä sopimusta aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymisestä, vähittäiskaupan hintoja ja myynninedistämistoimia, hotelli- ja ravintola-alan asiakaskunnan jakamista (sekä perinteisellä hotelli- ja ravintola-alalla että kansallisten asiakkaiden osalta), investointien ja mainonnan rajoittamista hotelli- ja ravintola-alalla, hotelli- ja ravintola-alalla ja vähittäiskaupassa sovellettavaa uutta tariffirakennetta sekä hotelli- ja ravintola-alan ja vähittäiskaupan myyntiä koskevaa tietojen vaihtoa 28 päivän tammikuuta 1993 ja 28 päivän tammikuuta 1998 välisenä aikana.

2 artikla

[Interbrew'lle] ja [kantajalle] määrätään seuraavat sakot 1 artiklassa todetuista rikkomisista:

a) [Interbrew]: 45,675 miljoonan euron suuruinen sakko.

b) [Kantaja]: 44,043 miljoonan euron suuruinen sakko.

__ __"

Oikeudenkäyntimenettely ja asianosaisten vaatimukset

18 Kantaja nosti nyt käsiteltävänä olevan kanteen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen 22.2.2002 toimittamallaan kannekirjelmällä.

19 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin (viides jaosto) päätti esittelevän tuomarin kertomuksen perusteella aloittaa suullisen käsittelyn. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin kehotti työjärjestyksensä 64 artiklan nojalla asianosaisia esittämään tiettyjä asiakirjoja ja vastaamaan kirjallisiin kysymyksiin. Asianosaiset noudattivat näitä kehotuksia asetetussa määräajassa.

20 Kantaja pyysi 30.11.2004 päivätyllä kirjeellään ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta ensinnäkin liittämään asiakirja-aineistoon EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia COMP/C.37.750/B2 — Brasseries Kronenbourg, Brasseries Heineken) 29 päivänä syyskuuta 2004 tehdyn komission päätöksen, joka on annettu tiedoksi numerolla K(2004) 3597 lopullinen (jäljempänä Kronenbourg/Heineken-päätös), ja toiseksi esittämään työjärjestyksen 64 artiklan 4 kohdan mukaisena prosessinjohtotoimenpiteenä komissiolle kehotuksen lausua ennen istuntoa tai sen aikana tuloksista, joita tämä on saanut tutkimuksessaan, joka koskee Interbrew'llä Belgian olutmarkkinoilla olevan määräävän aseman mahdollista väärinkäyttöä.

21 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki 3.12.2004 päätöksen, jossa se ensinnäkin liitti edellä mainitun kirjeen asiakirja-aineistoon ja ilmoitti komissiolle, että tätä kehotetaan istunnossa esittämään huomautuksensa kantajan pyynnöstä, jonka mukaan Kronenbourg/Heineken-päätös on liitettävä asiakirja-aineistoon. Toiseksi päätöksessä hylättiin prosessinjohtotoimenpidettä koskeva pyyntö, jonka mukaan komission on lausuttava sen tutkimuksensa tuloksista, joka koskee Interbrew'llä Belgian olutmarkkinoilla olevan määräävän aseman mahdollista väärinkäyttöä.

22 Asianosaisten lausumat ja vastaukset ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämiin suullisiin kysymyksiin kuultiin 8.12.2004 pidetyssä julkisessa istunnossa. Komissio ilmoitti istunnossa, ettei se vastusta kantajan pyyntöä Kronenbourg/Heineken-päätöksen liittämisestä asiakirja-aineistoon, ja tämä toteutettiin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen päätöksellä.

23 Kantaja vaatii, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

— kumoaa riidanalaisen päätöksen EY 230 artiklan nojalla ja toissijaisesti alentaa päätöksen 2 artiklassa määrättyä sakkoa EY 229 artiklan nojalla sekä

— velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

24 Komissio vaatii, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

— hylkää kanteen ja

— velvoittaa kantajan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Oikeudellinen arviointi

25 Kantaja vetoaa kanteensa tueksi kahdeksaan kanneperusteeseen. Kahdella ensisijaisella kanneperusteella pyritään riidanalaisen päätöksen kumoamiseen, ja ne koskevat puolustautumisoikeuksien ja hyvän hallinnon periaatteen loukkaamista (ensimmäinen kanneperuste) sekä perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiä (toinen kanneperuste). Kuudella muulla kanneperusteella, jotka on esitetty toissijaisesti, pyritään määrätyn sakon alentamiseen. Ne koskevat sakon perusmäärää vahvistettaessa tapahtunutta rikkomisen vakavuuden virheellistä arviointia suhteellisuusperiaatteen, yhdenvertaisen kohtelun periaatteen ja ne bis in idem -periaatteen vastaisesti (kolmas kanneperuste), rikkomisen keston virheellistä arviointia (neljäs arviointiperuste), Interbrew'hun kohdistetusta pakosta muodostuvan raskauttavan olosuhteen perusteettomuutta (viides kanneperuste), rikkomisen uusimisesta muodostuvan raskauttavan olosuhteen perusteetonta huomioon ottamista kantajan osalta (kuudes kanneperuste), sovellettavien lieventävien olosuhteiden riittämätöntä huomioon ottamista (seitsemäs kanneperuste) ja kantajan yhteistyön laajuuden virheellistä arviointia yhdenvertaisen kohtelun periaatteen ja yhteistyötiedonannon vastaisesti (kahdeksas kanneperuste).

A *Riidanalaisen päätöksen kumoamista koskevat vaatimukset*

1. *Puolustautumisoikeuksien ja hyvän hallinnon periaatteen loukkaamista koskeva kanneperuste*

26 Kanneperusteessa on kolme osaa. Ensimmäisessä osassa kantaja väittää, ettei sille ole annettu tilaisuutta tutkia asiayhteyttä, jossa eräs komission raskauttavana todisteena pitämä asiakirja oli laadittu. Toisessa osassa kantaja huomauttaa, ettei komissio ole ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä antanut sen tutustua sakon laskennassa huomioon otettuihin seikkoihin. Lopuksi kolmannessa osassa kantaja väittää, että sillä, ettei komission ja Interbrew'n välisistä kokouksista ole asiakirja-aineistoa, sekä sillä, että komissio on kieltäytynyt antamasta kantajalle tiedoksi Interbrew'n vastausta väitetiedoksiantoon, loukataan paitsi puolustautumisoikeuksia myös hyvän hallinnon periaatetta.

a) Kanneperusteen ensimmäinen osa, jonka mukaan kantajalle ei ole annettu tilaisuutta tutkia asiayhteyttä, jossa eräs komission raskauttavana todisteena pitämä asiakirja oli laadittu

Asianosaisten lausumat

27 Kantaja vaatii, että riidanalainen päätös on kumottava siitä syystä, ettei kantajalle ole annettu tilaisuutta kommentoida ja riitauttaa erään sellaisen asiakirjan otetta, jonka komissio oli alun perin kopioinut Heineken NV:n (jäljempänä Heineken) tiloissa tehdessään tähän tutkimukseen liittyvää tutkimusta Alankomaissa (jäljempänä Heineken-asiakirja). Kantajan mukaan komissio on vedonnut tähän asiakirjaan riidanalaisen päätöksen 55 perustelukappaleessa tueksi päätelmälle, jonka mukaan kantaja on pakottanut Interbrew'tä uhkaamalla sitä kostotoimilla Ranskan

markkinoilla saadakseen sen laajentamaan kartellin alaa. Muut seikat, jotka on otettu huomioon tämän päätelmän tueksi ja jotka mainitaan riidanalaisen päätöksen 54 perustelukappaleessa, ovat pelkästään Interbrew'n yksipuolisia lausumia.

28 Kantaja myöntää, että Heineken-asiakirja mainitaan väitetiedoksiannossa ja että se on saanut tiedon siitä saadessaan tutustua asiakirja-aineistoon. Komissio on riidanalaisessa päätöksessä kuitenkin vain maininnut paikan ja olosuhteet, joissa Heineken-asiakirja on saatu, ja pitänyt tätä asiakirjaa todistusvoimaisena muita muotovaatimuksia huomioon ottamatta, eikä se ole antanut kantajalle tilaisuutta tutkia asiayhteyttä, jossa asiakirja on laadittu.

29 Kantajan mukaan se ei siis ole saanut tutustua tätä asiakirjaa edeltäneisiin tai sitä seuranneisiin kirjeisiin tai sisäisiin muistioihin, koska ne eivät kuulu asiakirja-aineistoon. Asiakirja-aineistoon ei ole kantajan tätä koskevasta pyynnöstä huolimatta liitetty mitään tähän asiakirjaan liittyvää asiakirjatodistetta, joka on saatettu hankkia Alankomaissa toteutetussa tutkimuksessa. Asiakirja-aineistoon ei ole liitetty myöskään Heinekenin ja Interbrew'n mahdollisia kommentteja kyseisen asiakirjan merkityksestä. Komission ja Heinekenin kirjeenvaihto, joka koskee Heineken-asiakirjan luottamuksellisuutta ja jonka komissio on antanut tiedoksi, ei myöskään sisällä mitään lisätietoja eikä osoita, että komissiolla olisi itsellään ollut tiedossa tämän asiakirjan tulkitsemiseen tarvittavat seikat.

30 Kantaja esittää tältä osin kaksi vaihtoehtoista väitettä. On joko niin, että nämä tulkintaan liittyvät seikat olivat olemassa mutta niitä ei ole liitetty asiakirja-aineistoon ja asiakirja-aineistoon tutustuminen on toteutettu sääntöjenvastaisesti puolustautumisoikeuksia loukaten, tai niin, että näitä seikkoja ei ollut olemassa ja komission oli sen perusteella, että se on velvollinen tutkimaan myös syyttömyyttä osoittavat seikat, todennettava Heineken-asiakirjaan sisältyvien tietojen todennäköisyys selvittämällä, millaisessa asiayhteydessä asiakirja oli laadittu.

31 Kantaja väittää, että jos se olisi tiennyt, kuka Heineken-asiakirjan oli tehnyt ja missä asiayhteydessä se oli laadittu, hallinnollinen menettely olisi joka tapauksessa voinut johtaa eri tulokseen, koska kantaja olisi mahdollisesti pystynyt osoittamaan, ettei asiakirja ollut aito tai todenperäinen. Tällaisessa tapauksessa Interbrew'n omat lausunnot eivät olisi voineet riittää näyttämään toteen pakkoa, jota siihen on väitetty kohdistetun. Kantaja katsoo, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan puolustautumisoikeuksia on siis loukattu (yhdistetyt asiat T-25/95, T-26/95, T-30/95–T-32/95, T-34/95–T-39/95, T-42/95–T-46/95, T-48/95, T-50/95–T-65/95, T-68/95–T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 ja T-104/95, Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 15.3.2000, Kok. 2000, s. II-491, 247 kohta).

32 Komissio huomauttaa, että kantaja on saanut tutustua Heineken-asiakirjaan, jonka "asiayhteyden" se on voinut saada täysin selville, eikä kantaja sitä paitsi ole hallinnollisen menettelyn kuluessa missään vaiheessa väittänyt, että sen puolustautumisoikeuksia olisi loukattu. Komission mukaan Heineken-asiakirja ei missään tapauksessa ollut ainoa todiste siitä, että kantaja uhkaili Interbrew'tä.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

33 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kilpailuasioissa oikeudella tutustua asiakirjoihin on erityisesti tarkoitus mahdollistaa se, että väitetiedoksiannon saaneet oikeussubjektit saavat tietoonsa komission asiakirjavihkoon sisältyvän selvitysaineiston, jotta ne voisivat asianmukaisella tavalla ilmaista tämän selvityksen perusteella näkemyksensä päätelmistä, jotka komissio on tehnyt väitetiedoksiannossaan (ks. yhdistetyt asiat T-191/98 ja T-212/98–T-214/98, Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomio 30.9.2003, Kok. 2003, s. II-3275, 334 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Oikeus tutustua asiakirjoihin kuuluu näin ollen menettelyllisiin takeisiin, joiden tarkoituksena on puolustautumisoikeuksien suojeleminen ja erityisesti sen varmistaminen, että oikeutta tulla kuulluksi voidaan tosiasiallisesti käyttää (ks. em. yhdistetyt asiat Atlantic Container Line ym. v. komissio).

34 Komissiolla on siis velvollisuus antaa EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamista koskevassa menettelyssä mukana oleville yrityksille kaikki tutkimuksen aikana kokoamansa asianosaisen syyllisyyttä ja syyttömyyttä osoittavat asiakirjat muiden yritysten liikesalaisuuksia sisältäviä, toimielimen sisäisiä ja muita luottamuksellisia tietoja sisältäviä asiakirjoja lukuun ottamatta (ks. edellä 33 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomion 335 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

35 Jos käy ilmi, että komissio on riidanalaisessa päätöksessä perustanut kantansa syyllisyyttä osoittaviin asiakirjoihin, jotka eivät sisälly tutkinta-aineistoon ja joita ei ole annettu tiedoksi kantajalle, kyseiset asiakirjat on hylättävä todisteina (ks. vastaavasti asia 107/82, AEG v. komissio, tuomio 25.10.1983, Kok. 1983, s. 3151, Kok. Ep. VII, s. 281, 24–30 kohta; edellä 31 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 382 kohta ja edellä 33 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomion 338 kohta).

36 Asiakirjojen, joihin olisi voinut sisältyä syyttömyyttä osoittavaa näyttöä, osalta on todettava, että kun kyseiset asiakirjat sisältyvät komission tutkinta-aineistoon, puolustautumisoikeuksien loukkaamisen mahdollinen toteaminen ei riipu tavasta, jolla asianomainen yritys on toiminut hallinnollisen menettelyn aikana, eikä siitä, oliko tämä yritys velvollinen pyytämään, että komissio antaa sen tutustua asiakirja-aineistoonsa tai että tämä toimittaa sille tietyt asiakirjat (asia T-30/91, Solvay v. komissio, tuomio 29.6.1995, Kok. 1995, s. II-1775, 96 kohta ja edellä 33 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomion 340 kohta).

37 Sitä vastoin sellaisten asiakirjojen osalta, joihin olisi voinut sisältyä syyttömyyttä osoittavaa näyttöä ja jotka eivät sisälly komission tutkinta-aineistoon, kantaja on velvollinen esittämään toimielimelle nimenomaisen pyynnön saada tutustua näihin asiakirjoihin, koska siinä tapauksessa, ettei kantaja tee näin hallinnollisen menettelyn aikana, se menettää tältä osin oikeutensa lopullisesta päätöksestä mahdollisesti nostettavan kumoamiskanteen yhteydessä (edellä 31 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 383 kohta ja edellä 33 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomion 340 kohta).

38 Kantajan väitteiden paikkansapitävyyttä on tutkittava näiden periaatteiden valossa.

39 Aluksi on todettava, ettei ole lainkaan kiistetty, että Heineken-asiakirja tuli alun perin komission haltuun sellaisessa tarkastuksessa, jonka komissio suoritti asetuksen N:o 17 14 artiklan 3 kohdan nojalla Heinekenin toimitiloissa Alankomaissa 22. ja 23.3.2000 nyt käsiteltävänä olevasta asiasta erillisen asian yhteydessä. Komissio on nyt käsiteltävänä olevaa asiaa koskevassa hallinnollisessa menettelyssä myöhemmin eli 14.4.2000 vaatinut Heinekeniltä tietojensaantipyynnöllä asetuksen N:o 17 11 artiklan mukaisesti uuden kopion asiakirjasta, joka liitettiin asiakirja-aineistoon.

40 On myös syytä todeta kantajan myöntävän, että Heineken-asiakirjaa lainataan väitetiedoksiannossa ja että se on saanut tiedon tästä asiakirjasta päästessään tutustumaan asiakirja-aineistoon hallinnollisen menettelyn aikana. Siltä osin kuin on kysymys nimenomaisesti tästä asiakirjasta, kantaja on siis pystynyt käyttämään tehokkaasti oikeuttaan tulla kuulluksi.

41 Kantaja väittää kuitenkin, ettei se ole saanut tutustua mahdollisiin kirjeisiin tai sisäisiin muistioihin, jotka ovat saattaneet edeltää tai seurata Heineken-asiakirjan laatimista ja joihin saattoi sisältyä syyttömyyttä osoittavia seikkoja.

42 Kantajan väitettä, jonka mukaan komissio ei ole antanut tällaisia kirjeitä tai sisäisiä muistioita, joita sillä oli hallussaan, tiedoksi kantajalle, ei voida hyväksyä. On nimittäin muistutettava, että oikeuskäytännön mukaan kantaja voi vedota puolustautumisoikeuksien loukkaamiseen vain, jos se on hallinnollisen menettelyn aikana esittänyt komissiolle nimenomaisen pyynnön saada tutustua kyseisiin asiakirjoihin (ks. edellä 37 kohta).

43 Kantaja ei kuitenkaan ole esittänyt tällaista pyyntöä. Yhtäältä kantaja nimittäin on väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa todennut Heineken-asiakirjan osalta pelkästään, että "tämän asiakirjan todistusvoima on epäilyttävä [ja että väitetiedoksiannossa] tai asiakirjassa ei ole mitään sellaista seikkaa, jonka perusteella [kantaja] voisi tunnistaa sen tekijän tai tarkastella sen asiayhteyttä". Tätä toteamusta ei voida pitää nimenomaisena pyyntönä saada tutustua kyseisiin kirjeisiin tai sisäisiin muistioihin. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen istunnossa tältä osin esittämään kysymykseen vastatessaan kantaja on sitä paitsi vahvistanut, että sen hallinnollisessa menettelyssä esittämä pyyntö saada tutustua asiakirja-aineistoon oli luonteeltaan yleinen. Toisaalta kantaja on 24. ja 28.1.2002 päivätyissä kirjeissään tyytynyt esittämään toisen, hyvin yleisluonteisesti muotoillun asiakirja-aineistoon tutustumista koskevan pyynnön, jossa ei ole mitään nimenomaista viittausta kyseisiin asiakirjoihin ja joka on joka tapauksessa tehty hallinnollisen menettelyn päättymisen jälkeen.

44 Kantajan väitteestä, jonka mukaan siinä tapauksessa, ettei komission hallussa ollut mitään kirjettä tai sisäistä muistiota, joka olisi edeltänyt tai seurannut Heineken-asiakirjan laatimista, komissio on laiminlyönyt puolueettomuusvelvoitteensa jättäessään varmistumatta kyseisen asiakirjan sisällön todenperäisyydestä, riittää, kun todetaan, ettei tämä väite koske puolustautumisoikeuksiin liittyvää ongelmanasettelua. Kantaja nimittäin pyytää, että ratkaistaisiin, onko komissio riittävissä määrin näyttänyt toteen sen, mitä se aikoi todistaa erityisesti Heineken-asiakirjalla, ja — jos mainittu asiakirja oli tarpeen tämän näytön esittämiseksi — onko asiakirjassa esitettyjen toteamusten todenperäisyys näytetty toteen riittävissä määrin. Kantaja siis kyseenalaistaa Heineken-asiakirjan todistusvoiman, mutta tällä seikalla ei ole merkitystä tutkittaessa nyt käsiteltävänä olevaa kanneperustetta, joka koskee puolustautumisoikeuksien loukkaamista (ks. vastaavasti asia T-37/91, ICI v. komissio, tuomio 29.6.1995, Kok. 1995, s. II-1901, 72 kohta), vaan sitä tarkastellaan jäljempänä 260, 261, 271–273 ja 284–290 kohdassa.

45 Kanneperusteen ensimmäinen osa on siis hylättävä.

b) Kanneperusteen toinen osa, jonka mukaan komissio ei ole ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä antanut kantajan tutustua sakon laskennassa huomioon otettuihin seikkoihin

Asianosaisten lausumat

46 Kantajan mukaan sen puolustautumisoikeuksia on loukattu, koska komissio ei ole missään vaiheessa antanut kantajalle mahdollisuutta tutustua seikkoihin, joita se aikoi käyttää sakon suuruutta määrätessään, eikä mahdollisuutta kommentoida näitä seikkoja. Komissio on väitetiedoksiannossa pelkästään esittänyt muutaman rivin pituisen yhteenvedon suuntaviivoissa suositellusta laskentatavasta, eikä tässä tiedoksiannossa ole mitään sellaista, minkä perusteella kantaja olisi voinut ennakoida sen erityisen epäedullisen kohtelun, jota komissio sovelsi siihen, ja tästä johtuvan epäyhdenvertaisen kohtelun, jonka kohteeksi kantaja joutui Interbrew'hun verrattuna.

47 Kantaja toteaa erityisesti, ettei väitetiedoksiannossa ollut mitään, mikä olisi osoittanut sille, että komissio aikoi katsoa kantajan uusineen rikkomisen, sillä tämä raskauttava olosuhde on otettu komission päätöskäytännössä huomioon vain satunnaisesti. Kantajan mukaan komissio on vuonna 2001 useaan kertaan todennut rikkomisia uusineiden yritysten syyllistyneen kilpailusääntöjen rikkomisiin, mutta se ei kuitenkaan ole sakon suuruutta määrätessään vedonnut tähän raskauttavaan olosuhteeseen niiden osalta. Näin on toimittu F. Hoffmann-La Roche AG:n (jäljempänä Hoffmann-La Roche) osalta EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia COMP/E-1/37.512 — Vitamiinit) 21 päivänä marraskuuta 2001 tehdyssä komission päätöksessä 2003/2/EY (EYVL 2003, L 6, s. 1; jäljempänä vitamiinipäätös) ja EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan soveltamisesta (Asia COMP/E-1/36.604 — Sitruunahappo) 5 päivänä joulukuuta 2001 tehdyssä komission päätöksessä 2002/742/EY (EYVL 2002, L 239, s. 18; jäljempänä sitruunahappopäätös) ja Stora Kopparbergs Bergslags AB:n (jäljempänä Stora) osalta — vaikkakin päätös on osoitettu sille eri nimellä — asiassa, joka johti EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia COMP/

E-1/36.212 — Itsejäljentävä paperi) 20 päivänä joulukuuta 2001 tehtyyn komission päätökseen 2004/337/EY (EUVL 2004, L 115, s. 1; jäljempänä itsejäljentävää paperia koskeva päätös), tai vielä Volkswagen AG:n (jäljempänä Volkswagen) osalta EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan soveltamisesta (Asia COMP/F-2/36.693 — Volkswagen) 29 päivänä kesäkuuta 2001 tehdyssä komission päätöksessä 2001/711/EY (EYVL L 262, s. 14; jäljempänä Volkswagen II -päätös). Kantajan mukaan tämä erilainen kohtelu ei kuitenkaan ole perusteltua.

48 Kantaja toteaa, että tällaisen maininnan poisjättäminen on sitäkin vahingollisempaa, kun asiassa, joka johti EY:n perustamissopimuksen 82 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia COMP/E-2/36.041/PO — Michelin) 20 päivänä kesäkuuta 2001 tehtyyn komission päätökseen 2002/405/EY (EYVL 2002, L 143, s. 1; jäljempänä Michelin II -päätös), jossa komissio samoin otti uusimisen huomioon raskauttavana olosuhteena, kyseessä olleelle yritykselle oli ennen päätöksen tekemistä annettu tilaisuus esittää lausumansa tästä seikasta.

49 Komissio väittää, että sillä on harkintavaltaa sakon määrää vahvistaessaan ja että se on maininnut väitetiedoksiannossa kaikki seikat, jotka se aikoi ottaa tässä tarkoituksessa huomioon, mukaan lukien perusteluvelvollisuuden edellyttämät seikat. Komissio katsoo, ettei se ollut tämän lisäksi velvollinen mainitsemaan, että se aikoi ottaa uusimisen huomioon raskauttavana olosuhteena. Komission mukaan kantaja ei missään tapauksessa voinut olla tietämätön siitä, että suuntaviivoissa uusiminen mainitaan nimenomaisesti raskauttavana olosuhteena, eikä siitä, että kantajan oli jo kahdesti todettu syyllistyneen kilpailusääntöjen rikkomiseen.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

50 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan silloin, kun komissio ilmoittaa väitetiedoksiannossaan nimenomaisesti, että se aikoo tutkia, onko yrityksille määrättävä sakkoja, ja kun se myös mainitsee ne tärkeimmät tosiseikat ja oikeudelliset seikat, jotka voivat johtaa sakon määräämiseen, kuten oletetun rikkomisen vakavuuden ja

keston sekä sen, että kilpailusääntöjä on rikottu tahallaan tai tuottamuksesta, se täyttää velvoitteensa kunnioittaa yritysten oikeutta tulla kuulluiksi. Näin toimimalla se antaa yrityksille tiedot, jotka ovat tarpeen, jotta ne voivat puolustautua paitsi sitä vastaan, että niiden vahvistetaan rikkoneen kilpailusääntöjä, myös sakkojen määräämistä vastaan (yhdistetyt asiat 100/80–103/80, Musique diffusion française ym. v. komissio, tuomio 7.6.1983, Kok. 1983, s. 1825, Kok. Ep. VII, s. 133, 21 kohta ja asia T-31/99, ABB Asea Brown Boveri v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok. 2002, s. II-1881, 78 kohta).

51 Siltä osin kuin on kysymys sakkojen suuruuden määräämisestä, asianomaisten yritysten puolustautumisoikeudet turvataan komission käsittelyssä sillä, että yritykset voivat esittää huomautuksia rikkomisen kestosta, vakavuudesta ja kilpailunvastaisuuden ennakoitavuudesta. Yrityksillä on sakon suuruuden määräämisen osalta lisäksi yksi menettelyllinen lisätae, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimella on asetuksen N:o 17 17 artiklan nojalla täysi harkintavalta, ja se voi erityisesti poistaa sakon tai alentaa sitä (asia T-83/91, Tetra Pak v. komissio, tuomio 6.10.1994, Kok. 1994, s. II-755, Kok. Ep. XVI, s. II-1, 235 kohta ja vastaavasti edellä 50 kohdassa mainittu asia ABB Asea Brown Boveri v. komissio, tuomion 79 kohta).

52 Nyt esillä olevassa asiassa on todettava ensinnäkin, että komissio on väitetiedoksiannon 213 kohdassa todennut niiden tosiseikkojen osalta, joista yrityksiä arvosteltiin, aikovansa määrätä sakkoja yrityksille, joille väitetiedoksianto on osoitettu, muun muassa kantajalle. Komissio on väitetiedoksiannon 214 kohdassa todennut lisäksi, että sen on määrättävien sakon suuruuden määrittämiseksi otettava huomioon kaikki asian olosuhteet ja erityisesti rikkomisen vakavuus ja kesto. Komissio on väitetiedoksiannon 216 kohdassa lisäksi todennut, että se ottaa tässä tiedoksiannossa esiin tuoduista tosiseikoista huomioon erityisesti sen, että kyseessä olevilla yhteisjärjestelyillä rikottiin EY 81 artiklan 1 kohtaa tahallisesti.

53 Komissio on samassa 216 kohdassa todennut myös, että markkinoiden jakamista ja hintojen vahvistamista koskevat sopimukset, sellaisina kuin niitä on kuvailtu

väitetiedoksiannossa, edustivat jo luonteensa puolesta kaikkein vakavinta EY 81 artiklan 1 kohtaan kohdistuvien rikkomisten tyyppiä. Komissio on väitetiedoksiannon 215 kohdassa täsmentänyt, että se ottaa rikkomisen vakavuutta arvioidessaan huomioon rikkomisen luonteen, sen todellisen vaikutuksen markkinoihin silloin, kun tämä on mitattavissa, sekä relevanttien maantieteellisten markkinoiden laajuuden. Komissio on väitetiedoksiannon 216 kohdassa lisäksi todennut, että se määrittää kunkin rikkomiseen osallistuneen yrityksen osuuden ottaen huomioon muiden tekijöiden ohella osuuden, joka kullakin on ollut kyseessä olleissa salaisissa sopimuksissa, ja sen, kuinka kauan kukin on osallistunut rikkomiseen.

54 Komissio on myös täsmentänyt väitetiedoksiannon 217 kohdassa, että kullekin yritykselle määrättävän sakon suuruus heijastaa mahdollisia raskauttavia tai lieventäviä olosuhteita ja että komissio soveltaa yhteistyötiedonantoa, kun siihen on aihetta. Komissio on 218 kohdassa lopuksi todennut, että se aikoo vahvistaa sakkojen määrän tasolle, joka takaa, että niillä on rikkomista estävä vaikutus.

55 Edellä todetusta seuraa, että komissio on edellä mainitun oikeuskäytännön mukaisesti tuonut väitetiedoksiannossaan (213–218 kohta) nimenomaisesti esiin aikomuksensa määrätä sakkoja yrityksille, joille tiedoksianto on osoitettu, ja ne tosiseikat ja oikeudelliset seikat, jotka se ottaa huomioon kantajalle määrättävän sakon määrää laskiessaan, joten kantajan oikeutta tulla kuulluksi on tältä osin noudatettu.

56 Toiseksi on siltä osin kuin on kysymys tarkemmin uusimisesta muodostuvasta raskauttavasta olosuhteesta, joka on otettu kantajan osalta huomioon, todettava yhtäältä, että suuntaviivoissa mainitaan esimerkkinä raskauttavasta olosuhteesta saman yrityksen syyllistyminen uudelleen samanlaatuiseen rikkomiseen, ja toisaalta, että komissio on väitetiedoksiannossa todennut, että se ottaa huomioon kullakin yrityksellä kyseisissä salaisissa sopimuksissa olleen osuuden ja että sakon määrä heijastaa mahdollisia raskauttavia tai lieventäviä olosuhteita. Kantaja ei siis voinut olla tietämätön siitä, että komissio otti tämän raskauttavan olosuhteen huomioon katsoessaan, että sen soveltamisedellytykset täyttyivät.

57 Kolmanneksi on erityisesti sen väitteen osalta, jonka mukaan kantajaa on syrjitty verrattuna muihin rikkomiseen uudelleen syyllistyneisiin yrityksiin, joiden osalta tätä raskauttavaa olosuhdetta ei ole otettu huomioon, korostettava, ettei pelkästään se seikka, että komissio on aiemmassa päätöskäytännössään katsonut, että tiettyjä tekijöitä ei pidetä raskauttavina olosuhteina sakon suuruutta määrättäessä, merkitse, että komission olisi arvioitava kysymystä samalla tavalla myöhemmässä päätöksessä (ks. vastaavasti erityisesti asia T-7/89, Hercules Chemicals v. komissio, tuomio 17.12.1991, Kok. 1991, s. II-1711, Kok. Ep. XI, s. II-79, 357 kohta; asia T-347/94, Mayr-Melnhof v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1751, 368 kohta ja asia T-23/99, LR AF 1998 v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok. 2002, s. II-1705, 234 ja 337 kohta). Toisaalta on todettava, että kuten edellä 56 kohdassa esitetyistä näkökohdista ilmenee, jollekin yritykselle toisen asian yhteydessä annettu mahdollisuus lausua siitä, että sitä aiotaan pitää rikkomisen uusijana, ei millään tavalla merkitse, että komissio olisi velvollinen toimimaan samalla tavalla kaikissa tapauksissa tai että kantajaa olisi estetty käyttämästä täysimääräisesti oikeuttaan tulla kuulluksi, jollei sille anneta tällaista mahdollisuutta.

58 Kanneperusteen toinen osa on näissä olosuhteissa hylättävä.

c) Kanneperusteen kolmas osa, joka koskee sitä, ettei komission ja Interbrew'n välisistä kokouksista ole asiakirja-aineistoa, sekä sitä, että komissio on kieltäytynyt antamasta kantajalle tiedoksi Interbrew'n vastausta väitetiedoksiantoon

Asianosaisten lausumat

59 Kantaja väittää yhtäältä, ettei sen enempää väitetiedoksiannossa kuin riidanalaisessa päätöksessäkään ole sellaisia tarkkoja tietoja, joiden perusteella kantaja voisi arvioida komission virkamiesten ja Interbrew'n edustajien välisten, riidanalaisen päätöksen 34 perustelukappaleessa mainittujen kokousten sisältöä ja ulottuvuutta. Komission

asiakirja-aineistoon ei ole myöskään liitetty yhtään pöytäkirjaa näistä kokouksista, joita ei tässä tapauksessa ollut saatettu kantajan tietoon ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä. Toisaalta komissio on kantajan mukaan loukannut tämän puolustautumisoikeuksia sekä hyvän hallinnon periaatetta, kun se on 7.2.2002 päivätyllä kirjeellään evännyt kantajalta oikeuden tutustua Interbrew'n väitetiedoksiantoon antamaan vastaukseen.

60 Kantaja katsoo ensinnäkin, ettei sille ole annettu tilaisuutta varmistua Interbrew'n edellä mainituissa kokouksissa mahdollisesti esittämien toteamusten paikkansapitävyydestä ja tarpeen vaatiessa riitauttaa niitä, vaikka niillä on saattanut olla huomattava vaikutus siihen, miten komissio on arvioinut asiassa merkityksellisiä tosiseikkoja ja tutkimuksen kohteena olevien yritysten yhteistyötä.

61 Tältä osin kantaja väittää erityisesti, että komission asenne Interbrew'hun on ollut kautta linjan hyväntahtoinen vastakohtana sille ankaruudelle, jota komissio on osoittanut kantajaa kohtaan. Kantajan mukaan kyseisten epämuodollisten kokousten sisältö saattaa siten selittää sen, ettei menettelyn aikana ole viitattu Interbrew'n määräävään markkina-asemaan, vaikka tämä oli syynä tutkimukseen. Asiakirja-aineisto ei myöskään tue riidanalaisessa päätöksessä olevaa mainintaa M. L. B:n (Alken-Maes) ja M. A. B:n (Interbrew) välillä 9.12.1996 käydystä puhelinkeskustelusta. Sama koskee sellaisen 5.5.1994 pidetyn Interbrew'n sisäisen kokouksen selostettua sisältöä, jossa Interbrew'n toimitusjohtaja (M. M.) olisi esitellyt suunnitelman, jonka väitetään olevan kantajan vaatimusten mukainen ja jonka mukaan Interbrew'n oli siirrettävä 500 000 hehtolitran oluentoimituskiintiö Alken-Maesille.

62 Toiseksi kantaja väittää, ettei se ole saanut tutustua Interbrew'n väitetiedoksiantoon antamaan vastaukseen, koska komissio on evännyt tämän tutustumisoikeuden. Kantaja nimittäin on 24. ja 28.1.2002 päivätyillä kirjeillään nimenomaisesti pyytänyt komissiolta mahdollisuutta tutustua asiakirja-aineistoon uudestaan, erityisesti mahdollisuutta tutustua Interbrew'n väitetiedoksiantoon antamaan vastaukseen, minkä komissio on evännyt 7.2.2002 päivätyllä kirjeellään.

63 Komissio toteaa, että kantaja tiesi epämuodollisten kokousten olemassaolosta, eikä se ole hallinnollisen menettelyn aikana missään vaiheessa pyytänyt saada tutustua näiden kokousten mahdollisiin pöytäkirjoihin, joita ei sitä paitsi ole olemassa ja jotka olisivat joka tapauksessa olleet hyödyttömiä. Komission mukaan kaikki riidanalaiseen päätökseen sisältyvät tosiseikat perustuvat asiakirja-aineistossa oleviin asiakirjoihin, eikä kantaja ole missään vaiheessa kiistänyt, etteikö se olisi saanut tutustua asiakirja-aineistoon. Euroopan parlamentin, neuvoston ja komission asiakirjojen saamisesta yleisön tutustuttavaksi 30 päivänä toukokuuta 2001 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 1049/2001 (EYVL L 145, s. 43) perusteella tehty hakemus saada tutustua asiakirjoihin on komission mukaan peruutettu.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

64 Ensinnäkin siltä osin kuin on kysymys epämuodollisista kokouksista osapuolten kanssa, on todettava, ettei sen enempää kantaja kuin komissiokaan kiistä kirjelmissään sitä tosiseikkaa, ettei tällaisista kokouksista ole laadittu pöytäkirjoja. Ensimmäisen kanneperusteen tällä osalla, joka koskee näitä kokouksia, väitetään näin ollen, että komissio on velvollinen laatimaan tällaisia pöytäkirjoja ja mahdollistamaan osapuolten tutustumisen niihin, jotta se kunnioittaisi asiakirjoihin tutustumista koskevaa oikeutta kilpailuasioissa.

65 Tältä osin on todettava, että edellä 33 ja 34 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaan kilpailuasioissa oikeudella tutustua asiakirjoihin on tarkoitus mahdollistaa se, että väitetiedoksiannon saaneet oikeussubjektit saavat tietoonsa komission asiakirjavihkoon sisältyvän selvitysaineiston, jotta oikeutta tulla kuulluksi voitaisiin käyttää asianmukaisesti. Komissiolla on siis velvollisuus antaa asianomaisille yrityksille kaikki tutkimuksen aikana kokoamansa asianosaisen syyllisyyttä tai syyttömyyttä osoittavat asiakirjat muiden yritysten liikesalaisuuksia sisältäviä, komission sisäisiä ja muita luottamuksellisia tietoja sisältäviä asiakirjoja lukuun ottamatta.

66 Oikeuskäytännöstä ilmenee lisäksi, ettei komissiolla sitä vastoin ole mitään yleistä velvollisuutta laatia pöytäkirjoja keskusteluista, joita se on perustamissopimuksen kilpailusääntöjen soveltamisen yhteydessä käynyt muiden osapuolten kanssa pitäessään kokouksia näiden kanssa (ks. vastaavasti edellä 33 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomion 351 kohta).

67 Se, ettei tällaista velvollisuutta ole, ei kuitenkaan vapauta komissiota niistä velvollisuuksista, joita sillä on asiakirja-aineistoon tutustumista koskevan oikeuden alalla. Ei nimittäin voida hyväksyä, että puolustautumisoikeuksia loukattaisiin turvautumalla käytäntöön, jonka mukaan kolmansiin pidetään yhteyttä suullisesti. Jos komissio siten aikoo päätöksessään käyttää toisen osapuolen sille suullisesti esittämää, syyllisyyttä osoittavaa todistetta, sen on annettava asianomaiselle yritykselle tilaisuus tutustua siihen, jotta tämä voisi asianmukaisella tavalla ilmaista näkemyksensä päätelmistä, jotka komissio on tehnyt tämän todisteen perusteella. Komission on tarvittaessa laadittava tässä tarkoituksessa asiakirja, joka sisällytetään sen asiakirja-aineistoon (ks. vastaavasti edellä 33 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomion 352 kohta).

68 Nyt esillä olevassa asiassa on todettava, että kahta konkreettista väitettä lukuun ottamatta kantajan argumentaatio muodostuu siitä, että se väittää yleisluonteisesti ensinnäkin, että epämuodollisilla kokouksilla on voinut olla huomattava vaikutus tosiseikkojen ja tutkimuksen kohteena olevien yritysten yhteistyön arviointiin, ja seuraavaksi, että komissio on menettelyn aikana suhtautunut Interbrew'hun kautta linjan hyväntahtoisesti vastakohtana sille ankaruudelle, jolla kantajaa arvioidaan riidanalaisessa päätöksessä, ja lopuksi, että jos epämuodollisissa kokouksissa esitetyt tiedot olivat hyödyllisiä Interbrew'lle, ne ovat väistämättä vaikuttaneet sen asemaan.

69 Tällä yleisluonteisella argumentaatiolla, jossa ei täsmennetä, millä tavoin ne syyllisyyttä osoittavat seikat, jotka komissio on riidanalaisessa päätöksessä ottanut huomioon, perustuvat epämuodollisissa kokouksissa kerrottuihin seikkoihin, ei voida näyttää puolustautumisoikeuksien loukkaamista toteen, vaan tätä on tutkittava kuhunkin yksittäistapaukseen liittyvien erityisten olosuhteiden perusteella (ks. vastaavasti edellä 36 kohdassa mainittu asia Solvay v. komissio, tuomion 60 kohta). Kuten edellä 33 kohdassa on todettu, kilpailuasioissa oikeus tutustua asiakirjoihin

myönnetään ainoastaan sen vuoksi, että kyseessä olevat yritykset voisivat asianmukaisella tavalla ilmaista näkemyksensä päätelmistä, jotka komissio on tehnyt väitetiedoksiannossaan. Koska kantaja ei kuitenkaan ole kahta jäljempänä tutkittavaa konkreettista väitettä lukuun ottamatta maininnut yhtäkään väitetiedoksiannossa ja sitten riidanalaisessa päätöksessä esitettyä väitettä, joka perustuisi epämuodollisissa kokouksissa suullisesti kerrottuihin seikkoihin, joihin kantajalla ei olisi ollut tilaisuutta tutustua, se ei voi väittää komission loukanneen puolustautumisoikeuksia tältä osin (ks. vastaavasti edellä 33 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomion 353 ja 354 kohta).

70 Niiden edellä mainittujen kahden konkreettisen väitteen osalta, joiden mukaan riidanalaisessa päätöksessä olevien viittausten, jotka koskevat 9.12.1996 käytyä puhelinkeskustelua ja 5.5.1994 pidetyn sisäisen kokouksen sisältöä, lähteenä voi olla vain epämuodollisten kokousten sisältö, on tutkittava, perustuvatko kyseiset tosiseikat asiakirja-aineistoon sisältyviin täsmällisiin seikkoihin.

71 Siltä osin kuin on ensinnäkin kysymys 9.12.1996 käydystä puhelinkeskustelusta, joka mainitaan riidanalaisen päätöksen 91 perustelukappaleessa, on todettava, että väitetiedoksiannon 93 kohdassa mainitaan, että "19.9. [pidetyn] kokouksen jälkeen M. L. B. (Alken-Maes) keskusteli 9.12.1996 M. A. B:n (Interbrew) kanssa puhelimitse". Tähän virkkeeseen liittyy alaviite 116, jossa todetaan seuraavaa: "Alken-Maesin 7.3.2000 päivätty kirje ja sen liitteet 42 ja 44 ([komission asiakirjavihon sivut] 7884, 8513 ja 8528–8530), joissa on viittauksia seuraaviin asiakirjoihin: Alken-Maesin tiloissa suoritettu tarkastus, asiakirja AvW19 ([komission asiakirjavihon sivut] 150–153) ja asiakirja MV17 ([komission asiakirjavihon sivut] 532–541)." Samat viitteet ovat riidanalaisen päätöksen alaviitteessä 123, joka liittyy 91 perustelukappaleeseen.

72 Komissio on ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen, jossa sitä on pyydetty täsmentämään, mitkä seikat saivat sen päättelemään, että

M. L. B. (Alken-Maes) ja M. A. B. (Interbrew) olivat käyneet 9.12.1996 Interbrew'n hinnastoa koskeneen puhelinkeskustelun, antamassaan vastauksessa todennut päätyneensä tähän käsitykseen komission asiakirjavihon sivun 8513 perusteella; kyseessä on Alken-Maesin komissiolle 7.3.2000 osoittaman kirjeen liitteen 42 viimeinen sivu.

73 Tämän asiakirjan, joka muodostuu M. L. B:n (Alken-Maes) käsinkirjoitetuista muistiinpanoista, analyysi osoittaa, että vaikka siinä ei mainita mitään 9.12.1996 käytyä puhelinkeskustelua, siinä on sitä vastoin useita merkintöjä, jotka on selvästi tehty sen jälkeen, kun asiakirja oli alun perin laadittu, ja jotka ilmeisesti ovat vastauksia alun perin laadittuihin kysymyksiin, jotka ovat koskeneet Interbrew'n hintaehtoja. Kolmessa näistä merkinnöistä on päivämäärä "(9/12/96)" ja kahdessa näistä lyhenne "IB" (Interbrew) ja yhdessä lisäksi nimikirjaimet M. A. B. (Interbrew).

74 On ensinnäkin katsottava, että maininta, jonka mukaan Interbrew'n ja Alken-Maesin välillä oli 9.12.1996 ollut Alken-Maesin hintaehtoja koskenut yhteydenotto, todellakin on väitetiedoksiannossa ja että sen yhteydenoton olemassaoloa, johon komissio viittaa, osoittaa asiakirja, joka sisältyy asiakirja-aineistoon ja johon kantaja on voinut tutustua, koska sen entinen tytäryhtiö Alken-Maes oli itse toimittanut sen komissiolle. Kuulluksituloa koskevan oikeuden käyttämisen kannalta on merkityksetöntä, tapahtuiko yhteydenotto puhelimitse vai ei, koska siitä huolimatta, että on valitettavaa, ettei komission tätä koskevan toteamuksen tueksi ole esitetty näyttöä, kantajan oikeus tulla kuulluksi koskee yhteydenoton olemassaoloa ja tarpeen vaatiessa sen sisältöä mutta ei sitä, tapahtuiko yhteydenotto puhelimitse, koska tällä seikalla ei ole merkitystä ratkaistaessa, rikottiinko yhteydenotolla kilpailusääntöjä.

75 Siltä osin kuin on seuraavaksi kysymys riidanalaisen päätöksen 53 kohdassa olevasta toteamuksesta eli siitä, että "suunnitelma", jonka Interbrew'n toimitusjohtaja esitteli 5.5.1994 pidetyssä sisäisessä kokouksessa, oli "Danonen/Kronenbourgin vaatimusten mukainen" ja että toisin sanoen "Interbrew'n oli luovutettava Alken-Maesille 500 000 hehtolitran toimituskiintiö (erityisesti vähittäiskaupassa)", on todettava, että väitetiedoksiannon 55 kohdassa mainitaan, että "Interbrew'n tiloissa käydyissä

sisäisissä keskusteluissa [M. M.] esitteli seuraavan suunnitelman, joka on Danonen/Kronenbourgin vaatimusten mukainen. Interbrew'n on luovutettava Alken-Maesille 500 000 hehtolitran toimituskiintiö (erityisesti vähittäiskaupassa)" ja että jos "Interbrew ei suostuisi tähän vaatimukseen, Ranskan Interbrew tuhottaisiin yhteistyössä Heinekenin kanssa, ja Belgian Interbrew'tä vastaan käytäisiin erittäin alhaisilla hinnoilla". Tätä seuraavassa 56 kohdassa täsmennetään, että "Kronenbourgin esittämää suunnitelmaa tarkasteltiin 5.5.1994 pidetyssä Interbrew'n sisäisessä kokouksessa". Väitetiedoksiannon 55 kohdassa on kaksi alaviitettä eli alaviitteet 35 ja 36, joissa viitataan 28.2.2000 päivättyyn Interbrew'n kirjeeseen ja sen liitteeseen 18 (komission asiakirjavihon sivu 7683). Samat asiakirjaviitteet ovat riidanalaisen päätöksen 53 perustelukappaleessa.

76 Tältä osin on todettava, että Interbrew'n 28.2.2000 päivätyn kirjeen liitteessä 18, joka on Interbrew'n M. C:n lausunto, on sivulla 2 seuraava virke:

"[M. M:n] aloitteesta keskustelimme sisäisessä kokouksessa (5.5.1994) Kronenbourgin vaatimasta suunnitelmasta. Lyhyesti sanottuna KRO kiristi ITW:tä siirtämään 500 000 [hehtolitran] toimituskiintiön AM:lle (erityisesti elintarvikeliiketoiminnan alalla). Muussa tapauksessa ne tuhoaisivat yhdessä Heinekenin kanssa Ranskan ITW:n ja kävisivät Belgian ITW:tä vastaan erittäin alhaisilla hinnoilla."

77 On siis todettava, että riidanalaisen päätöksen 53 perustelukappaleeseen ja väitetiedoksiannon 55 ja 56 kohtaan sisältyvä toteamus vastaa asiasisällöltään Interbrew'n sellaisen kirjallisesti esittämän tiedon sisältöä, joka sisältyy asiakirja-aineistoon ja johon kantaja on tämän perusteella päässyt tutustumaan. Kantaja ei siis voi vedota siihen, ettei se ole riidanalaisen päätöksen 53 perustelukappaleessa esitetyn toteamuksen osalta voinut käyttää tehokkaasti oikeuttaan tulla kuulluksi.

78 Edellä todetusta seuraa yhtäältä, että toteamukset, joita on väitetty esitetyn Interbrew'n kanssa pidetyissä epämuodollisissa kokouksissa, sisältyivät väitetiedoksiantoon, ja toisaalta, että ne joka tapauksessa perustuivat asiakirjoihin, joihin kantaja on saanut tutustua, siltä osin kuin ne olivat välttämättömiä sen toteen näyttämiseksi, että EY 81 artiklan 1 kohtaa oli rikottu. On siis katsottava, että kantaja on pystynyt asianmukaisella tavalla ilmaisemaan näkemyksensä näistä toteamuksista ja että sen oikeutta tulla kuulluksi on kunnioitettu.

79 Toiseksi on siltä osin kuin on kysymys väitteestä, jonka mukaan kantajalta on puolustautumisoikeuksia loukaten evätty oikeus saada tutustua asiakirjoihin, jotka on liitetty asiakirjavihkoon sen jälkeen, kun kantaja oli saanut tutustua tähän 5.10.2002, ja joihin kuuluu erityisesti Interbrew'n vastaus väitetiedoksiantoon, siltä osin kuin tämä olisi voinut sisältää syyttömyyttä osoittavia seikkoja, riittää, kun muistutetaan, että pyyntö saada tutustua asiakirjavihon lisäasiakirjoihin on esitetty 24. ja 28.1.2002 päivätyillä kirjeillä hallinnollisen menettelyn päättymisen jälkeen. Se, ettei kantaja esitä tällaista pyyntöä hallinnollisen menettelyn aikana, merkitsee, että se menettää tältä osin oikeutensa myöhemmin nostettavan kumoamiskanteen yhteydessä (edellä 31 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 383 kohta). Tämä väite on siis hylättävä.

80 Asetuksen N:o 1049/2001 perusteella 4.3.2002 esitetystä hakemuksesta saada tutustua asiakirjoihin riittää, kun todetaan, että tämän asetuksen 7 artiklan 2 kohdassa säädetään, että "jos hakemus hylätään kokonaan tai osittain, hakija voi viidentoista työpäivän kuluessa siitä, kun hän on vastaanottanut toimielimen vastauksen, tehdä uudistet[un] hakemu[ksen] ja pyytää toimielintä tarkistamaan kantaansa". Sen johdosta, että komissio oli 26.3.2002 kieltäytynyt hyväksymästä kantajan hakemusta asiakirjoihin tutustumisesta, on kuitenkin todettava, että koska kantaja ei tehnyt uudistettua hakemusta säädetyssä määräajassa, kuten se on istunnossa vahvistanut ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymyksen johdosta, se on peruuttanut 4.3.2002 tekemänsä hakemuksen.

81 Tästä seuraa, että kanneperusteen kolmas osa on hylättävä samoin kuin näin ollen koko kanneperuste.

2. *Perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiä koskeva kanneperuste*

a) Asianosaisten lausumat

82 Kantajan mukaan riidanalaista päätöstä on perusteltu puutteellisesti, koska se ei yhtäältä sisällä mitään relevanttien markkinoiden määritelmää, vaikka kyseessä on kaiken kilpailunvastaiseen käyttäytymiseen kohdistuvan arvioinnin välttämätön ennakkoedellytys, ja koska siinä toisaalta sakon määrän laskemisen osalta tyydytään pelkästään viittaamaan suuntaviivoihin ilmoittamatta kantajalle määrätyn sakon suuruuden määrittämisessä käytettyjen arviointiperusteiden tarkkaa merkitystä.

83 Kantaja toteaa siten ensinnäkin, että riidanalaista päätöstä on perusteltu puutteellisesti, koska se ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen oikeuskäytännössä (yhdistetyt asiat T-68/89, T-77/89 ja T-78/89, SIV ym. v. komissio, tuomio 10.3.1992, Kok. 1992, s. II-1403, Kok. Ep. XII, s. II-287, 159 kohta; ns. tasolasitapaus) asetetun vaatimuksen vastaisesti ei perustu kyseisessä asiassa relevanttien markkinoiden asianmukaiseen määritelmään vaan pelkästään "Belgian olutmarkkinoiden" olemassaoloa koskevaan toteamukseen. Komissio on tehnyt virheen, kun se ei ole analysoinut relevantin markkinan tai relevanttien markkinoiden tarkkaa maantieteellistä laajuutta eikä panimoalan eri tuotteiden mahdollista korvaavuutta. Se, että komissio on puolustuksessaan korvannut ilmaisun "Belgian olutmarkkinat" ilmaisulla "Belgian olutala", ei ole vastaus kantajan väitteeseen, jonka mukaan markkinoiden määritelmä oli nyt esillä olevassa asiassa erottamaton osa rikkomisen määritelmää. Tapaa, jolla mainitut maantieteelliset markkinat eli Belgian ja Ranskan markkinat on määritelty, on riidanalaisessa päätöksessä selvitetty puutteellisesti.

84 Kantajan mukaan komissio on lisäksi ottanut huomioon Ranskan markkinoihin liittyviä tosiseikkoja ilman, että olisi pidetty tarpeellisena analysoida niiden

merkitystä näiden markkinoiden erityispiirteiden valossa. Komissio tukeutuu erityisesti väitteeseen Ranskan markkinoilla toteutettavien kostotoimenpiteiden uhasta, jonka kantajan väitetään kohdistaneen Interbrew'hun, vaikka tällaisen kilpailua rajoittavan käyttäytymisen olemassaolo voitaisiin näyttää toteen vasta sen jälkeen, kun on todettu, että kantajalla on tiettyä valtaa oikein määritellyillä markkinoilla.

85 Nyt esillä olevassa asiassa tietyillä seikoilla, joihin on tukeuduttu riidanalaisen päätöksen kohteena olevaa rikkomista todettaessa, muun muassa 11.5.1994 pidetyllä kokouksella, 6.7.1994 käydyllä puhelinkeskustelulla ja 17.4.1997 pidetyllä kokouksella, oli komission mukaan laajempi kohde kuin Belgia. Ranskan ja Belgian välinen vuorovaikutus ja se, että käyttäytyminen oli molemmissa maissa samanlaista, olivat komission mukaan olleet rikkomisen tärkeitä osatekijöitä erityisesti väitetyn uhan osalta.

86 Kantaja toteaa tältä osin, että komission valinta, että samanlaisia piirteitä sisältäviä käyttäytymismuotoja käsitellään erillisissä puitteissa, poikkeaa sen aikaisemmasta käytännöstä, jonka mukaan erilaiset kilpailusääntöjen rikkomista merkitsevät käyttäytymiset todetaan yhdessä päätöksessä, jos niiden välillä on jokin yhteys sen johdosta, että kartellin osapuolet ovat samat, kartellin mekanismit ovat eri maissa samankaltaiset tai eri alueiden tai tuotteiden välillä on vuorovaikutusta (ks. esim. EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamismenettelystä (Asia IV/34.279/F3 — ADALAT) 10 päivänä tammikuuta 1996 tehty komission päätös 96/478/EY (EYVL L 201, s. 1; jäljempänä ADALAT-päätös) sekä vitamiinipäätös ja itsejäljentävää paperia koskeva päätös).

87 Kantajan mukaan valinta, että tehdään useita päätöksiä, asettaa sen kuitenkin oikeudellisen epävarmuuden tilanteeseen ja mahdollistaa sen, että komissio voi sakon perusmääriä ja mahdollisesti korotuskertoimia toistuvasti soveltamalla paisuttaa tietyn tosiseikkojen kokonaisuuden osalta määrättyjen sakkojen kokonaismäärää keinotekoisesti ilman, että asianomaisilla yrityksillä olisi ollut mahdollisuutta ymmärtää, millä tavoin käyttäytymiset olivat erillisiä ja mistä syystä ne olivat eri rikkomisia.

88 Toiseksi kantaja toteaa, että riidanalaista päätöstä on perusteltu puutteellisesti myös sakon määrän laskemisen osalta. Komissio on laiminlyönyt perusteluvelvollisuutensa ja loukannut oikeusvarmuuden periaatetta, koska se on riidanalaisen päätöksen 294 perustelukappaleessa pelkästään viitannut suuntaviivoissa määriteltyyn laskutapaan, vaikka suuntaviivojen tarkoituksena on "varmistaa komission päätösten avoimuus ja objektiivisuus suhteessa yrityksiin kuin myös yhteisöjen tuomioistuimeen".

89 Koska sakon määrän perustelu pohjautuu laskutapaan, jossa käytetään numeromääräistä lähtökohtaa, johon tehdään korjauksia, on olennaisen tärkeää, että komissio täsmentää sakon määrää laskettaessa huomioon otettavien arviointiperusteiden merkityksen riittävän yksityiskohtaisesti, jotta se saavuttaisi perusteluvelvollisuudelle asetetun tavoitteen eli mahdollistaisi sen, että kantaja pystyy arvioimaan sakon määrän vahvistamisen johdonmukaisuutta ja lainmukaisuutta voidakseen puolustaa oikeuksiaan, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ja yhteisöjen tuomioistuin pystyvät käyttämään valvontatoimivaltaansa ja että kaikki ne, joita asia koskee, pystyvät saamaan selville edellytykset, joilla komissio soveltaa EY:n perustamissopimusta.

90 Kantaja toteaa, että vaikka komissio ei ole velvollinen noudattamaan matemaattista kaavaa, riidanalaisessa päätöksessä ei ole nyt esillä olevassa asiassa esitetty sen enempää yksityiskohtaista selvitystä siitä, miten määrätty sakko on laskettu, kuin niiden arviointiperusteiden tarkkaa merkitystä, joita on ilmoitettu käytetyn sakon suuruuden määräämisessä. Muissa kartelleja koskeneissa päätöksissä, kuten vitamiinipäätöksessä ja itsejäljentävää paperia koskevassa päätöksessä, noudatetusta menettelystä poiketen sitä, että on valittu mielivaltaisesti kiinteä 25 miljoonan euron määrä, ja sitä, kuinka laajasti sakolla tavoitellaan riidanalaisen päätöksen 305 perustelukappaleessa mainittua rikkomista estävää vaikutusta, ei ole osoitettu perustelluksi lukumääräisillä arviointiperusteilla. Kantajan mukaan myös se, ettei relevantteja markkinoita ole määritelty asianmukaisella tavalla, osoittaa, että sakon määrän laskemista on perusteltu puutteellisesti, koska suuntaviivojen mukaan perusmäärän valinta on sidoksissa näkökohtiin, jotka koskevat relevanttien maantieteellisten markkinoiden kokoa, kartellin vaikutusta näihin markkinoihin ja näiltä markkinoilta kertynyttä liikevaihtoa.

91 Kantaja toteaa erityisesti, että komissio on kantajan osalta huomioon otettujen kahden raskauttavan seikan eli Interbrew'hun kohdistetun pakon ja rikkomisen uusimisen perusteella soveltanut vain yhtä sakon korotusprosenttia, joka oli 50, ilmoittamatta kunkin huomioon otetun raskauttavan olosuhteen omaa merkitystä. Koska sakon määrän laskemisessa käytettyjen eri arviointiperusteiden oman merkityksen osalta ei ole esitetty tarkempaa selvitystä, kantaja ei ole pystynyt arvioimaan, missä suhteessa määrättyä sakkoa olisi alennettava.

92 Tämä selvien ja merkityksellisten tietojen puuttuminen on kantajan mielestä sitäkin anteeksiantamattomampaa, kun komissio myöntää, että sen yksiköt ovat laatineet asiakirjoja sakon määrän laskemista koskevia sisäisiä keskusteluja ja neuvotteluja varten ja että näihin asiakirjoihin ei ole päässyt tutustumaan. Kantajan mukaan tämä seikka viittaa siihen, että komissio on riidanalaisessa päätöksessä ottanut huomioon muitakin seikkoja kuin ne, joihin kantaja on saanut tutustua, kuitenkaan mainitsematta näitä päätöksessä.

93 Kantaja tähdentää vielä erityisemmin sitä, ettei komissio ole perustellut riittävästi rikkomisen uusimisesta muodostuvaa raskauttavaa olosuhdetta, joka on kantajan osalta otettu huomioon. Tämä perustelujen puutteellisuus on erityisen haitallista kantajan kannalta, koska komissio ei uusimisen perusteella korota sakon määrää järjestelmällisesti, vaan sen päätöskäytännössä voidaan havaita epäröintiä sen osalta, mikä osuus ja merkitys uusimiselle on annettava sakon suuruutta määrättäessä, eikä suuntaviivojen hyväksyminen ole riittänyt poistamaan tästä aiheutuvaa epävarmuutta.

94 Komissio kiistää kantajan väitteet ja perustelut.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

95 Kun on kyse sellaisista päätöksistä nostetuista kanteista, joissa komissio on määrännyt yrityksille sakkoja kilpailusääntöjen rikkomisesta, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kahdella tapaa toimivaltainen. Yhtäältä sen tehtävänä on tutkia päätösten laillisuus EY 230 artiklan nojalla. Tällöin sen on muun muassa tutkittava, onko EY 253 artiklassa asetettua perusteluvelvollisuutta, jonka laiminlyöminen johtaa päätöksen kumoamiseen, noudatettu. Toisaalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimella on toimivalta EY 229 artiklassa ja asetuksen N:o 17 17 artiklassa sille annetun täyden harkintavallan nojalla arvioida, onko sakkojen suuruus asianmukainen. Tämä arviointi saattaa edellyttää sellaisten lisätietojen esittämistä ja huomioon ottamista, joita EY 253 artiklassa määrätty perusteluvelvollisuus ei sinänsä edellytä mainitsemaan riidanalaisessa päätöksessä (asia C-248/98 P, KNP BT v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-9641, 38–40 kohta ja asia T-220/00, Cheil Jedang v. komissio, tuomio 9.7.2003, Kok. 2003, s. II-2473, 215 kohta).

96 Vakiintuneessa oikeuskäytännössä on perusteluvelvollisuuden noudattamisen valvonnan osalta todettu, että EY 253 artiklassa edellytetyistä perusteluista on selkeästi ja yksiselitteisesti ilmettävä toimenpiteen tehneen toimielimen päättely siten, että niille, joita toimenpide koskee, selviävät sen syyt ja siten, että toimivaltainen tuomioistuin voi tutkia toimenpiteen laillisuuden. Perusteluvaatimusta on arvioitava asiaan liittyvien olosuhteiden perusteella, joita ovat muun muassa toimenpiteen sisältö, esitettyjen perustelujen luonne ja se tarve, joka niillä, joille päätös on osoitettu tai joita se koskee suoraan ja erikseen, voi olla saada selvennystä tilanteeseen. Perusteluissa ei tarvitse esittää kaikkia asiaan liittyviä tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja, koska tutkittaessa, ovatko toimenpiteen perustelut EY 253 artiklan mukaisia, on otettava huomioon paitsi toimenpiteen sanamuoto myös sen asiayhteys ja kaikki asiaa koskevat oikeussäännöt (yhdistetyt asiat 296/82 ja 318/82, Alankomaat ja Leeuwarder Papierwarenfabriek v. komissio, tuomio 13.3.1985, s. 809, Kok. Ep. VIII, s. 107, 19 kohta; asia C-56/93, Belgia v. komissio, tuomio 29.2.1996, Kok. 1996, s. I-723, 86 kohta; asia C-367/95 P, komissio v. Sytraval ja Brink's France, tuomio 2.4.1998, Kok. 1998, s. I-1719, 63 kohta ja edellä 95 kohdassa mainittu asia Cheil Jedang v. komissio, tuomion 216 kohta).

97 Siltä osin kuin on kysymys perusteluvelvollisuuden laajuudesta yhteisön kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättävän sakon laskennan osalta, on muistutettava yhtäältä, että perusteluvelvollisuuden laajuutta määritettäessä on otettava huomioon asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan toinen alakohta, jonka mukaan "sakon suuruutta määrättäessä on otettava huomioon rikkomuksen vakavuuden lisäksi sen kesto". Tästä perusteluvelvollisuudesta muodostuvan olennaisen muotomääräyksen vaatimukset täyttyvät, jos komissio ilmoittaa päätöksessään ne arvioinnissa huomioon ottamansa seikat, joiden avulla se on määrittänyt rikkomisen vakavuuden ja keston (asia C-291/98 P, Sarrió v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-9991, 73 kohta ja yhdistetyt asiat C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P–C-252/99 P ja C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 15.10.2002, Kok. 2002, s. I-8375, 463 kohta). Toisaalta suuntaviivoihin samoin kuin yhteistyötiedonantoon sisältyy ohjeellisia sääntöjä arviointiperusteista, jotka komissio ottaa huomioon kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta ja kestoa määrittäessään (edellä 95 kohdassa mainittu asia Cheil Jedang v. komissio, tuomion 217 kohta). Perusteluvelvollisuudesta muodostuvan olennaisen muotomääräyksen vaatimukset täyttyvät näin ollen, jos komissio ilmoittaa päätöksessään suuntaviivojensa ja mahdollisesti yhteistyötiedonantonsa mukaiset arviointiperusteet, joiden avulla se on määrittänyt rikkomisen vakavuuden ja keston sakon määrän laskemista varten (edellä 95 kohdassa mainittu asia Cheil Jedang v. komissio, tuomion 218 kohta).

98 Komissio on nyt esillä olevassa asiassa täyttänyt nämä vaatimukset.

99 Ensinnäkin siltä osin kuin on kysymys väitteestä, jonka mukaan komissio ei ollut määritellyt relevantteja markkinoita ennakolta, on todettava, ettei komissiolla ollut nyt esillä olevassa asiassa mitään velvollisuutta rajata relevantteja markkinoita. Oikeuskäytännöstä nimittäin ilmenee, että EY 81 artiklan 1 kohtaa sovellettaessa relevantit markkinat on määriteltävä sen selvittämiseksi, onko sopimus omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja onko sen tarkoituksena estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla tai seuraako siitä, että kilpailu estyy, rajoittuu tai vääristyy yhteismarkkinoilla (asia T-29/92, SPO ym. v. komissio, tuomio 21.2.1995, Kok. 1995, s. II-289, 74 kohta; edellä 31 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 1093 kohta ja asia

T-62/98, Volkswagen v. komissio, tuomio 6.7.2000, Kok. 2000, s. II-2707, 230 kohta). Tästä syystä komissiolla on velvollisuus rajata relevantit markkinat EY 81 artiklan 1 kohdan mukaisesti tehtävässä päätöksessä ainoastaan, jos ilman tällaista rajausta ei ole mahdollista päätellä, onko kyseinen sopimus, yritysten yhteenliittymän päätös tai yhdenmukaistettu menettelytapa omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja onko sen tarkoituksena estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla tai seuraako siitä, että kilpailu estyy, rajoittuu tai vääristyy yhteismarkkinoilla (yhdistetyt asiat T-374/94, T-375/94, T-384/94 ja T-388/94, European Night Services ym. v. komissio, tuomio 15.9.1998, Kok. 1998, s. II-3141, 93–95 ja 105 kohta ja em. asia Volkswagen v. komissio, tuomion 230 kohta). Kantaja ei kuitenkaan ole kiistänyt, että kyseessä olevat sopimukset tai yhdenmukaistetut menettelytavat olivat omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja että niiden tarkoituksena oli estää ja vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla. Koska se, miten komissio sovelsi EY 81 artiklaa, ei nyt esillä olevassa asiassa näin ollen edellyttänyt relevanttien markkinoiden määrittelemistä ennakolta, tältä osin ei voida todeta mitään perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiä.

100 Samoista syistä on katsottava, että vaikka komission toteamuksessa, jonka se on tehnyt suuntaviivojen soveltamiseksi ja jonka mukaan kantaja on harjoittanut uhkailua, on selkeästi ja yksiselitteisesti ilmaistava noudatettu päättely, jotta se vastaisi EY 253 artiklan vaatimuksia, relevanttien markkinoiden rajaaminen ei sitä vastoin ole sen välttämätön ennakkoedellytys. Kantajan päinvastainen väite on siis hylättävä.

101 Sama koskee maantieteellisten markkinoiden laajuuden huomioon ottamista koskevaa päättelyä. Siltä osin kuin kantaja väittää, että markkinoiden kansallisen luonteen puutteellinen perusteleminen mahdollisti sen, että komissio aikoi todeta perusteettomasti, että kyse oli erillisistä rikkomisista, minkä seurauksena kantajalle määrätyn sakon määrä olisi kasvanut keinotekoisesti, riittää, kun todetaan olevan täysin hypoteettista, että komissiolla oli tällainen aikomus, sillä väite perustuu pelkkiin arvailuihin, koska sen tueksi ei ole esitetty vähäisintäkään näyttöä. Siihen perustuva argumentti on siis hylättävä.

102 Siltä osin kuin on toiseksi kysymys sakon määrän laskemisen puutteellisesta perustelemisesta, on todettava, että komissio on riidanalaisen päätöksen 296–328 perustelukappaleessa tuonut esiin seikat, jotka se on ottanut huomioon laskiessaan sakon määrää kunkin asianomaisen yrityksen osalta. Riidanalaisen päätöksen edellä mainituista perustelukappaleista ilmenee, että komissio on esittänyt noudattamansa päättelyn selkeästi ja yksityiskohtaisesti niin, että kantaja voi saada selville arviointiperusteet, jotka komissio on ottanut huomioon määrittääkseen rikkomisen vakavuuden ja keston sakon määrän laskemista varten, ja niin, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi tutkia toimenpiteen laillisuuden. On siis katsottava, että riidanalainen päätös täyttää komissiolla EY 253 artiklan perusteella olevan perusteluvelvollisuuden.

103 Tämä kanneperuste on siis hylättävä samoin kuin näin ollen kaikki riidanalaisen päätöksen kumoamista koskevat vaatimukset.

B *Toissijaiset vaatimukset, jotka koskevat kantajalle määrätyn sakon alentamista*

104 Kantaja esittää kuusi kanneperustetta, joilla pyritään sille määrätyn sakon alentamiseen. Ne koskevat sakon perusmäärää vahvistettaessa tapahtunutta rikkomisen vakavuuden virheellistä arviointia suhteellisuusperiaatteen, yhdenvertaisen kohtelun periaatteen ja ne bis in idem -periaatteen vastaisesti, rikkomisen todetun keston virheellistä arviointia, Intrebrew'hun kohdistetusta pakosta muodostuvan raskauttavan olosuhteen perusteettomuutta, rikkomisen uusimisesta muodostuvan raskauttavan olosuhteen perusteetonta huomioon ottamista kantajan osalta, sovellettavien lieventävien olosuhteiden riittämätöntä huomioon ottamista ja lopuksi kantajan yhteistyön laajuuden virheellistä arviointia yhdenvertaisen kohtelun periaatteen ja yhteistyötiedonannon vastaisesti.

1. *Kanneperuste, jonka mukaan rikkomisen vakavuutta on sakon perusmäärää vahvistettaessa arvioitu virheellisesti yhdenvertaisen kohtelun periaatteen, suhteellisuusperiaatteen ja ne bis in idem -periaatteen vastaisesti*

a) Asianosaisten lausumat

Kantajan lausumat

105 Kantaja riitauttaa komission rikkomisen vakavuuden perusteella määrittämän sakon erityisen perusmäärän oikeellisuuden vedoten neljään väitteeseen, joiden mukaan komissio on suuntaviivoja rikkoen ja tiettyjä yhteisön oikeuden yleisperiaatteita loukaten arvioinut virheellisesti ensinnäkin rikkomisen vakavuutta, toiseksi kantajan todellisia taloudellisia mahdollisuuksia aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille toimijoille, erityisesti kuluttajille, kolmanneksi tasoa, joka varmistaa, että sakolla on riittävä rikkomista estävä vaikutus, ja neljänneksi sitä, että kantajalla oli käytössään sellaiset juridiset ja taloudelliset tiedot ja resurssit, joiden avulla se pystyi arvioimaan rikkomisiaan ja niiden seurauksia kilpailusääntöjen kannalta.

106 Kantaja katsoo, että kun otetaan huomioon erityisesti, että kartellin kohteena olleen tuotteen määrällinen merkitys oli erittäin pieni sen suhteen, mikä on oluen kokonaiskulutus Euroopan unionissa, että kyseinen kartelli oli maantieteellisesti erittäin suppea ja että liikevaihto, jonka kantaja sai kyseessä olleesta tuotteesta, oli hyvin vaatimaton, perusmäärän ei olisi kantajan osalta missään tapauksessa pitänyt ylittää kahdeksaa miljoonaa euroa.

— Rikkomisen vakavuuden arviointi: yhdenvertaisen kohtelun periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen loukkaaminen

107 Siltä osin kuin on kysymys siitä, miten komissio on arvioinut suuntaviivojen 1 A kohdan ensimmäisessä alakohdassa tarkoitettua rikkomisen vakavuutta, kantaja ei riitauta riidanalaisen päätöksen 297 perustelukappaleessa mainittuja rikkomisen ominaispiirteitä, jotka se oman ilmoituksensa mukaan on yhdessä Alken-Maesin kanssa myöntänyt ja saattanut komission tietoon, vaan pelkästään merkityksen, jonka komissio on antanut niiden tosiseikkojen kokonaisuudelle, jotka mainitaan rikkomisen vakavuutta koskevassa riidanalaisen päätöksen jaksossa, sekä sen, että rikkomista on tämän johdosta lopulta luonnehdittu erittäin vakavaksi. Kantaja katsoo, että kun komissio on päätynyt tällaiseen luonnehdintaan, vaikka se ei ole milloinkaan pitänyt tähän rinnastettavia rikkomisia erittäin vakavina, se on loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta kohtelemalla toisiinsa rinnastettavia tapauksia eri tavalla (edellä 57 kohdassa mainittu asia Hercules Chemicals v. komissio, tuomion 295 kohta).

108 Kantaja väittää ensinnäkin, että vaikka komissio viittaa suuntaviivoissa esitettyyn rikkomisten vakavuuden määrittämistä koskevaan menetelmään, se ei ole tutkinut, mikä on kyseisen kartellin todellinen vaikutus markkinoihin.

109 Seuraavaksi kantaja väittää, että komission päätelmä, jonka mukaan rikkominen oli erittäin vakava, on ristiriidassa sekä niiden esimerkkien kanssa, jotka se mainitsee suuntaviivoissa, että suuntaviivojen julkaisemisen jälkeisen päätöskäytännön kanssa. Erittäin vakaviksi luonnehditaan tavanomaisesti vain järjestäytyneitä, jopa vakiintuneita — nyt esillä olevassa asiassa arvostelun kohteena olevan käyttäytymisen kanssa täysin yhteismitattomia — kartelleja, joissa on ollut pitkälle kehittyneitä valvonta-, järjestely- ja seurantamekanismeja ja jotka toimivat maailmanlaajuisesti tai useissa suurissa jäsenvaltioissa, sillä pienin alue, joka on ollut erittäin vakaviksi luonnehdittujen rikkomisten kohteena, on kattanut neljä yhteisön jäsenvaltiota,

jotka kuuluivat kaikkein suurimpiin (EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan soveltamisesta (Asia IV/E-1/35.860-B — Saumattomat teräsputket) 8 päivänä joulukuuta 1999 tehty komission päätös 2003/382/EY (EUVL 2003, L 140, s. 1; jäljempänä saumattomia teräsputkia koskeva päätös)).

110 Kantaja katsoo ensinnäkin, että rikkomista olisi sen epämuodollisuus huomioon ottaen pitänyt luonnehtia vakavaksi eikä erittäin vakavaksi, etenkin kun komissio on luonnehtinut vakaviksi rikkomisia, jotka ovat olleet vähintään yhtä kehittyneitä kuin nyt kyseessä oleva rikkominen (EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia COMP/E-1/37.919 (ex 37.391) — Pankkien veloittamat maksut euroalueen kansallisten valuuttojen vaihdosta — Saksa) 11 päivänä joulukuuta 2001 tehty komission päätös 2003/25/EY (EYVL 2003, L 15, s. 1; jäljempänä Saksan pankkeja koskeva päätös); EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia IV/34.466 — Kreikan lauttaliikenne) 9 päivänä joulukuuta 1998 tehty komission päätös 1999/271/EY (EYVL 1999, L 109, s. 24; jäljempänä Kreikan lauttaliikennettä koskeva päätös) ja EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia IV/F-3/33.708 — British Sugar plc; asia IV/F-3/33.709 — Tate & Lyle plc; asia IV/F-3/33.710 — Napier Brown & Company Ltd ja asia IV/F-3/33.711 — James Budgett Sugars Ltd) 14 päivänä lokakuuta 1998 tehty komission päätös 1999/210/EY (EYVL 1999, L 76, s. 1; jäljempänä British Sugar -päätös)).

111 Toiseksi kantaja toteaa Belgian alueen pienuuden osalta, että komissio on nyt esillä olevassa asiassa osoittanut suhteellisuusperiaatetta ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta loukaten äärimmäistä ankaruutta, koska sen päätöskäytännöstä ilmenee, että se on useaan kertaan pitänyt sitä, että rikkominen on kohdistunut vain vähämerkityksisiin tai maantieteellisesti suppeisiin markkinoihin, seikkana, joka oikeuttaa pitämään rikkomista vakavana eikä erittäin vakavana (em. Kreikan lauttaliikennettä koskeva päätös, em. British Sugar -päätös ja em. Saksan pankkeja koskeva päätös).

112 Kolmanneksi komission väite, jonka mukaan eräs rikkomisen vakavuutta arvioitaessa huomioon otetuista arviointiperusteista on ollut rikkomisen välitön vaikutus

kuluttajiin, on kantajan mukaan merkityksetön. Kantaja toteaa yhtäältä, että Saksan pankkeja koskevassa päätöksessä ja British Sugar -päätöksessä tarkoitetuilla kartelleilla oli samat ominaispiirteet, mutta komissio ei kuitenkaan luonnehtinut niitä erittäin vakaviksi, ja toisaalta, että kyseessä olevien tuotteiden jakelun rakenne on nyt esillä olevassa asiassa sekä vähittäiskauppaketjujen että — varastonpitäjien koko huomioon ottaen — hotelli- ja ravintola-alan osalta toiminut kartellin vahvana vastapainona, mikä on osittain lieventänyt kartellista kuluttajille aiheutuvia kielteisiä vaikutuksia.

113 Kantaja katsoo, ettei komissio voinut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta loukkaamatta luonnehtia riidanalaisessa päätöksessä todettua kilpailusääntöjen rikkomista erittäin vakavaksi, kun rikkominen ei tapahtunut sellaisen järjestäytyneen kartellin muodossa, jolla olisi ollut pitkälle kehittyneitä rakenteita tai mekanismeja, joilla olisi varmistettu yritysten välisten sitoumusten noudattaminen, ja kun se koski vain pientä aluetta ja vaatimatonta osaa Euroopan unionin oluentuotannosta. Sakon määrää on kantajan mukaan siten alennettava tuntuvasti.

114 Vaikka komissio ei olisi loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta luonnehtiessaan rikkomista erittäin vakavaksi, sakon perusmäärää on kantajan mukaan joka tapauksessa alennettava sen huomioon ottamiseksi, että rikkomisen vaikutus yhteisön markkinoihin oli erittäin heikko ja kartellin kohteena olevien tuotteiden myyntimäärä vähäinen, samalla tavoin kuin komissio on tehnyt saumattomia teräsputkia koskevassa päätöksessä. Tässä päätöksessä komissio nimittäin käytti — rikkomisen luonnehdintaa muuttamatta — perusmäärää, joka oli alle puolet siitä, jota suuntaviivojen mukaan käytetään erittäin vakavien rikkomisten osalta, perustellen tätä sillä, että kyseessä olleiden tuotteiden osalta kartellin osapuolten myynti sen kohteena olleissa neljässä jäsenvaltiossa oli vain noin 19 prosenttia yhteisön kulutuksesta. Nyt esillä olevassa asiassa kartellin kohteena olleiden tuotteiden osuus Euroopan unionin kokonaiskulutuksesta oli alle 2,5 prosenttia. Komission käyttämä erityinen perusmäärä on kantajan mukaan siten suhteeton näiden tuotteiden määrään ja arvoon nähden, joten sitä on alennettava.

— Sen arvioiminen, mitkä ovat kantajan todelliset taloudelliset mahdollisuudet aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille toimijoille: suhteellisuusperiaatteen loukkaaminen

115 Siitä, miten komissio on arvioinut kantajan taloudellisia mahdollisuuksia aiheuttaa haittaa kilpailulle, kantaja toteaa, että komission on pidettävä viitekehyksenä markkinoita, joilla rikkominen on ilmennyt, ja että sakon määrän on oltava kohtuullisessa suhteessa näiltä markkinoilta kertyneeseen liikevaihtoon (asia T-77/92, Parker Pen v. komissio, tuomio 14.7.1994, Kok. 1994, s. II-549, 94 kohta).

116 Kantaja toteaa lisäksi, että on tärkeää ottaa huomioon asianomaisten yritysten asema viitemarkkinoilla arvioitaessa niiden mahdollisuuksia vaikuttaa kilpailuun.

117 Vaikka nämä kaksi periaatetta on mainittu riidanalaisessa päätöksessä, kantajan mukaan komissio ei ole kuitenkaan noudattanut niitä. Vaikka Interbrew'n liikevaihto markkinoilla toteutuneesta myynnistä oli kyseisenä aikana nelinkertainen kantajan liikevaihtoon verrattuna, Interbrew'lle määritetty erityinen perusmäärä on alle kaksinkertainen kantajan osalta käytettyyn perusmäärään nähden. Tämä suhteettomuus on ristiriidassa komission viimeaikaisen käytännön kanssa, sellaisena kuin tämä ilmenee EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia C.37.519 — Metioniini) 2 päivänä heinäkuuta 2002 tehdystä komission päätöksestä 2003/674/EY (EUVL 2003, L 255, s. 1; jäljempänä metioniinipäätös), jossa komissio on katsonut, että määrättyjen sakkojen välisen eron oli heijastettava maailmanlaajuisesti suurimman tuottajan markkinaosuuden ja sen kilpailijan markkinaosuuksien, jotka olivat viidesosa ensin mainitun yrityksen markkinaosuudesta, välistä epäsuhtaa.

118 Kantaja toteaa lisäksi, että komissio ei ole ottanut huomioon Interbrew'llä Belgian olutmarkkinoilla ollutta määräävää asemaa, jonka vuoksi kantajan todelliset

taloudelliset mahdollisuudet vaikuttaa markkinoihin tai jopa aiheuttaa merkittävää haittaa kilpailulle, ovat väistämättä olleet rajalliset. Kantaja on lisäksi pelkästään yrittänyt torjua asteittaista syrjäytymistään.

119 Kun komissio on katsonut, että sillä oli oikeus määrittää sakon perusmäärä suhteessa kantajan kokonaisliikevaihtoon, joka oli osoitus sen "vahingoittamismahdollisuuksista", pikemminkin kuin relevanteilta markkinoilta kertyneen liikevaihdon perusteella, se on kantajan mielestä jättänyt huomiotta riidanalaisessa päätöksessä esiin tuodun arviointiperusteen, joka koskee "mahdollisuuksia aiheuttaa kilpailulle merkittävää haittaa". Jotta komissio olisi voinut ottaa huomioon laajemman liikevaihdon kuin sen, joka oli kertynyt Belgian olutmarkkinoilta, komission olisi samalla kertaa pitänyt määritellä kyseiset markkinat ja osoittaa, miten kantajan toiminta näillä muilla markkinoilla mahdollisti kilpailun haittaamisen olutmarkkinoilla.

120 Interbrew'lle ja kantajalle määrättyjen sakkojen määrät eivät kantajan mukaan todellakaan ilmennä sitä ilmiselvää epätasapainoa, joka oli näiden yritysten tilanteiden välillä, vaan ne päinvastoin todistavat kantajan osalta käytetyn erityisen perusmäärän ilmeistä suhteettomuutta siihen nähden, mitkä olivat sen todelliset mahdollisuudet vaikuttaa markkinoihin.

121 Kun Interbrew'n osalta huomioon otettu 45 miljoonan euron määrä oli alle 6,6 prosenttia sen liikevaihdosta vuonna 1998, komissio on siten ottaessaan kantajan osalta huomioon 25 miljoonan euron määrän, määrännyt tälle sakon, joka on enemmän kuin 20 prosenttia kartelliin tosiasiallisesti osallistuneen yrityksen eli Alken-Maesin vuoden 2000 liikevaihdosta, joten siinä tapauksessa, että viimeksi mainitulle yritykselle on määrätty seuraamus sen omasta käyttäytymisestä, asetuksessa N:o 17 säädetty 10 prosentin raja kokonaisliikevaihdosta on ylittynyt huomattavissa määrin.

— Sakon määrän vahvistaminen tasolle, joka varmistaa, että sakolla on riittävä rikkomista estävä vaikutus: suhteellisuusperiaatteen loukkaaminen

122 Kantaja väittää yhtäältä, ettei komissio ole yksilöinyt sitä rikkomista estävää vaikutusta, joka on otettu huomioon sakon määrää laskettaessa, ja että vaikka komissio on riidanalaisessa päätöksessä todennut, että kantaja ja Interbrew ovat kansainvälisiä suuryrityksiä ja että ensin mainittu on lisäksi monituoteyritys, se ei ole ilmaissut selvästi niitä periaatteita, joita on käytetty rikkomista estävää vaikutusta koskevaa arviointiperustetta sovellettaessa.

123 Toisaalta kantaja toteaa, että sakon määrän korottaminen, jonka komissio on toteuttanut siinä tarkoituksessa, että seuraamuksella olisi rikkomista estävä vaikutus, perustuu merkityksettömiin syihin ja on suhteeton.

124 Sakon rikkomista estävän tason määrittämisen on siten vastattava kilpailua koskevaa tavoitetta, ja se voidaan kantajan mukaan toteuttaa vain ottaen huomioon yrityksen koko kyseisillä markkinoilla ja yrityksen toiveet siitä, että se saisi kilpailusääntöjen vastaisena pidetystä käyttäytymisestä voittoa kyseisillä markkinoilla. Sen kaltaisilla tekijöillä, kuten yrityksen kansainvälisellä laajuudella tai rikkomisen uusimisella, ei saa olla merkitystä. Toisin kuin mitä komissio on todennut ABB Asea Brown Boveri -yrityksen osalta EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamismenettelyssä (Asia IV/35.691/E-4 — Esieristettyjen kaukolämmitysputkien alan kartelli) 21 päivänä lokakuuta 1998 tehdyssä päätöksessä 1999/60/EY (EYVL 1999, L 24, s. 1; jäljempänä esieristettyjen kaukolämmitysputkien alan kartellia koskeva päätös), nyt esillä olevassa asiassa ei ole edes väitetty, että kantajan rakenne ja ulkomaisten tytäryhtiöiden läsnäolo olutalalla olisivat helpottaneet riidanalaista käyttäytymistä.

125 Kantajan mukaan talousteoria sitä paitsi osoittaa, että sakon määrä on riittävä silloin, kun se ylittää kartellin osapuolten odottamat voitot. Huomattavasti alempi sakko

olisi nyt esillä olevassa asiassa täyttänyt tämän ehdon, koska kantajan kannattavuus kyseisillä markkinoilla oli negatiivinen koko sen ajan, jona kilpailusääntöjä katsotaan rikotun.

126 Vaikka rikkomista estävän vaikutuksen kannalta olisi — kuten komissio väittää — tärkeää, että sakko on sitä korkeampi, mitä epätodennäköisempää rikkomisen havaitseminen on, kuten on salaisten kartellien osalta, kantaja toteaa, että sakon määrän olisi pitänyt jäädä komission päättämää määrää huomattavasti pienemmäksi. Kyseinen kartelli ei sitä paitsi ollut salainen, koska useat siihen liittyneistä kokouksista pidettiin kilpailijoiden läsnäollessa — kuten Vision 2000 -työryhmän kokoukset — tai jakelijoiden läsnäollessa — kuten 28.1.1993 pidetty kokous — viimeksi mainittujen seuratessa erittäin tiiviisti kartellin osapuolten toimia, kuten kauppiaiden yhdistyksen kirje panimoyrityksille osoittaa.

127 Kantaja toteaa lopuksi, että olisi ollut tarpeetonta ottaa huomioon mitään rikkomisen estämistä koskevaa tavoitetta, koska rikkomista estävä vaikutus saavutettiin tässä tapauksessa heti, kun tutkimus ja yhteistyö, johon kantaja osallistui, alkoivat, kuten myyntiä koskevien tietojen vaihdon välitön lopettaminen osoittaa.

— Suuryrityksillä yleensä käytössä olevien juridisten ja taloudellisten tietojen ja resurssien huomioon ottaminen: ne bis in idem -periaatteen loukkaaminen

128 Kantaja väittää, että ottaessaan huomion sen, että kantajalla oli käytössään sellaiset juridiset ja taloudelliset tiedot ja resurssit, joiden avulla se pystyi arvioimaan rikkomisiaan ja niiden seurauksia kilpailusääntöjen kannalta, komissio on loukannut

ne bis in idem -periaatetta, koska se on riidanalaisessa päätöksessä myös korottanut sakon määrää rikkomisen uusimisen perusteella.

Komission lausumat

129 Rikkomisen vakavuuden arvioinnin osalta komissio viittaa asian tosiseikkojen vakavuuteen ja toteaa, että yhteen jäsenvaltioon rajoittuvien rikkomisten luonnehtiminen erittäin vakaviksi ei ole ristiriidassa sen päätöskäytännön kanssa. Alan koko ei sitä paitsi riipu pelkästään sen maantieteellisestä laajuudesta, vaan huomioon on otettava myös sen taloudellinen merkitys. Koska Belgian olutalan arvo on noin 1 200 miljoonaa euroa, rikkominen on tapahtunut erittäin merkittävällä alalla. Komissio toteaa vielä, että rikkomisella oli kuluttajiin välitön vaikutus, jota oluen jakelun ominaispiirteet eivät lieventäneet millään tavalla.

130 Siltä osin kuin on kysymys arviointiperusteesta, joka koskee todellisia taloudellisia mahdollisuuksia aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille toimijoille, erityisesti kuluttajille, komissio toteaa, että kantajan kokonaisliikevaihto on huomattavasti suurempi kuin Interbrew'n. Komissio toteaa lisäksi olevansa vapaa määrittämään, minkätyyppinen liikevaihto — eli kokonaisliikevaihto vai kyseessä olevan alan liikevaihto — otetaan huomioon, ja se voi tarpeen vaatiessa jopa yhdistää nämä kaksi. Komission mukaan se, että käytetty erityinen perusmäärä on 20 prosenttia Alken-Maesin vuotuisesta kokonaisliikevaihdosta, on merkityksetöntä, koska asetuksessa N:o 17 säädettyä rajaa sovelletaan nyt esillä olevassa asiassa kantajan liikevaihtoon.

131 Sakon riittävän rikkomista estävän vaikutuksen tavoittelun osalta komissio huomauttaa, että kun on kysymys salaisesta rikkomisesta, sakon määrä on vahvistettava odotettua voittoa huomattavasti suuremmaksi, koska rikkomista

estävää vaikutusta määritettäessä relevantteja arviointiperusteita ovat kantajan koko ja se, että se toimii monituotealalla. Komission mukaan sen enempää rikkomisen lopettamisen kuin kantajan yhteistyönkään perusteella ei sitä paitsi voida päätellä, että asianmukainen rikkomista estävä taso on saavutettu.

132 Siltä osin kuin on lopuksi kysymys sellaisten juridisten ja taloudellisten tietojen ja resurssien huomioon ottamisesta, joita suuryrityksillä yleensä on käytössään, komissio toteaa, että ne bis in idem -periaatteen loukkaamista koskeva väite ei perustu tosiseikkoihin. Komissio on erityisen perusmäärän määrittääkseen tukeutunut siihen, miten kantaja on arvioinut käyttäytymistään kilpailusääntöjen rikkomisena, kun taas rikkomisen uusiminen on otettu huomioon kantajan kilpailusääntöjen vastaisen käyttäytymisen itsepintaisuuden perusteella.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

133 Aluksi on muistutettava, että asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan mukaan "komissio voi päätöksellään määrätä yrityksille tai yritysten yhteenliittymille sakon, joka on vähintään 1 000 ja enintään 1 000 000 [euroa] taikka tätä suurempi mutta enintään 10 prosenttia kunkin rikkomukseen osallisen yrityksen edellisen tilikauden liikevaihdosta, jos ne tahallaan tai tuottamuksesta — — rikkovat perustamissopimuksen [81] artiklan 1 kohtaa — —". Saman säännöksen mukaan "sakon suuruutta määrättäessä on otettava huomioon rikkomuksen vakavuuden lisäksi sen kesto" (edellä 57 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 223 kohta).

134 Vakiintuneessa oikeuskäytännössä on lisäksi katsottu, että komissiolla on asetusta N:o 17 soveltaessaan harkintavaltaa sakkojen määrän vahvistamisessa, jotta se voisi ohjata yritysten toimintaa niin, että ne noudattaisivat kilpailusääntöjä (asia T-150/89,

Martinelli v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-1165, 59 kohta; asia T-49/95, Van Megen Sports v. komissio, tuomio 11.12.1996, Kok. 1996, s. II-1799, 53 kohta ja asia T-229/94, Deutsche Bahn v. komissio, tuomio 21.10.1997, Kok. 1997, s. II-1689, 127 kohta).

135 Se, että komissio on aikaisemmin määrännyt tietyntasoisia sakkoja tietyntyyppisistä rikkomisista, ei myöskään voi estää sitä korottamasta tätä tasoa asetuksessa N:o 17 säädetyissä rajoissa, jos tämä on välttämätöntä yhteisön kilpailupolitiikan toteuttamiseksi (edellä 50 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique diffusion française ym. v. komissio, tuomion 109 kohta; asia T-12/89, Solvay v. komissio, tuomio 10.3.1992, Kok. 1992, s. II-907, 309 kohta ja asia T-304/94, Europa Carton v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-869, 89 kohta). Yhteisön kilpailusääntöjen tehokas soveltaminen edellyttää päinvastoin sitä, että komissio voi milloin tahansa mukauttaa sakkojen tasoa tämän politiikan tarpeita vastaavaksi (edellä 50 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique diffusion française ym. v. komissio, tuomion 109 kohta ja edellä 57 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 236 ja 237 kohta).

136 On kuitenkin todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimella on asetuksen N:o 17 17 artiklan mukaan EY 229 artiklassa tarkoitettu täysi harkintavalta tutkiessaan kanteet päätöksistä, joilla komissio on määrännyt sakon, joten se voi poistaa määrätyn sakon taikka alentaa tai korottaa sitä. Täyteen harkintavaltaan perustuvaa valvontaa harjoittaessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen on arvioitava, onko määrätyn sakon määrä oikeassa suhteessa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuteen ja kestoon (ks. vastaavasti edellä 134 kohdassa mainittu asia Deutsche Bahn v. komissio, tuomion 125 ja 127 kohta ja edellä 95 kohdassa mainittu asia Cheil Jedang v. komissio, tuomion 93 kohta), ja punnittava keskenään kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta ja niitä seikkoja, joihin kantaja vetoaa (ks. vastaavasti asia C-333/94 P, Tetra Pak v. komissio, tuomio 14.11.1996, Kok. 1996, s. I-5951, 48 kohta).

137 Seuraavaksi on muistutettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan rikkomisten vakavuus on määritettävä useiden seikkojen perusteella, joihin kuuluvat

erityisesti asian erityisolosuhteet, asiayhteys ja sakkojen rikkomista estävä vaikutus, mutta niistä perusteista, jotka on välttämättä otettava huomioon, ei kuitenkaan ole vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa (asia C-137/95 P, SPO ym. v. komissio, määräys 25.3.1996, Kok. 1996, s. I-1611, 54 kohta; asia C-219/95 P, Ferriere Nord v. komissio, tuomio 17.7.1997, Kok. 1997, s. I-4411, 33 kohta; asia T-334/94, Sarrió v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1439, 328 kohta ja edellä 57 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 236 kohta). Arvioitaessa rikkomisen vakavuutta on otettava huomioon etenkin kilpailulle aiheutettujen rajoitusten luonne (asia 45/69, Boehringer v. komissio, tuomio 15.7.1970, Kok. 1970, s. 769, 53 kohta ja yhdistetyt asiat T-213/95 ja T-18/96, SCK ja FNK v. komissio, tuomio 22.10.1997, Kok. 1997, s. II-1739, 246 kohta). Komission on myös huolehdittava siitä, että sen toimenpiteellä on rikkomista estävä vaikutus erityisesti sellaisten kilpailusääntöjen rikkomisen muotojen osalta, jotka ovat erityisen haitallisia yhteisön tavoitteiden toteuttamisen kannalta (edellä 50 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique diffusion française ym. v. komissio, tuomion 105 ja 106 kohta ja edellä 50 kohdassa mainittu asia ABB Asea Brown Boveri v. komissio, tuomion 166 kohta).

138 Oikeuskäytännössä katsotaan kuitenkin, että kun komissio hyväksyy suuntaviivoja, joilla pyritään perustamissopimusta noudattaen täsmentämään ne arviointiperusteet, joita se aikoo soveltaa harkintavaltaansa käyttäessään, tästä seuraa, että se rajoittaa itse tätä harkintavaltaansa, koska sen on toimittava niiden viitteellisten sääntöjen mukaan, jotka se on itselleen asettanut (edellä 57 kohdassa mainittu asia Hercules Chemicals v. komissio, tuomio 17.12.1991, 53 kohta, joka on valituksen jälkeen pysytetty asiassa C-51/92 P, Hercules Chemicals v. komissio, 8.7.1999 annetulla tuomiolla, Kok. 1999, s. I-4235, 75 kohta). Kilpailusääntöjen rikkomisten vakavuutta todetessaan komission on siis vastedes pakko ottaa useiden seikkojen joukosta huomioon ne, jotka mainitaan suuntaviivoissa, jollei se esitä selviä perusteluja, joiden vuoksi niistä on perusteltua tilanteen mukaan poiketa tietyn kohdan osalta (asia T-213/00, CMA CGM ym. v. komissio, tuomio 19.3.2003, Kok. 2003, s. II-913, 271 kohta; jäljempänä FETTCSA-tapaus).

139 Suuntaviivojen mukaan komissio pitää sakkoja laskiessaan lähtökohtana yleistä perusmäärää, joka määritetään rikkomisen vakavuuden perusteella. Rikkomisen vakavuuden arvioinnissa on otettava huomioon rikkomisen laatu, sen todellinen vaikutus markkinoihin, jos se on mitattavissa, ja asian kannalta merkityksellisten

maantieteellisten markkinoiden laajuus (1 A kohdan ensimmäinen alakohta). Tässä yhteydessä rikkomiset jaetaan kolmeen luokkaan eli "vakavaa vähäisempiin rikkomuksiin", joista voidaan määrätä sakkoa 1 000–1 000 000 euroa, "vakaviin rikkomuksiin", joista voidaan määrätä sakkoa yhdestä miljoonasta 20 miljoonaan euroon, ja "erittäin vakaviin rikkomuksiin", joista voidaan määrätä sakkoa yli 20 miljoonaa euroa (1 A kohdan toisen alakohdan ensimmäinen, toinen ja kolmas luetelmakohta).

140 Komissio täsmentää tältä osin, että vakavaa vähäisemmät rikkomiset voivat olla esimerkiksi — useimmiten vertikaalisia — rajoituksia, joiden tarkoituksena on rajoittaa kauppaa, mutta joiden vaikutus markkinoihin on rajoitettu, ja jotka koskevat merkittävää mutta suhteellisen kapeaa osaa yhteismarkkinoista (1 A kohdan toisen alakohdan ensimmäinen luetelmakohta). Vakavien rikkomisten osalta komissio täsmentää, että ne ovat useimmiten vakavaa vähäisempien rikkomisten kaltaisia horisontaalisia tai vertikaalisia rajoituksia, joita sovelletaan kuitenkin ankarammin, jotka vaikuttavat markkinoihin laajemmin ja jotka voivat vaikuttaa suureen osaan yhteismarkkinoista. Komissio toteaa lisäksi, että kysymyksessä voi olla myös määräävän aseman väärinkäyttö (1 A kohdan toisen alakohdan toinen luetelmakohta). Erittäin vakavien rikkomisten osalta komissio toteaa, että kyseessä ovat pääasiassa hintakartellit tai markkinoiden jakaminen horisontaalisin rajoituksin tai muut menettelyt, jotka vaikuttavat sisämarkkinoiden moitteettomaan toimintaan, kuten muiden sulkeminen pois kansallisilta markkinoilta tai monopolia vastaavassa asemassa toimivien yritysten määräävän aseman väärinkäyttö (1 A kohdan toisen alakohdan kolmas luetelmakohta).

141 Suuntaviivoissa todetaan, että kussakin edellä mainituissa rikkomisten luokissa määrättyjen seuraamusten asteikko antaa mahdollisuuden vaihdella yritykseen sovellettavaa seuraamusta rikkomisen laadun mukaan, erityisesti "vakavien" ja "erittäin vakavien" rikkomisten luokissa (1 A kohdan kolmas alakohta). Lisäksi on tarpeen ottaa huomioon kilpailusääntöjä rikkovien todellinen taloudellinen kapasiteetti aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille talouden toimijoille ja erityisesti kuluttajille ja määrittää sakon määrä tasolle, joka on riittävän varoittava (1 A kohdan

neljäs alakohta). Lisäksi voidaan ottaa huomioon, että suurilla yrityksillä on useimmiten sellainen riittävä infrastruktuuri, että niillä on käytössään oikeudellisia ja taloudellisia tietoja, jotka antavat niille mahdollisuuden arvioida paremmin toimintaansa mahdollisesti liittyviä rikkomuksia ja niistä aiheutuvia kilpailuoikeudellisia seurauksia (1 A kohdan viides alakohta).

142 Kaikissa kolmessa edellä määritellyssä luokassa voi siinä tapauksessa, että rikkomiseen syyllistyy useita yrityksiä, kuten kartelleissa, olla tarpeen vaihdella määritettyä määrää, jotta voitaisiin ottaa huomioon rikkomisen tapauskohtainen painoarvo ja siten kunkin yrityksen rikkomisen todellinen vaikutus kilpailuun erityisesti, kun samanlaisiin rikkomisiin syyllistyneet yritykset ovat huomattavan erikokoisia, ja tämän seurauksena mukauttaa yleistä perusmäärää kunkin yrityksen erityisluonteen mukaisesti (1 A kohdan kuudes alakohta).

143 Suuntaviivoissa täsmennetään myös, että samasta toiminnasta määrättävän seuraamuksen tasapuolisuuden periaate voi olosuhteiden niin vaatiessa johtaa siihen, että asianomaisille yrityksille määrätään erikokoiset määrät, vaikka nämä erot eivät perustu laskelmiin (1 A kohdan seitsemäs alakohta).

144 Nämä periaatteet on otettava huomioon, kun ensiksi arvioidaan, onko komissio loukannut periaatteita, joihin kantaja on vedonnut, soveltaessaan nyt esillä olevassa asiassa menetelmää, joka on suuntaviivoissa määritelty rikkomisten vakavuuden määrittämistä varten. Seuraavaksi on ratkaistava, onko — edellyttäen, että rikkomista on pidettävä erittäin vakavana, kuten kantaja väittää toissijaisesti — kantajan osalta lopulta käytetty 25 miljoonan euron erityinen perusmäärä itsessään asianmukainen ottaen huomioon kantajan esiin tuomat olosuhteet eli se, että rikkomisen vaikutus yhteisön markkinoihin oli erittäin heikko ja kartellin kohteena olevien tuotteiden myyntimäärä vähäinen.

Rikkomisen vakavuuden arviointi

145 Riidanalaisesta päätöksestä ilmenee nyt esillä olevassa asiassa, että komissio on arvioinut sakon vakavuutta seuraavien seikkojen perusteella: rikkomisen luonne, kartellin kohdistuminen kaikkiin olutmarkkinoiden segmentteihin, riidanalaisten keskustelujen käyminen kaikkein korkeimmalla tasolla, sopimusten ja yhteistoiminnan kohdistuminen erittäin moninaisiin kilpailuun liittyviin muuttujiin, se, ettei voida päätellä, ettei kartellilla ollut vaikutuksia markkinoihin tai että vaikutukset olivat vähäisiä, ja se, että maantieteellinen markkina-alue kattoi koko Belgian.

146 Ensinnäkin siltä osin kuin on kysymys siitä, onko rikkomisen vakavuutta arvioitu suuntaviivojen ja suhteellisuusperiaatteen mukaisesti, on tutkittava tapaa, jolla komissio on arvioinut tätä vakavuutta, ottaen huomioon ne kolme arviointiperustetta, jotka ovat relevantteja, eli rikkomisen laatu, rikkomisen todellinen vaikutus markkinoihin, jos se on mitattavissa, ja asian kannalta merkityksellisten maantieteellisten markkinoiden laajuus (ks. edellä 139 kohta).

147 Rikkomisen luonteen osalta on aluksi todettava, ettei kantaja kiistä riidanalaisen päätöksen 297 perustelukappaleessa mainittuja seikkoja eli sitä, että kartelli sisälsi erityisesti yleisen sopimuksen aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymisestä, myyntiä koskevaa tietojen vaihtoa, suoria ja välillisiä sopimuksia ja/tai yhteistoimintaa, jotka koskivat vähittäiskaupan hintoja ja myynninedistämistoimia, sopimuksia hotelli- ja ravintola-alan asiakaskunnan jakamisesta sekä investointien ja mainonnan rajoittamista näillä samoilla markkinoilla. Vakiintuneessa oikeuskäytännössä on kuitenkin katsottu, että hintojen vahvistamista koskevat horisontaaliset kartellit kuuluvat kaikkein vakavimpiin yhteisön kilpailuoikeuden rikkomisiin, joten niitä voidaan yksinään pitää erittäin vakavina (yhdistetyt asiat T-202/98, T-204/98 ja T-207/98, Tate & Lyle ym. v. komissio, tuomio 12.7.2001, Kok. 2001, s. II-2035, 103 kohta ja edellä 138 kohdassa mainittu FETTCSA-tapaus, tuomion 262 kohta). Sen lisäksi, että riidanalaisen komission päätöksen 297 perustelukappaleessa kuvaillut mekanismit kuvailevat hintakartellia, ne kuuluvat kaikkein vakavimpiin

kilpailun vahingoittamisen muotoihin, koska niillä pyritään kerta kaikkiaan poistamaan niitä soveltavien yritysten välinen kilpailu. Tästä seuraa, että komission päätelmä, jonka mukaan kyseessä olevat sopimukset ja yhteistoiminta olivat luonteensa perusteella erittäin vakavaa kilpailusääntöjen rikkomista, ei voida kiistää. Tämän toteamuksen kyseenalaistaminen on sitäkin vaikeampaa, kun komissio on lisäksi todennut, että sopimukset ja yhteistoiminta koskivat erittäin moninaisia kilpailuun liittyviä muuttujia ja kaikkia olutmarkkinoiden segmenttejä, ja nämä toteamukset seuraavat suoraan ja loogisesti riidanalaisen päätöksen 297 perustelukappaleessa mainituista tosiseikoista, joiden paikkansapitävyyttä kantaja ei ole kiistänyt. Myöskään se, että kartellia koskevat kokoukset, joiden olemassaoloa ei ole myöskään kiistetty, käytiin kaikkein korkeimmalla vastuun tasolla eli kantajan ja sen tytäryhtiön johdon tasolla, ei voi lieventää sitä, että rikkominen oli luonteeltaan erittäin vakava.

148 Seuraavaksi on todettava kartellin vaikutusta koskevan arviointiperusteen osalta, että vaikka komissio on riidanalaisessa päätöksessä todennut, ettei kartellijärjestely ollut täydellinen tai että siitä toteutettiin vain osa, se on sitä vastoin todennut, ettei ole mahdollista päätellä, ettei kartellilla ollut vaikutuksia markkinoihin tai että vaikutukset olisivat olleet vähäisiä. Komissio ei ole tämän päätelmän tueksi vedonnut pelkästään asiakirjatodisteeseen, joka muodostuu Interbrew'n edustajan 28.1.1998 pidetyssä kokouksessa tekemistä muistiinpanoista, joissa mainitaan tiettyjä saavutuksia, vaan myös siihen toteen näyttämäänsä seikkaan, että Alken-Maesin ja Interbrew'n välinen myyntiä koskevien tietojen vaihto todella toteutettiin. Jos sopimus, jolla on kilpailunvastainen tavoite, pannaan — vaikka vain osittain — täytäntöön, ei ole mahdollista päätellä, ettei kyseisellä sopimuksella ollut vaikutuksia markkinoihin.

149 Tosiseikat osoittavat vääräksi kantajan väitteen, jonka mukaan kartelli oli luonteeltaan kehittymätön ja epämuodollinen, mikä kantajan mukaan osoittaa, että aikomus rikkoa kilpailusääntöjä oli heikko. Kartellilla tavoiteltujen päämäärien moninaisuus ja samanaikaisuus, joita kantaja ei ole kiistänyt, nimittäin osoittavat, että olemassa oli todellinen kilpailunvastainen suunnitelma, joka ei osoita heikkoa vaan päinvastoin vahvaa aikomusta rikkoa kilpailusääntöjä. Vaikka vähäinen muodollisuus olisi ollut kartellille tunnusomaista, se siis kuitenkin oli pitkälle kehittynyt.

150 Siltä osin kuin on lopuksi kysymys asian kannalta merkityksellisten maantieteellisten markkinoiden laajuudesta, komissio on riidanalaisessa päätöksessä todennut, että kartelli kattoi koko Belgian, mitä kantaja ei kiistä. Oikeuskäytännöstä kuitenkin ilmenee, että kansalliset maantieteelliset markkinat muodostavat merkittävän osuuden yhteismarkkinoista (asia 322/81, Michelin v. komissio, tuomio 9.11.1983, Kok. 1983, s. 3461, Kok. Ep. VII, s. 339, 28 kohta). Komissio on suuntaviivoissa lisäksi todennut, että erittäin vakavina rikkomisina pidetään useimmiten hintakartelleja tai markkinoiden jakamista horisontaalisin rajoituksin tai muita menettelyjä, jotka vaikuttavat sisämarkkinoiden moitteettomaan toimintaan (ks. edellä 140 kohta). Tästä ohjeellisesta kuvauksesta seuraa, että sopimuksia tai yhdenmukaistettuja menettelytapoja, joilla — kuten nyt esillä olevassa asiassa — pyritään erityisesti hintojen vahvistamiseen ja asiakkaiden jakamiseen, voidaan pelkästään luonteensa perusteella pitää erittäin vakavina rikkomisina ilman, että tällaista käyttäytymistä olisi tarpeen luonnehtia jollakin erityisellä vaikutuksella tai maantieteellisellä laajuudella. Tätä päätelmää tukee se seikka, että vaikka niiden rikkomisten, joita lähtökohtaisesti pidetään vakavina, ohjeellisessa kuvauksessa mainitaan, että kysymys on samantyyppisistä rikkomisista kuin ne, jotka määritellään vakavaa vähäisemmiksi, mutta että niitä "sovelletaan kuitenkin ankarammin, [ja ne] vaikuttavat markkinoihin laajemmin ja voivat vaikuttaa suureen osaan yhteismarkkinoista", erittäin vakavien rikkomisten ohjeellisessa kuvauksessa ei sitä vastoin mainita mitään sellaista vaatimusta, että rikkomisen olisi vaikutettava tai aiheutettava seurauksia jollakin erityisellä maantieteellisellä alueella.

151 Edellä todetusta seuraa, ettei komissio ole loukannut suhteellisuusperiaatetta, kun se on pitänyt rikkomista erittäin vakavana siten kuin tarkoitetaan suuntaviivojen 1 A kohdassa.

152 Tältä osin on todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on katsonut suppeilla maantieteellisillä markkinoilla toimineen hintakartellin osalta, että yhteistoimintajärjestelyn pitäminen vakavana rikkomisena sen vuoksi, että sen vaikutukset markkinoihin olivat vähäiset, osoitti komission jo soveltaneen siihen lievempiä perusteita kuin ne, joita yleensä sovelletaan vahvistettaessa hintakartelleja koskevia sakkoja ja joiden perusteella komission olisi kuulunut pitää yhteistoimintajärjestelyä erittäin vakavana rikkomisena (edellä 147 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Tate & Lyle ym. v. komissio, tuomion 103 kohta).

153 Siltä osin kuin on toiseksi kysymys väitteestä, jonka mukaan nyt esillä olevassa asiassa komissio on yhdenvertaisen kohtelun periaatetta loukaten poikennut päätöskäytännöstään, on huomautettava yhtäältä, että komission aiempi päätöskäytäntö ei ole sakkojen määrittämistä koskeva oikeudellinen kehys kilpailuoikeuden alalla (edellä 57 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 234 kohta), ja toisaalta, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan (ks. edellä 134 kohta) komissiolla on asetusta N:o 17 soveltaessaan harkintavaltaa sakkojen määrän vahvistamisessa, jotta se voisi ohjata yritysten toimintaa niin, että ne noudattaisivat kilpailusääntöjä. Komission kuuluu siis harkintavaltansa puitteissa ja suuntaviivojen 1 A kohdan toisen alakohdan kolmanteen luetelmakohtaan sisältyvät ohjeet huomioon ottaen ratkaista, onko sen käsiteltävänä olevalle asialle ominaisten olosuhteiden perusteella mahdollista pitää rikkomista erittäin vakavana. Edellä olevista 146–152 kohdasta ilmenee, että näin oli.

154 Kuten edellä olevissa 134 ja 135 kohdassa on jo todettu, se, että komissio on aikaisemmin määrännyt tietyntasoisia sakkoja tietyntyyppisistä rikkomisista, ei voi estää sitä korottamasta tätä tasoa asetuksessa N:o 17 säädetyissä rajoissa, jos tämä on välttämätöntä yhteisön kilpailupolitiikan toteuttamiseksi. Yhteisön kilpailusääntöjen tehokas soveltaminen edellyttää päinvastoin sitä, että komissio voi milloin tahansa mukauttaa sakkojen tasoa tämän politiikan tarpeita vastaavaksi. Ei voida katsoa, että komissio näin toimiessaan loukkaa yhdenvertaisen kohtelun periaatetta suhteessa aikaisempaan käytäntöönsä (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-305/94–T-307/94, T-313/94–T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 ja T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 20.4.1999, Kok. 1999, s. II-931, 1232 kohta; ns. PVC II -tapaus).

155 Näin ollen on katsottava, että todetessaan, että kyseinen kilpailusääntöjen rikkominen oli suuntaviivojen 1 A kohdan ensimmäisessä alakohdassa tarkoitetuin tavoin erittäin vakava, komissio on noudattanut suuntaviivojaan, eikä se ole loukannut suhteellisuusperiaatetta eikä yhdenvertaisen kohtelun periaatetta.

Sen arvioiminen, mitkä ovat kantajan todelliset taloudelliset mahdollisuudet aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille toimijoille

156 Suuntaviivoista ilmenee, että tiettyyn vakavuusluokkaan kuuluvan rikkomisen osalta voi siinä tapauksessa, että rikkomiseen syyllistyy useita yrityksiä, kuten kartelleissa, olla tarpeen vaihdella yleistä perusmäärää erityisen perusmäärän vahvistamiseksi ottaen huomioon rikkomisen painoarvo ja siten kunkin yrityksen rikkomisen todellinen vaikutus kilpailuun erityisesti, kun samanlaisiin rikkomisiin syyllistyneet yritykset ovat huomattavan erikokoisia (1 A kohdan kuudes alakohta; ks. edellä 142 kohta). Erityisesti on tarpeen ottaa huomioon kilpailusääntöjä rikkovien todellinen taloudellinen kapasiteetti aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille talouden toimijoille ja erityisesti kuluttajille (1 A kohdan neljäs alakohta; ks. edellä 141 kohta).

157 Oikeuskäytännöstä ilmenee lisäksi, että suuntaviivoissa ei määrätä, että sakot lasketaan yritysten kokonaisliikevaihdon tai relevanteilla markkinoilla kertyneen liikevaihdon perusteella. Niissä ei kuitenkaan myöskään kielletä sitä, että tällaiset liikevaihdot otetaan sakon suuruutta määrättäessä huomioon yhteisön oikeuden yleisten periaatteiden noudattamiseksi ja tilanteen sitä vaatiessa. Liikevaihto saattaa olla yksi tekijä erityisesti silloin, kun otetaan huomioon edellä 141–143 kohdassa lueteltuja eri seikkoja (edellä 57 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 283 ja 284 kohta ja edellä 95 kohdassa mainittu asia Cheil Jedang v. komissio, tuomion 82 kohta).

158 Vakiintuneessa oikeuskäytännössä on lisäksi katsottu, että rikkomisen vakavuuden arvioinnissa huomioon otettaviin seikkoihin voivat tapauksen mukaan kuulua kilpailusääntöjen rikkomisen kohteena olevien tavaroiden määrä ja arvo, yrityksen koko ja taloudellinen valta ja siten myös se vaikutusvalta, jota yritys on voinut käyttää markkinoilla. Tästä seuraa yhtäältä, että sakon suuruuden määrittämiseksi on sallittua ottaa huomioon yhtä hyvin yrityksen kokonaisliikevaihto, joka osoittaa — vaikkakin vain likimääräisesti ja epätäydellisesti — yrityksen kokoa ja taloudellista valtaa, kuin se osa liikevaihdosta, joka kertyy kilpailusääntöjen rikkomisen kohteena olevien tavaroiden myynnistä ja joka on näin ollen omiaan osoittamaan rikkomisen

laajuutta. Tästä seuraa toisaalta, ettei kummallekaan näistä luvuista pidä antaa sellaista merkitystä, joka olisi suhteeton verrattuna muihin arvioinnissa huomioon otettaviin seikkoihin, ja että sakon asianmukaisen määrän vahvistaminen ei näin ollen voi olla pelkän kokonaisliikevaihtoon perustuvan laskelman tulos (edellä 50 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique diffusion française ym. v. komissio, tuomion 120 ja 121 kohta; edellä 115 kohdassa mainittu asia Parker Pen v. komissio, tuomion 94 kohta; asia T-327/94, SCA Holding v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1373, 176 kohta ja edellä 95 kohdassa mainittu asia Cheil Jedang v. komissio, tuomion 83 kohta).

159 Nyt esillä olevassa asiassa on ensinnäkin pidettävä merkitykseltään vähäisenä kantajan väitettä, jonka mukaan yhtäältä kunkin yrityksen osalta käytettyjä perusmääriä ja toisaalta näillä samoilla yrityksillä Belgian olutmarkkinoilla olevia markkinaosuuksia kuvaavien suhdelukujen välinen ero osoittaa, että komissio on jättänyt huomiotta periaatteen, jonka mukaan kunkin osapuolen myymien tavaroiden määrä ja arvo kuvastavat riittävän hyvin todellisia mahdollisuuksia aiheuttaa vahinkoa. On nimittäin todettava, että perusmäärät, joihin kantaja viittaa, eivät sisällä pelkästään mukautusta, joka on tehty sen perusteella, mitkä ovat yritysten todelliset mahdollisuudet aiheuttaa haittaa kilpailulle markkinoilla, vaan myös mukautuksen, joka on tehty tehokkaan rikkomista estävän vaikutuksen saavuttamiseksi.

160 Riidanalaisen päätöksen 305 perustelukappaleesta ilmenee tältä osin, että komissio on tehokkaan rikkomista estävän vaikutuksen saavuttamiseksi mukauttanut sakkojen määrää kahdessa vaiheessa. Kantaja ja Interbrew on aluksi asetettu samaan asemaan, koska komissio on kummankin erityistä perusmäärää vahvistaessaan ottanut huomioon, että ne "[olivat] kansainvälisiä suuryrityksiä". Toisessa vaiheessa komissio on maininnut, että kantajan osalta "arviointiin vaikutti — — se, että se [oli] monituoteyritys", ja siten todennut, että rikkomista estävää vaikutusta tarvitaan kantajan osalta enemmän. Tästä seuraa, että rikkomista estävän vaikutuksen saavuttamiseksi kantajan osalta määritetyssä sakon erityisessä perusmäärässä otettiin huomioon suurempi rikkomista estävän vaikutuksen tarve kuin Interbrew'n osalta tämän kuitenkaan vaikuttamatta tässä vaiheessa niiden päätelmien pätevyyteen, joita komissio on tehnyt tämän seikan osalta.

161 On kuitenkin todettava, että kantajan osalta käytetty erityinen perusmäärä on noin 45 prosenttia alempi kuin Interbrew'n osalta käytetty. Komissio on lisäksi korostanut yhtäältä riidanalaisen päätöksen 303 perustelukappaleessa, että se on ottanut huomioon rikkomiseen syyllistyneiden todelliset taloudelliset mahdollisuudet aiheuttaa kilpailulle merkittävää haittaa, ja toisaalta 304 perustelukappaleessa, että Belgian markkinoiden suurimman yrityksen Interbrew'n, jolla oli noin 55 prosentin markkinaosuus, ja näiden markkinoiden toiseksi suurimman yrityksen Alken-Maesin, jolla oli noin 15 prosentin markkinaosuus, välinen kokoero oli huomattava.

162 Komissio on siis suuntaviivojen mukaisesti ottanut huomioon molempien yritysten suhteelliset todelliset taloudelliset mahdollisuudet aiheuttaa vahinkoa muille toimijoille siten, että se on kantajan erityisen perusmäärän määrittääkseen painottanut merkittävästi alaspäin yleistä perusmäärää, joka vastaa rikkomisen vakavuutta suuntaviivojen 1 A kohdan ensimmäisessä alakohdassa tarkoitetuin tavoin. On merkityksetöntä, että riidanalaisen päätöksen 303 perustelukappaleessa viitataan mahdollisuuksiin "aiheuttaa kilpailulle merkittävää haittaa" sen sijaan, että siinä toistettaisiin suuntaviivoissa käytetty ilmaisu sanatarkasti. Myöskään sillä, että kunkin yrityksen osalta käytettyjen perusmäärien välinen suhdeluku poikkeaa näiden yritysten markkinaosuuksien välisestä tarkasta suhdeluvusta, ei ole merkitystä komission noudattaman menetelmän pätevyyden osalta. Komissio on nimittäin suuntaviivojen 1 A kohdan seitsemännessä alakohdassa todennut, että se, että määrätään erikokoiset määrät, ei välttämättä perustu laskelmiin.

163 Siltä osin kuin toiseksi kysymys kantajan väitteistä, joiden mukaan määritellyt erityiset perusmäärät eivät ilmennä sitä ilmiselvää epätasapainoa, joka johtui Interbrew'llä Belgian olutmarkkinoilla olleesta määräävästä asemasta, jonka vuoksi kantajan oli pakko yrittää torjua asteittaista syrjäytymistään ja joka on joka tapauksessa todiste siitä, ettei kantaja olisi kyennyt aiheuttamaan haittaa kilpailulle, on huomautettava, että kantaja ei ole kiistänyt riidanalaisessa päätöksessä todettua kilpailusääntöjen rikkomista. Tämä rikkominen, joka muodostuu sopimusten ja/tai yhdenmukaistettujen menettelytapojen kokonaisuudesta, edellyttää yhtäältä osa-

puolten tahtojen yhtymistä ja toisaalta sitä, että kilpailulle aiheutettu vahinko johtuu tästä tahtojen yhtymisestä ja siten kunkin osapuolen tahdosta. Kantaja ei näin ollen voi vedota itseensä kohdistuneeseen pakkoon osoittaakseen, että se on syytön vahinkoon, jonka se on aiheuttanut kilpailulle.

164 Tämän ohella on lisäksi syytä tähdentää, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan yritys, joka osallistuu muiden yritysten kanssa kilpailua rajoittavaan toimintaan, ei voi pätevästi vedota siihen, että se olisi osallistunut toimintaan näiden muiden yritysten pakottamana. Yritys olisi nimittäin voinut ilmoittaa siihen kohdistetun painostuksen toimivaltaisille viranomaisille sekä tehdä komissiolle asetuksen N:o 17 3 artiklan mukaisen kantelun sen sijaan, että se on osallistunut kyseiseen toimintaan (asia T-9/89, Hüls v. komissio, tuomio 10.3.1992, Kok. 1992, s. II-499, 123 ja 128 kohta; asia T-141/89, Tréfileurope v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-791, 58 kohta ja edellä 57 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 142 kohta).

165 Siltä osin kuin on lopuksi kysymys väitteestä, jonka mukaan kantajan osalta käytetty erityinen perusmäärä on huomattavasti suurempi prosenttiosuus Alken-Maesin liikevaihdosta kuin Interbrew'n osalta käytetty perusmäärä tämän liikevaihdosta, on aluksi huomautettava, että — kuten edellä 159 ja 160 kohdassa on jo todettu — nämä määrät eivät heijasta pelkästään sitä todellista vahinkoa, jonka kukin osapuolista on aiheuttanut kilpailulle, koska niillä tavoitellaan myös suuntaviivoissa tarkoitettua rikkomista estävää vaikutusta. Väite, jonka mukaan käytetty määrä ylittää Alken-Maesin osalta sen asetuksessa N:o 17 säädetyn ylärajan, joka on ilmaistu prosenttiosuutena liikevaihdosta, on joka tapauksessa täysin vailla merkitystä, koska riidanalainen päätös on osoitettu kantajalle.

166 On siis hylättävä kaikki väitteet, joiden mukaan komissio on suhteellisuusperiaatetta loukaten arvioinut virheellisesti osapuolten todellisia taloudellisia mahdollisuuksia aiheuttaa vakavaa vahinkoa muille toimijoille, erityisesti kuluttajille.

Sakon määrän vahvistaminen tasolle, joka varmistaa, että sakolla on riittävä rikkomista estävä vaikutus

167 Suuntaviivoista ilmenee, että siinä tapauksessa, että rikkomiseen syyllistyy useita yrityksiä, kuten kartelleissa, yleistä perusmäärää voidaan vaihdella sellaisen erityisen perusmäärän määrittämiseksi, jossa otetaan huomioon rikkomisen tapauskohtainen painoarvo ja siten kunkin yrityksen rikkomisen todellinen vaikutus kilpailuun erityisesti, kun samanlaisiin rikkomisiin syyllistyneet yritykset ovat huomattavan erikokoisia (ks. edellä 142 kohta). Erityisesti on tarpeen vahvistaa sakon määrä tasolle, joka varmistaa, että sakolla on riittävä rikkomista estävä vaikutus (ks. edellä 141 kohta).

168 Se, että vakavuuteen perustuvaa sakon määrää määritettäessä otetaan huomioon tämä rikkomista estävän vaikutuksen tavoitteleminen, on osa erittäin vakiintunutta oikeuskäytäntöä, jonka mukaan sakkojen rikkomista estävä vaikutus on eräs niistä seikoista, joita komissio voi ottaa huomioon rikkomisen vakavuutta arvioidessaan ja siten sakon suuruutta määrätessään, koska rikkomisten vakavuus on määritettävä useiden seikkojen perusteella, joihin kuuluvat erityisesti asian erityisolosuhteet, asiayhteys ja sakkojen rikkomista estävä vaikutus, mutta niistä perusteista, jotka on välttämättä otettava huomioon, ei kuitenkaan ole vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa (edellä 137 kohdassa mainittu asia SPO ym. v. komissio, määräyksen 54 kohta; edellä 137 kohdassa mainittu asia Ferriere Nord v. komissio, tuomion 33 kohta ja edellä 137 kohdassa mainittu asia Sarrió v. komissio, tuomio 14.5.1998, 328 kohta).

169 Samaten on todettava, että oikeuskäytännön mukaan komission toimivalta määrätä sakkoja yrityksille, jotka tahallaan tai tuottamuksesta rikkovat EY 81 artiklaa, on yksi niistä komissiolle annetuista keinoista, joiden avulla sen on mahdollista täyttää sille yhteisön oikeudessa annettu valvontatehtävä, johon kuuluu velvollisuus noudattaa sellaista yleistä politiikkaa, jolla pyritään kilpailuasioiden osalta soveltamaan perustamissopimuksessa vahvistettuja periaatteita ja ohjaamaan yritysten toimintaa näiden periaatteiden mukaisesti. Tästä seuraa, että kun komissio arvioi kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta sakon suuruuden määrittämistä varten, sen on

huolehdittava siitä, että sen toimenpiteellä on rikkomista estävä vaikutus erityisesti sellaisten kilpailusääntöjen rikkomisen muotojen osalta, jotka ovat erityisen haitallisia yhteisön tavoitteiden toteuttamisen kannalta (edellä 50 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique diffusion française ym. v. komissio, tuomion 105 ja 106 kohta ja edellä 50 kohdassa mainittu asia ABB Asea Brown Boveri v. komissio, tuomion 166 kohta).

170 Edellä todetun valossa komissiolla oli perusteltua aihetta ottaa huomioon kilpailusääntöjen rikkomisen estämistä koskeva tavoite, kun se vahvisti sakon erityisen perusmäärän, joka ilmentää juuri rikkomisen vakavuutta. Se, että sakoilla tavoitellaan rikkomista estävää vaikutusta, on nimittäin olennainen osa rikkomisen vakavuuden perusteella toteutettavaa sakkojen määrien vaihtelemista, koska sillä pyritään estämään se, että laskentamenetelmä johtaisi sakkojen määriin, jotka eivät tiettyjen yritysten osalta saavuta asianmukaista tasoa, joka varmistaisi, että sakolla on riittävä rikkomista estävä vaikutus (edellä 50 kohdassa mainittu asia ABB Asea Brown Boveri v. komissio, tuomion 167 kohta).

171 Siltä osin kuin on kysymys kantajan väitteestä, jonka mukaan kilpailusääntöjen rikkomista estävää tekijää, joka on otettu huomioon sakkoa laskettaessa, ei ole yksilöity, on todettava, että komissio ei ole rikkomista estävää vaikutusta koskevan tavoitteen huomioon ottamisen osalta määritellyt suuntaviivoissa mitään menetelmää tai yksilöityjä arviointiperusteita, joiden nimenomaisella mainitsemisella olisi sitova vaikutus. Väite on näin ollen hylättävä.

172 Sama koskee väitettä, jonka mukaan periaatteita, joita on nyt esillä olevassa asiassa käytetty rikkomista estävän vaikutuksen tarpeen arvioinnissa, ei ole ilmaistu selvästi. On nimittäin todettava, että kantaja myöntää itse, että komissio on riidanalaisen päätöksen 305 perustelukappaleessa todennut, että kantaja ja Interbrew ovat kansainvälisiä suuryrityksiä ja että kantaja on lisäksi monituoteyritys. Komissio on 306 perustelukappaleessa edelleen todennut ottaneensa huomioon, että kantajalla on

käytössään sellaiset juridiset ja taloudelliset tiedot ja resurssit, joiden avulla se pystyy arvioimaan rikkomisiaan ja niiden seurauksia kilpailusääntöjen kannalta. Toisin kuin kantaja väittää, periaatteet, joiden perusteella kilpailusääntöjen rikkomista estävän vaikutuksen tarvetta on arvioitu, on ilmaistu selvästi.

173 On vielä analysoitava kantajan esittämiä eri väitteitä, joiden mukaan päättely, johon komissio on tukeutunut todetessaan, että oli erityinen kilpailusääntöjen rikkomista estävän vaikutuksen tarve, on merkityksetön ja suhteeton.

174 Väite, jonka mukaan rikkomisen uusimista ei voida pitää merkityksellisenä, on hylättävä heti, koska komissio ei ole perustanut kilpailusääntöjen rikkomista estävää vaikutusta koskevaa päättelyään tähän seikkaan.

175 Väitteestä, jonka mukaan yrityksen koolla kokonaisuutena tarkasteltuna ja yrityksen kansainvälisyydellä ei ole merkitystä sen kilpailua koskevan tavoitteen osalta, johon komission on pyrittävä, on todettava ensinnäkin, että sen, että kantajalla oli käytössään sellaiset juridiset ja taloudelliset tiedot ja resurssit, joiden avulla se pystyi arvioimaan rikkomisiaan ja niiden seurauksia kilpailusääntöjen kannalta, voidaan katsoa johtuvan yrityksen kokonaisresursseista ja siis sen koosta, joita osoittaviin tekijöihin kuuluu muiden joukossa yrityksen kansainvälisyys. Komissio on siis toiminut perustellusti ottaessaan tämän huomioon. Se, että kantaja on osallistunut todettuun kartelliin huolimatta niistä keinoista, joita sillä oli sen arvioimiseksi, että kartelli ja sen seuraukset merkitsivät kilpailusääntöjen rikkomista, osoittaa objektiivisesti, että kilpailusääntöjen rikkomista estävää vaikutusta tarvittiin enemmän kuin sellaisen yrityksen osalta, jolla ei ollut käytössään tällaisia keinoja.

176 Väite, jonka mukaan se, että kilpailusääntöjen rikkomista estävän vaikutuksen tarvittavan tason määrittämiseksi otettiin huomioon, että kartelli oli salainen, ei ollut relevanttia, koska kartellia ei ollut pidetty salaisena ainakaan kantaja osalta, perustuu

toteamukseen, jonka mukaan useat kartelliin liittyneistä kokouksista pidettiin kilpailijoiden läsnäollessa — esimerkiksi Vision 2000 -työryhmän kokoukset — tai jakelijoiden läsnäollessa, kuten 28.1.1993 pidetty kokous, johon olutkauppiaat osallistuivat. Lisäksi väitetään, että kauppiaiden yhdistyksen panimoyrityksille 4.8.1997 osoittama kirje todistaa, että kauppiaat seurasivat kartellin osapuolten toimia erittäin tiiviisti.

177 Ensinnäkin siltä osin kuin on kysymys Vision 2000 -työryhmän kokouksista, on todettava, että komissio ei riidanalaisen päätöksen 128–155 perustelukappaleessa väitä, että kyseiset kokoukset — jotka olivat virallisia, koska ne pidettiin Confédération des brasseries de Belgiquen (Belgian panimoalan yritysten keskusjärjestö; jäljempänä CBB) puitteissa ja niihin osallistui suuri osa alan yrityksistä — merkitsivät sellaisinaan kilpailusääntöjen rikkomista. Komissio toteaa, että Interbrew ja Alken-Maes omaksuivat kahdenvälisissä suhteissaan yhteisen menettelytavan ja olivat tietoisia eduista, joita olisi tiettyjen aloitteiden tekemisestä CBB:n piirissä, ja että Interbrew ja Alken-Maes olivat sopineet, että eräs kartellin osa eli hotelli- ja ravintola-alan investointeja ja mainontaa sekä uutta tariffijärjestelmää koskeva osa voitiin toteuttaa CBB:n piirissä. Komissio viittaa siis siihen, että CBB:tä käytettiin välineenä, jolla muiden kyseisiin kokouksiin osallistuneiden tietämättä pantiin Interbrew'n ja kantajan välinen sopimus täytäntöön siinä tarkoituksessa, että tietyt CBB:n piirissä tariffien osalta esiin tuodut pohdinnat saataisiin suunnattua Interbrew'n ja kantajan välisellä kartellilla tavoiteltujen päämäärien mukaisiksi, mutta se ei vihjaa, että kokousten muille osallistujille tiedotettiin kartellin olemassaolosta. On lisäksi todettava, että tavoitteet, joita Interbrew ja kantaja yrittivät toteuttaa CBB:n ja Vision 2000 -työryhmän kokousten välityksellä, eli hotelli- ja ravintola-alan investointien ja mainonnan rajoittaminen ja uuden tariffirakenteen kehittäminen olivat joka tapauksessa vain pieni osa kartellia, johon sisältyi muita salaisia osatekijöitä, kuten yleinen sopimus aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymisestä, vähittäiskaupan hintoja ja myynninedistämistoimia koskeva sopimus, hotelli- ja ravintola-alan asiakaskunnan jakaminen tai vielä myyntiä koskevaa tietojen vaihtoa. Sen perusteella, että Vision 2000 -työryhmä piti kokouksia, ei siis voida päätellä, ettei kartelli ollut salainen.

178 Siltä osin kuin on seuraavaksi kysymys 28.1.1993 pidetystä kokouksesta (ks. edellä 126 ja 131 kohta), on todettava, että vaikka kyseisen kokouksen pöytäkirjassa, jonka laati eräs Interbrew'n edustaja, viitataan "olutkauppiaiden kokoukseen" ja selostetaan sellaisen kartellin ehdot, jolla pyrittiin korottamaan hintoja ja määräämän vähimmäishinnat tiettyjen jakelukanavien kautta myydylle oluelle, tästä pöytäkirjasta ei voida mitenkään päätellä, että esitetyt kilpailun rajoittamiseen tähtäävät toteamukset saatettiin sellaisinaan olutkauppiaiden tietoon 28.1.1993 pidetyssä kokouksessa. Vaikka nämä toteamukset vahvistavat, että Alken-Maesin ja Interbrew'n myyntipolitiikat oli sovitettu yhteen tiiviisti, niiden perusteella ei sitä vastoin voida katsoa, että olutkauppiaille tiedotettiin kartellin olemassaolosta.

179 Kauppiaiden yhdistyksen Alken-Maesille 4.8.1997 osoittamasta kirjeestä on todettava, että siinä pelkästään arvostellaan Alken-Maesin jakelupolitiikkaa sen vuoksi, että tämä vaarantaa itsenäisten jakelijoiden tulevaisuuden. Tämän kirjeen perusteella ei siis voida mitenkään katsoa, että olutkauppiaat tiesivät kartellista.

180 Väite, jonka mukaan riidanalaisessa päätöksessä todettu kartelli ei ollut salainen, on siis hylättävä.

181 Näin ollen komissio sai hoitaessaan tehtäväänsä, sellaisena kuin tämä on määritelty edellä 134 ja 135 kohdassa mainitussa oikeuskäytännössä, ja asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa vahvistettuja oikeudellisia puitteita noudattaen ottaa nämä seikat huomioon arvioidessaan, minkälainen rikkomista estävän vaikutuksen tarve oli otettava huomioon.

182 Kantajan väite, jonka mukaan rikkomisen estämistä koskevaa tavoitetta on tarpeetonta ottaa huomioon silloin, kun rikkominen on loppunut komission puututtua siihen, on hylättävä tähdentäen sitä, että rikkomisen estämistä koskevan

vaikutuksen tavoittelulla pyritään ohjaamaan yrityksen myöhempää käyttäytymistä ja ettei sen perusteella, että yritys lopettaa kilpailusääntöjen rikkomista merkitsevän käyttäytymisen, kun komissio on paljastanut sen ja kun tämä oma-aloitteisuus johtuu siten objektiivisesta pakosta, voida vielä päätellä, että kyseinen yritys on todella saatu luopumaan siitä, että se käyttäytyisi tällä tavalla vastaisuudessa.

183 Kaikki väitteet, jotka koskevat sitä, että sakon rikkomista estävä taso on suhteellisuusperiaatetta loukaten määritetty virheellisesti, on näin ollen hylättävä.

Suuryrityksillä yleensä käytössä olevien juridisten ja taloudellisten tietojen ja resurssien huomioon ottaminen

184 Oikeuskäytännöstä ilmenee, että ne bis in idem -periaate, joka vahvistetaan myös ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn, Roomassa 4.11.1950 allekirjoitetun Euroopan yleissopimuksen (jäljempänä Euroopan ihmisoikeussopimus) seitsemännen lisäpöytäkirjan 4 artiklassa, on yhteisön oikeuden yleinen periaate, jonka noudattamisen tuomioistuimet varmistavat (yhdistetyt asiat 18/65 ja 35/65, Gutmann v. komissio, tuomio 5.5.1966, Kok. 1966, s. 149, erityisesti s. 172; asia 7/72, Boehringer v. komissio, tuomio 14.12.1972, Kok. 1972, s. 1281, Kok. Ep. II, s. 59, 3 kohta ja edellä 154 kohdassa mainittu PVC II -tapaus, tuomion 96 kohta, joka on tältä osin pysytetty edellä 97 kohdassa mainituissa yhdistetyissä asioissa Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio annetulla tuomiolla, 59 kohta).

185 Yhteisön kilpailuoikeuteen liittyvissä asioissa tämä periaate estää komissiota toteamasta yritystä uudelleen syylliseksi tai ryhtymästä sitä vastaan uudelleen toimenpiteisiin sellaisen kilpailua rajoittavan käyttäytymisen johdosta, josta yritykselle on jo määrätty seuraamus tai jonka osalta sellaisella aiemmalla komission päätöksellä, johon ei enää voida hakea muutosta, on jo todettu, että se ei ole vastuussa siitä. Ne bis in idem -periaatteen soveltaminen edellyttää kolmen edellytyksen täyttymistä: tosiseikkojen, sääntöjen rikkojan ja suojellun oikeudellisen intressin on oltava samat (yhdistetyt asiat C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004, Kok. 2004, s. I-123, 338 kohta).

186 Nyt esillä olevassa asiassa on todettava, että komissio on riidanalaisen päätöksen 306 perustelukappaleessa tukeutunut kantajalle määrättävän sakon korottamisen osalta siihen, että kantajalla oli käytössään sellaiset juridiset ja taloudelliset tiedot ja resurssit, joiden avulla se pystyi arvioimaan rikkomisiaan ja niiden seurauksia kilpailusääntöjen kannalta. Komissio on riidanalaisen päätöksen 314 perustelukappaleessa lisäksi tukeutunut kantajalle määrättävän sakon korottamisen osalta siihen, että kantajan oli jo kahdesti todettu syyllistyneen EY 81 artiklan rikkomiseen.

187 Tältä osin on todettava aluksi, että ne bis in idem -periaatteen, sellaisena kuin se on määritelty kilpailualan oikeuskäytännössä (ks. edellä 185 kohta), soveltamisen edellytykset eivät täyty nyt esillä olevassa asiassa, koska komissio on pelkästään ottanut sakon määrän laskemista varten huomioon tosiseikkoja koskevia näkökohtia eli yhtäältä sen, että kantaja pystyi juridisten ja taloudellisten tietojensa ja resurssiensa vuoksi arvioimaan rikkomisiaan ja niiden seurauksia, ja toisaalta sen, että kantajan oli jo kahdesti todettu syyllistyneen EY 81 artiklan rikkomiseen. Näkökohdat, joiden vuoksi komissio on riidanalaisen päätöksen 306 ja 314 perustelukappaleessa korottanut sakkoa, ovat joka tapauksessa näistä erillisiä. Kanneperusteen neljäs osa on näin ollen hylättävä.

Erityisen perusmäärän asianmukaisuus kantajan esiin tuomat olosuhteet huomioon ottaen

188 Kantaja väittää toissijaisesti, että vaikka komissio ei olisi loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta pitäessään rikkomista erittäin vakavana, sakon perusmäärää on kuitenkin alennettava sen huomioon ottamiseksi, että rikkomisen vaikutus yhteisön markkinoihin oli erittäin heikko ja kartellin kohteena olevien tuotteiden myyntimäärä vähäinen.

189 On muistutettava, että suuntaviivoissa määritellyn menetelmän mukaisesti (ks. edellä 139–143 kohta) komissio on sakkojen määrää laskiessaan ensin pitänyt lähtökohtana rikkomisen vakavuuden perusteella määritettyä yleistä perusmäärää, jota se on sitten vaihdellut ensinnäkin sen perusteella, mikä oli asianomaisten yritysten todellinen taloudellinen kapasiteetti aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille talouden toimijoille ja erityisesti kuluttajille, toiseksi sen perusteella, että sakon määrä on tarpeen määrittää tasolle, joka on riittävän varoittava, kolmanneksi sen perusteella, että on tarpeen ottaa huomioon, että suurilla yrityksillä on useimmiten sellaisia juridisia ja taloudellisia tietoja ja resursseja, jotka antavat niille mahdollisuuden arvioida paremmin toimintaansa mahdollisesti liittyviä rikkomuksia ja niistä aiheutuvia kilpailuoikeudellisia seurauksia.

190 Edellä olevissa 133–187 kohdassa on katsottu, että kun komissio on yhtäältä pitänyt toteutettua kilpailusääntöjen rikkomista erittäin vakavana ja toisaalta tehnyt edellä mainitut peräkkäiset mukautukset, se ei ole loukannut mitään niistä periaatteista, joihin kantaja on vedonnut. On lisäksi muistutettava, että suuntaviivojen mukaan erittäin vakavista rikkomisista voidaan määrätä yli 20 miljoonan euron suuruisia sakkoja.

191 Kantajan väitteestä, jonka mukaan käytetty erityinen perusmäärä oli joka tapauksessa suhteeton, kun otetaan huomioon, että kartellin kohteena olleiden tuotteiden osuus Euroopan unionin kokonaiskulutuksesta näiden tuotteiden osalta oli alle 2,5 prosenttia, on todettava, että kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus ei voi riippua pelkästään rikkomisen maantieteellisestä laajuudesta eikä siitä, mikä on rikkomisen kohteena olevan myynnin osuus koko Euroopan unionin myynnistä. Myös kyseessä olevan myynnin absoluuttinen arvo nimittäin on edellä mainituista arviointiperusteista riippumatta relevantti kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta osoittava seikka, koska se ilmentää tarkasti niiden liiketoimien taloudellista merkitystä, jotka rikkomisella on tarkoitus siirtää tavanomaisen kilpailun ulkopuolelle. Nyt esillä olevassa asiassa ei ole kuitenkaan kiistetty, että kyseessä olleen

myynnin määräksi voitiin arvioida noin 1 200 miljoonaa euroa, joka osoittaa alan huomattavaa taloudellista merkitystä. Kantajan osalta käytettyä 25 miljoonan euron erityistä perusmäärää ei tältä osin voida pitää liian suurena.

192 Siltä osin kuin kantaja on vedonnut käytäntöön, jota komissio oli noudattanut saumattomia teräsputkia koskevassa päätöksessään, riittää, kun todetaan, että sillä ei edellä 153 artiklassa mainittu oikeuskäytäntö huomioon ottaen ole merkitystä.

193 Lisäksi on todettava, että komissio on edellä mainitussa päätöksessä ottanut huomioon sen, että kilpailusääntöjen rikkomisen kohteena olleen saumattomien putkien tyypin osuus kaikista öljy- ja kaasuteollisuuden käyttöön soveltuvista saumattomista putkista oli vain 19 prosenttia, joten rikkomisen vaikutus oli rajallinen, koska teollisuus saattoi siirtyä käyttämään muita tuotteita, joihin kartelli ei vaikuttanut. Nyt esillä olevassa asiassa kilpailusääntöjen rikkominen kattoi huomattavasti suuremman osuuden Belgiassa markkinoilla olleesta oluesta, sillä komissio on todennut riidanalaisen päätöksen 4 perustelukappaleessa, että vuonna 1998 kartellin osapuolet tuottivat lähes 70 prosenttia Belgian markkinoilla myydystä oluesta, mitä ei ole kiistetty.

194 Kaikki edellä esiin tuodut näkökohdat huomioon ottaen on syytä hylätä kantajan väite, jonka mukaan määrätyn sakon määrä on epäasianmukainen.

195 Kanneperuste on siis hylättävä kokonaisuudessaan.

2. *Kanneperuste, jonka mukaan kilpailusääntöjen rikkomisen kestoa on arvioitu virheellisesti*

a) Asianosaisten lausumat

196 Vaikka kantaja toteaa, ettei se kiistä sen osalta huomioon otettujen tosiseikkojen paikkansapitävyyttä, se väittää, että komissio on antanut eräille tosiseikoille virheellisen merkityksen määrittäessään kilpailusääntöjen rikkomisen kestoa. Kantajan mukaan komissio viittaa erityisesti heinäkuun 1996 jälkeen kantajan ja Interbrew'n välillä puhelimitse tapahtuneeseen yhteydenottoon ja niiden pitämiin kahteen kokoukseen, joiden välillä kului useita kuukausia ja joihin on vedottu tueksi päätelmälle, jonka mukaan rikkominen jatkui 28.1.1998 saakka. Näin tehdessään komissio ei ole näyttänyt toteen, että rikkominen jatkui heinäkuun 1996 jälkeen. Kantajan mukaan on näin ollen myönnettävä, että kilpailusääntöjen vastaisena pidetyn käyttäytymisen kesto ei ylittänyt kolmea vuotta ja kuutta kuukautta, jolloin sakon erityiseen perusmäärään on perusteltua tehdä huomattavasti alle 45 prosentin suuruinen korotus. Kantajan mielestä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen on näin ollen oikeuskäytäntönsä mukaisesti alennettava kantajalle määrättyä sakkoa, kun huomioon otetaan rikkomisen todellinen kesto.

197 Siltä osin kuin on ensinnäkin kysymys 9.12.1996 Interbrew'n ja kantajan välillä puhelimitse tapahtuneesta yhteydenotosta, kantaja toteaa, että toisin kuin komission viittaus muihin asiakirja-aineistoon sisältyviin asiakirjoihin antaa ymmärtää, 27.11.1996 päivätyt käsinkirjoitetut muistiinpanot, joihin Alken-Maesin talousjohtaja M. L. B. on tehnyt merkintöjä, ovat ainoa asiakirja, johon komissio perustaa päätelmänsä.

198 Kantaja ei kiistä, että nämä käsinkirjoitetut muistiinpanot on laadittu marraskuussa 1996 pidetyssä sisäisessä kokouksessa, jossa kantajan mukaan oli tarkoitus analysoida Interbrew'n uutta hinnoittelua sen jälkeen, kun Alken-Maes oli saanut asiakkaidensa kautta haltuunsa Interbrew'n uudet yleiset myyntiehdot. Sitä vastoin kantaja kiistää sen, miten komissio on tulkinnut näihin muistiinpanoihin myöhemmin tehtyjä kolmea merkintöjen kokonaisuutta, joissa kussakin on päivämäärä "9/12/96" ja jotka selvästi ovat vastauksia alun perin tehdyissä

muistiinpanoissa esitettyihin kolmeen kysymykseen, jotka koskevat Interbrew'n hinnoittelupolitiikan osia, joita ei ollut vielä saatu selvitettyä. Kantajan mukaan komissio on väärässä katsoessaan, että tarkoitus oli pyytää Interbrew'n M. A. B:n kannanottoa tähän ja että tämä oli tapahtunut 9.12.1996 Interbrew'n antaessa yhden myöntävän ja kaksi kieltävää vastausta. Kantajan mukaan muut riidanalaisessa päätöksessä mainitut asiakirja-aineistoon sisältyvät asiakirjat eivät tue tätä tulkintaa. Kantaja toteaa, että 27.11.1996 päivättyihin muistiinpanoihin tehdyt merkinnät ovat voineet olla seurausta selvityksestä, joka on ollut täysin riippumaton mistään suorasta yhteydestä Interbrew'hun ja joka on saatettu toteuttaa esimerkiksi tiedustelemalla asiaa jakelijoilta, jotka ovat pelkästään toistaneet M. A. B:n heille esittämän tulkinnan. Koska Alken-Maes oli osittain Interbrew'n tuotteiden jakelija, oli luonnollista, että se yritti ymmärtää Interbrew'n uutta hinnastoa logistiikkaa koskevien ehtojen osalta. Kyseinen asiakirja ei kantajan mukaan siis riitä osoittamaan, että komission puoltama kanta on oikea.

199 Siltä osin kuin on toiseksi kysymys 17.4.1997 pidetystä kokouksesta, kantaja väittää, ettei tämä kokous ole näyttö Belgian markkinoita koskevasta kartellista, koska riidanalaisen päätöksen 96 perustelukappaleessa mainitusta Interbrew'n M. J. D:n lausunnosta ilmenee, että kokous koski näiden kahden konsernin mahdollista yhteistoimintaa ja yritysten kannattavuuden parantamista siinä tapauksessa, että Interbrew ostaa kantajan tytäryhtiön Alken-Maesin.

200 Kantaja kiistää komission tulkinnan, jonka mukaan edellä mainittu M. J. D:n lausunto osoittaa, että tämä kokous oli kilpailunvastainen. Kantajan mukaan tämä lausunto sisältää yhteenvedon kaikista Interbrew'n ja Alken-Maesin välisistä yhteyksistä. Erityisesti 17.4.1997 pidetyn kokouksen osalta M. J. D. toteaa pelkästään, että kokouksen osallistujat analysoivat Alken-Maesin tuloslaskelmaa rivi riviltä, mikä on välttämätön toimenpide aina, kun neuvotellaan mahdollisesta yrityskaupasta. Asiakirjassa mainittujen viiden kohdan osalta kantaja toteaa, että ne ovat kaikki seikkoja, jotka vaikuttavat Alken-Maesin liiketoiminnan tulokseen tai tämän laskutapaan.

201 Kantaja kiistää myös komission päätelmän, jonka mukaan ei ole uskottavaa, että Alken-Maesin johtaja M. R. V. olisi ollut läsnä kokouksessa siinä tapauksessa, että

kokouksessa olisi keskusteltu Alken-Maesin myynnistä, koska tällainen liiketoimi olisi saattanut olla hänen kannaltaan epäedullinen. Kantajan mukaan kyseisen johtajan läsnäolossa ei ollut mitään epätavallista, etenkään jos hän halusi säilyttää asemansa yhtiössä. Se olisi lisäksi ollut sitäkin perustellumpaa, koska Interbrew suunnitteli toteuttavansa yrityskaupan — toimivalta johdolta merkittävää osuutta edellyttävänä — management buy out -menettelynä, kuten kaksi asiakirja-aineistoon liitettyä lausuntoa eli M. C:n ja M. T:n ilmoitukset osoittavat.

202 Siltä osin kuin on kolmanneksi kysymys 28.1.1998 pidetystä kokouksesta, jossa olivat mukana erityisesti Interbrew'n M. A. D. ja Alken-Maesin M. N. V., kantaja väittää, että keskustelussa pääasiallisesti kerrattiin aikaisempia suhteita. Kantaja huomauttaa myös, että Interbrew'n edustajan mukaan Alken-Maesin edustaja ei tiennyt mitään näistä tapahtumista.

203 Kantajan mukaan mikään ei osoita paikkansapitäväksi komission käsitystä M. A. D:n käsinkirjoitettujen ja 28.1.1998 päivättyjen muistiinpanojen merkityksestä eli käsitystä, jonka mukaan nämä muistiinpanot osoittavat, että kartelli oli olemassa kyseisenä ajankohtana. Ei ole etenkään mitään perustetta päätellä, että kyseisten muistiinpanojen sisältö on peräisin molemmilta osapuolilta, vaikka komissio virheellisesti katsoo näin pitäessään M. A. D:n muistiinpanojen sisältöä käydyksi väitetyn keskustelun sisältönä, vaikka muistiinpanojen sisältö voi ilmentää vain Interbrew'n näkökantaa. Kantajan mukaan olisi tässä tapauksessa hämmästyttävää, että Alken-Maesin edustaja olisi voinut kuvailla yksityiskohtaisesti vuonna 1994 tehtyjä sopimuksia, joista hän ei tiennyt. Kantaja toteaa lisäksi, ettei riidanalaisessa päätöksessä kiistetä, ettei 28.1.1998 pidetyn kokouksen jälkeen ollut muita kokouksia. Kantajan mukaan tästä siis seuraa, että kyseiset muistiinpanot eivät osoita, että kyseisenä ajankohtana oli olemassa sopimus tai yhdenmukaistettu menettelytapa tai että tällaista sovellettiin, vaan ne osoittavat pelkästään, että Interbrew arvioi vuonna 1994 tehtyä kartellisopimusta myönteisesti ja että se halusi uusia sen.

204 Kantaja katsoo tämän perusteella, että kilpailusääntöjen vastaisena pidetyn käyttäytymisen kesto ei ylittänyt kolmea vuotta ja kuutta kuukautta ja että kilpailusääntöjen rikkomisen keston perusteella sakkoon tehtyä korotusta on näin ollen pienennettävä.

205 Komissio korostaa ensinnäkin, että väittäessään, että kartelli päättyi heinäkuussa 1996, kantaja riitauttaa kartellin keston, vaikka se väittää, ettei se kiistä tosiseikkojen paikkansapitävyyttä. Seuraavaksi komissio toteaa näyttäneensä oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen, että kantajan ja Interbrew'n välillä oli kilpailua rajoittavia yhteyksiä 28.1.1998 saakka. Lopuksi komissio toteaa, että koska kantaja ei ole julkisesti irtisanoutunut kokouksista, joiden kilpailunvastainen tavoite on näytetty toteen ja joihin se on tunnustanut osallistuneensa, se on joka tapauksessa vastuussa 28.1.1998 saakka.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

206 Asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan mukaan kilpailusääntöjen rikkomisen kesto on eräs niistä tekijöistä, jotka on otettava huomioon kilpailusääntöjä rikkoneille yrityksille määrättävien sakkojen suuruutta määrättäessä.

207 Suuntaviivoissa erotetaan toisistaan lyhytaikaiset rikkomiset (yleensä alle yksi vuosi), joiden osalta rikkomisen vakavuuden perusteella määrättyä perusmäärää ei ole korotettava, keskipitkän ajan kestävät rikkomiset (yleensä yhdestä viiteen vuotta), joiden osalta tätä määrää voidaan korottaa 50 prosentilla, ja pitkäaikaiset rikkomiset (yleensä yli viisi vuotta), joiden osalta tätä määrää voidaan korottaa kutakin vuotta kohden 10 prosentilla (1 B kohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäinen, toinen ja kolmas luetelmakohta).

208 Komissio on riidanalaisen päätöksen 281 perustelukappaleessa todennut, että sillä on hallussaan Interbrew'n ja Alken-Maesin kartellia koskevaa todistusaineistoa ajanjaksolta, joka alkoi viimeistään 28.1.1993 ja päättyi 28.1.1998. Komissio on todennut, että "ensimmäinen kokous, jolla oli selvästi kilpailun vastainen tavoite, pidettiin 28. tammikuuta 1993", ja että "tammikuun 28. päivänä 1998 pidetty

yhteistoimintajärjestelyihin liittynyt kokous on viimeinen asiaan liittynyt tapaaminen, jota koskevat asiakirjat ovat komission hallussa". Komissio on päätellyt, että "rikkominen kesti siis viisi vuotta ja yhden päivän". Tämä päätelmä on toistettu riidanalaisen päätöksen päätösosassa, jossa komissio on todennut, että kilpailusääntöjä rikottiin "28 päivän tammikuuta 1993 ja 28 päivän tammikuuta 1998 välisenä aikana".

209 Komissio on riidanalaisen päätöksen 282 perustelukappaleessa todennut kantajan kiistävän rikkomisen keston ja väittävän, että Alken-Maesin ja Interbrew'n väliset keskustelut alkoivat vasta 12.10.1994 ja päättyivät heinäkuussa 1996. Komissio on kuitenkin hylännyt tämän väitteen, koska se katsoi, että todetun rikkomisen kesto oli näytetty toteen oikeudellisesti riittävällä tavalla.

210 Tämän kanneperusteen yhteydessä kantaja väittää uudelleen, että komissio ei ollut määrittänyt rikkomisen kestoa oikein. Kantaja riitauttaa sakkoon tehdyn korotuksen vain siltä osin, että rikkominen ei ollut — sen mukaan — jatkunut heinäkuun 1996 jälkeen.

211 On lisäksi todettava, ettei kantaja vaadi nimenomaisesti, että riidanalaisen päätöksen 1 artikla, jossa määritellään kantajan kartelliin osallistumisen kesto, olisi kumottava. Kantaja on nimittäin esittänyt rikkomisen kestoa koskevan kanneperusteen vain toissijaisesti tukeakseen sille määrätyn sakon alentamista koskevaa vaatimustaan.

212 Tässä tapauksessa kantajan kirjelmistä kuitenkin ilmenee, että kantaja kiistää riidanalaisen päätöksen lainmukaisuuden aineellisesti, siltä osin kuin päätöksessä katsotaan, että rikkominen kesti 28. päivästä tammikuuta 1993 28. päivään tammikuuta 1998, kuten päätöksen päätösosan 1 artiklassa todetaan. Kantaja on kannekirjelmässään siten todennut, että "[riidanalainen] päätös on perusteeton, siltä osin kuin siinä katsotaan, että rikkominen kesti 28. päivästä tammikuuta 1993

28. päivään tammikuuta 1998", ja että komissio "ei [ollut näyttänyt toteen] — — oikeudellisesti riittävällä tavalla, että rikkominen oli jatkunut heinäkuun 1996 jälkeen". Kantaja on vastauskirjelmässään todennut edelleen, että "jos [komissio] olisi tulkinnut asiakirja-aineistoa oikein, se olisi — — väistämättä katsonut, että rikkomisen kesto oli lyhyempi, ja tehnyt sen perusteella sakon tasoa koskevat päätelmät". On lisäksi kiistatonta, että kantaja on riitauttanut rikkomisen keston hallinnollisen menettelyn kuluessa, erityisesti väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa, kuten jäljempää 512 kohdassa todetaan.

213 Edellä todettu huomioon ottaen on siis katsottava, että kantaja ei tällä rikkomisen kestoa koskevalla kanneperusteella pyri ainoastaan sakon alentamiseen vaan myös riidanalaisen päätöksen ja erityisesti sen päätösosan 1 artiklan osittaiseen kumoamiseen sen perusteella, että komissio on todennut siinä virheellisesti, että rikkominen jatkui 28.1.1998 saakka.

214 Tämän kanneperusteen yhteydessä on siis ratkaistava, onko komissio esiin tuotujen tosiseikkojen perusteella näyttänyt oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen, että rikkominen jatkui 28.1.1998 saakka.

215 Tältä osin on muistutettava, että siltä osin kuin on kysymys EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomisen toteen näyttämisestä, komission on esitettävä selvitys niistä kilpailusääntöjen rikkomisista, jotka se on katsonut tapahtuneeksi, ja oikeudellisesti riittävä näyttö kilpailusääntöjen rikkomisen muodostavista seikoista (asia C-185/95 P, Baustahlgewebe v. komissio, tuomio 17.12.1998, Kok. 1998, s. I-8417, 58 kohta ja asia C-49/92 P, komissio v. Anic Partecipazioni, tuomio 8.7.1999, Kok. 1999, s. I-4125, 86 kohta). Jos tuomioistuimella on epäilyjä, niiden on hyödytettävä yritystä, jolle päätös, jossa rikkominen on todettu, on osoitettu. Erityisesti käsitellessään kumoamiskannetta päätöksestä, jossa määrätään sakko, tuomioistuin ei siis saa katsoa, että komissio on näyttänyt kyseisen rikkomisen toteen oikeudellisesti riittävällä tavalla, jos sillä on tämän seikan osalta vielä epäilyjä.

216 Viimeksi mainitussa tilanteessa on nimittäin otettava huomioon syyttömyysolettaman periaate, sellaisena kuin se ilmenee erityisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kohdasta, sillä se on yksi perusoikeuksista, joita yhteisöjen tuomioistuimen — myös Euroopan yhtenäisasiakirjan johdanto-osassa ja Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 6 artiklan 2 kohdassa sekä Nizzassa 7.12.2000 julistetun Euroopan unionin perusoikeuskirjan (EYVL C 364, s. 1) 47 artiklassa vahvistetun — oikeuskäytännön mukaan suojataan yhteisön oikeusjärjestyksessä. Kun otetaan huomioon kyseisten rikkomisten luonne sekä niihin liittyvien seuraamusten luonne ja ankaruus, syyttömyysolettaman periaatetta sovelletaan erityisesti yrityksiä koskevien kilpailusääntöjen rikkomista koskeviin menettelyihin, jotka voivat johtaa sakkojen tai uhkasakkojen määräämiseen (ks. asia C-199/92 P, Hüls v. komissio, tuomio 8.7.1999, Kok. 1999, s. I-4287, 149 ja 150 kohta ja asia C-235/92 P, Montecatini v. komissio, tuomio 8.7.1999, Kok. 1999, s. I-4539, 175 ja 176 kohta).

217 Komission on siten esitettävä täsmällisiä ja yhtäpitäviä todisteita, joiden perusteella voidaan vakuuttua siitä, että kilpailusääntöjä on rikottu (ks. edellä 99 kohdassa mainittu asia Volkswagen v. komissio, tuomion 43 ja 72 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

218 On kuitenkin korostettava, että kaikkien komission esittämien todisteiden ei tarvitse välttämättä täyttää näitä edellytyksiä kaikkien rikkomisen osatekijöiden osalta. Riittää, että aihetodisteet, joihin komissio vetoaa, kokonaisvaltaisesti tarkasteltuna vastaavat tätä vaatimusta (ks. vastaavasti edellä 154 kohdassa mainittu PVC II -tapaus, tuomion 768–778 kohta ja erityisesti 777 kohta, jonka yhteisöjen tuomioistuin on merkityksellisiltä osin vahvistanut valituksen johdosta edellä 97 kohdassa mainituissa yhdistetyissä asioissa Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio antamassaan tuomiossa, 513–523 kohta).

Puhelimitse 9.12.1996 tapahtunut yhteydenotto

219 Siltä osin kuin on kysymys kilpailusääntöjen vastaisesta yhteydenotosta, jonka väitetään tapahtuneen 9.12.1996, on ensinnäkin todettava, että komissio toteaa

riidanalaisen päätöksen 91 perustelukappaleessa, että "syyskuun 19. [1996] pidetyn kokouksen jälkeen Alken-Maesin talousjohtaja keskusteli 9. joulukuuta 1996 Interbrew'n elintarvikeliiketoiminnan johtajan kanssa puhelimessa Alken-Maesin hinnastotutkimuksen osalta esittämistä kysymyksistä". Komissio vetoaa tämän päätelmän tueksi Alken-Maesin komissiolle 7.3.2000 osoittaman kirjeen liitteenä 42 olevan asiakirjan viimeiseen sivuun (ks. edellä 72 kohta), jonka sivunumero komission asiakirjavihossa on 8513. Asianosaiset ovat yhtä mieltä siitä, että kyseinen asiakirja sisältää Alken-Maesin M. L. B:n käsinkirjoitettuja muistiinpanoja, jotka hän on 27.11.1996 tehnyt sisäisessä kokouksessa, jossa analysoitiin Interbrew'n uutta hinnoittelua, ja että asiakirjan laatija on myöhemmin tehnyt siihen merkintöjä, jotka ovat vastauksia kysymyksiin, joita hän oli alun perin esittänyt muistiinpanoissaan.

220 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kehotettua kirjallisella kysymyksellään komissiota esittämään tarkemmin ne seikat, jotka saivat sen katsomaan riidanalaisen päätöksen 91 perustelukappaleessa, että M. L. B:n (Alken-Maes) ja M. A. B:n (Interbrew) välillä oli 9.12.1996 käyty Interbrew'n hintoja koskenut puhelinkeskustelu, komissio on ensinnäkin todennut, että 27.11.1996 pidetyn sisäisen kokouksen, jossa käsinkirjoitetut muistiinpanot tehtiin, taustana on Interbrew'n ja Alken-Maesin 29.7.1996 pitämä kokous, jossa keskusteltiin yksityiskohtaisesti Interbrew'n aikeista, jotka koskivat sen myyntipolitiikan logistiikkaosaa, sellaisena kuin tätä oli tarkoitus muuttaa ja soveltaa uuden tariffin tullessa voimaan 1.1.1997.

221 Komissio on todennut, että se on tutkittuaan 27.11.1996 tehtyjä muistiinpanoja, joissa on kuusi luetelmaviivaa ja kunkin perässä yksi tai kaksi käsinkirjoitettua riviä, joista jokaisessa on kysymysmerkki, päätellyt, että kyseiset muistiinpanot sisälsivät kysymyksiä, joita M. L. B. (Alken-Maes) oli kyseisenä päivänä pohtinut Interbrew'n hintojen osalta ja että asiakirjaan myöhemmin tehdyissä merkinnöissä mainittiin joko paikka, josta vastaus oli löydettävissä, tai vastaus kyseisiin kysymyksiin. Tässä tapauksessa voitiin niiden merkintöjen perusteella, jotka olivat vastauksia tiettyihin kysymyksiin, todeta, että vastaukset kysymyksiin oli saatu Interbrew'ltä 9.12.1996.

222 Kun otetaan huomioon, että kantaja on nimenomaisesti kiistänyt tämän tulkinnan paikkansapitävyyden, on tutkittava, missä määrin nämä lisäykset ovat seurausta Alken-Maesin ja Interbrew'n välisestä kilpailunvastaisesta yhteydenotosta ja missä määrin ne ovat näin ollen näyttö tästä.

223 Tältä osin on todettava, että 27.11.1996 päivätyn Tariefstudie-nimisen asiakirjan viimeisellä sivulla on luettelon muodossa kuusi kysymystä Alken-Maesin hinnoittelusta.

224 Näyttää siltä, että kukin näistä kuudesta kysymyksestä edellytti alkuperäisten muistiinpanojen laatijan mielestä vastausta, jota ei niiden laatimispäivänä vielä ollut saatavissa. Asiakirjasta saa nimittäin sellaisen vaikutelman, että kaikkien kuuden kysymyksen osalta oli ryhdytty järjestelyihin vastauksen saamiseksi. Ensimmäisessä ja kuudennessa kysymyksessä, jotka koskevat oikeudellisia näkökohtia, mainitaan siten nimenomaisesti henkilö, joka nimetään "[P. V. D:ksi]", ja viitataan kaiken todennäköisyyden mukaan Alken-Maesin tuolloiseen oikeudelliseen neuvonantajaan. Samaten kolmannessa kysymyksessä kehotetaan tarkastamaan asia asiakkailta jakeluportaan välityksellä (checken bij klanten via distributie).

225 Toisesta, neljännestä ja viidennestä kysymyksestä, joiden kohdalle tarkasteltavana olevat kolme merkintää on myöhemmin tehty, on todettava, että toinen kysymys alkaa sanoilla "check IB", jossa "IB" tarkoittaa mitä ilmeisimmin Interbrew'tä. Myöhempi käsinkirjoitettu maininta "Ja, volgen [M. A. B.] (IB) 9/12/96" on tehty juuri tämän toisen kysymyksen kohdalle. Tämä merkintä viittaa siihen, että sen järjestelyn mukaisesti, johon tämän kysymyksen osalta oli ryhdytty vastauksen saamiseksi, M. L. B. (Alken-Maes) oli 9.12.1996 ottanut yhteyttä Interbrew'hun ja siellä M. A. B:hen, joka vastasi kysymykseen myöntävästi. Niitä kahta muuta käsinkirjoitettua lisäystä, joissa on päiväys 9.12.1996, on näin ollen tulkittava samalla tavalla.

226 Kantajan väitteestä, jonka mukaan on uskottavaa, että mainitut vastaukset on saatu jakelijoilta, on todettava, että sen osoittaa virheelliseksi se, että kolmatta kysymystä koskevissa muistiinpanoissa kehotetaan nimenomaisesti hankkimaan vastaus asiakkailta ja jakeluportaalta ja että tämän kolmannen kysymyksen kohdalle nimenomaan ei ole tehty sentyyppistä lisäystä kuin toisen, neljännen ja viidennen kysymyksen osalta.

227 On siis näytetty toteen, että vastaukset yhtäältä kolmanteen kysymykseen ja toisaalta toiseen, neljänteen ja viidenteen kysymykseen on saatu mainittujen tiedonsaantikanavien kautta. Tässä yhteydessä se, että kolmanteen kysymykseen oli nimenomaisesti tarkoitus saada selvyys asiakkailta ja että toisen kysymyksen sanamuodossa kehotetaan nimenomaisesti tarkastamaan asia Interbrew'ltä, vahvistaa, että oli suunniteltu, että viimeksi mainittuun otetaan yhteyttä vastauksen saamiseksi tiettyihin kysymyksiin. Lisäksi sen perusteella, että kolmessa maininnassa, jotka ovat vastauksia kysymyksiin, on samalla tavalla päiväys 9.12.1996 ja että yhdessä niistä viitataan nimenomaisesti Interbrew'hun ja erääseen sen edustajaan, voidaan vahvistaa niin, ettei jää mitään perusteltua epäilyä, että 9.12.1996 todella tapahtui kilpailunvastainen yhteydenotto joko puhelimitse tai muulla tavoin.

228 On siis pidettävä toteen näytettynä, että 9.12.1996 tapahtui kilpailusääntöjen vastainen yhteydenotto.

Kokous 17.4.1997

229 Kilpailusääntöjen vastaiseksi väitetystä 17.4.1997 pidetystä kokouksesta komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 95 perustelukappaleessa, että eräät Interbrew'n, kantajan ja Alken-Maesin johtajat tapasivat toisensa Pariisissa 17.4.1997. Kantaja ei kiistä tällaista tapaamista.

230 Komissio selostaa riidanalaisen päätöksen 96 perustelukappaleessa lisäksi Interbrew'n tuolloisen toimitusjohtajan M. J. D:n tämän kokouksen sisällöstä antamaa lausuntoa, ja — kuten 284 perustelukappaleesta ilmenee — päättelee tämän perusteella, että kokouksessa käsiteltiin Interbrew'n ja kantajan markkinakäyttäytymisen yhteensovittamista, minkä kantaja kiistää ehdottomasti.

231 Tältä osin on aluksi todettava, ettei kantaja kiistä Interbrew'n lausunnon todistusvoimaa sen perusteella, että se on pelkästään yrityksen yksipuolinen lausunto, vaan vain sen perusteella, että kokouksesta laadittu pöytäkirja ei osoita, että kokouksella oli kilpailunvastainen tarkoitus.

232 Interbrew'n lausunnon siinä osassa, joka koskee 17.4.1997 pidettyä kokousta, todetaan seuraavaa:

"Kronenbourgin kanssa pidettiin huippukokouksia, joihin en osallistunut. Sitten pidettiin 'evästyskokouksia', joihin osallistuimme kaikki (toimitusjohtajat sekä elintarvikeliiketoiminnan ja hotelli- ja ravintola-alan liiketoiminnan johtajat).

— —

[17.4.1997] pidetty kokous oli vain yksi näistä [kantajan] kanssa järjestetyistä evästyskokouksista (M. K. edusti niissä [kantajaa]). Meidän (Belgian ja Ranskan liiketoimintayksiköiden) oli raportoitava yhteistoiminnastamme (kuitenkin erikseen). Tässä kokouksessa kävimme P & L:n [Profit & Loss account eli tuloslaskelma] läpi rivi riviltä ja tarkastelimme järjestelmällisesti, miten voisimme pienentää kustannuksia ja parantaa kannattavuutta. Käsittelimme seuraavia aiheita: 1)

tuotanto, 2) yhteinen jakeluverkosto, 3) alennukset hinnoista ennen valmisteveroa tai sen jälkeen (myös CBB analysoi tätä kysymystä), 4) markkinointi ja mainosinvestoinnit (share of voice), 5) olutmarkkinoiden kasvu ja myyntimäärien kasvattamiskeinot, jotka perustuivat Ranskan vesimarkkinoilla savutettuun menestykseen.

Saavutusten osalta on todettava, että elintarvikeliiketoiminnan alalla on saatu aikaan melko paljon asioita, paljon enemmän kuin hotelli- ja ravintola-alalla, jolla ei ole tapahtunut mitään tai melkein mitään.

Elintarvikeliiketoiminnan alalla on tehty sopimuksia seuraavista seikoista:

— kuluttajille suunnatun myynninedistämisen alennukset (esim. 5 + 1 ilmainen)

— kaupalliset kysymykset (esim. kupongin arvo myynninedistämistilaisuuksien yhteydessä)

— mainosten tiheys (esim. enintään 10 mainosta GIB:lle olutkorien osalta)

— —”

233 On todettava, että sen perusteella, että tässä lausunnossa viitataan tuloslaskelman läpikäymiseen "rivi riviltä", ei voida ratkaista varmuudella, viitataanko siinä Kronenbourg/Alken-Maesin tuloslaskelman yhteiseen tutkimiseen vai sen ja Interbrew'n tuloslaskelmien rinnakkaiseen tutkimiseen.

234 On lisäksi todettava, että siitä riippumatta, että selvitykset, joita asianosaiset ovat antaneet vastatessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen, poikkeavat toisistaan, 17.4.1997 pidettyä kokousta koskevasta lausunnon kohdasta ilmenee, että kokous on ollut kilpailusääntöjen vastainen niin, ettei siitä ole perusteltua epäilyä.

235 Se, että kokouksella oli kilpailunvastainen tarkoitus, ilmenee ensinnäkin niistä nimenomaisista keskustelunaiheista, joita kokouksessa käsiteltiin. Jo sen perusteella, että olutmarkkinoiden kahden pääkilpailijan korkeimmat johtajat ovat harjoittaneet yhteistoimintaa sellaisissa kysymyksissä kuten "tuotanto", "alennukset hinnoista" tai "markkinointi ja mainosinvestoinnit", voidaan katsoa, että kokouksella oli kilpailunvastainen tarkoitus.

236 Toiseksi on todettava, että riidanalaisen päätöksen 96 perustelukappaleessa lainatusta Interbrew'n lausunnon otteesta ilmenee selvästi, että 17.4.1997 pidetty kokous mainitaan esimerkkinä "evästyskokouksista", joiden oli tarkoitus olla jatkoa kartellin muille, korkeammalla tasolla pidetyille kokouksille, joten sen kilpailunvastaisuudesta ei ole epäilyä.

237 Kolmanneksi ja tässä yhteydessä on todettava, että se, miten 96 perustelukappaleessa lainatussa lausunnon otteessa käytetään ilmaisua "yhteistoiminta", osoittaa, että sillä viitataan yleisluonteisesti saavutuksiin, joita kartellista korkeimmalla tasolla vastanneet odottivat "evästyskokouksilta", joista esimerkkinä mainitaan 17.4.1997 pidetty kokous, eikä Kronenbourg/Alken-Maes-yrityskauppaan liittyvään erityiskysymykseen. Komissio on perustellusti tähdentänyt vastauskirjelmässään, että kun ilmoituksen laatija on aikaisemmin käyttänyt tätä ilmaisua, hän ei ole viitannut sillä

Kronenbourg/Alken-Maesin mahdollista ostoa koskeviin keskusteluihin vaan tiettyihin näkökohtiin, jotka liittyvät Interbrew'n ja Alken-Maesin Ranskassa harjoittamaan yhteistyöhön. Myös nämä seikat puoltavat sitä, että 17.4.1997 pidetty kokous on todettava kilpailusääntöjen vastaiseksi.

238 Kuten komissio toteaa, neljänneksi on analysoitava kaikkia edellä mainittuja seikkoja ottaen huomioon muut lausunnot, joita Alken-Maes on esittänyt hallinnollisen menettelyn aikana. On todettava, että samalla kun Alken-Maes on komission 11.11.1999 esittämään tietojensaantipyyntöön 27.12.1999 antamassaan vastauksessa pyytänyt yhteistyötiedonannon soveltamista itseensä, se on todennut, että "vuosina 1992–1998 järjestettiin useita kokouksia, joihin osallistui Alken-Maesin edustajia, pääasiallisesti yhtiön tuolloinen toimitusjohtaja M. R. V., sekä Interbrew'n edustajia, pääasiallisesti M. T. ja M. J. D., ja joissa sovittiin oluen jakelua ja myyntiä koskevasta yhteistoiminnasta Belgiassa".

239 Väitteestä, joka koskee M. R. V:n läsnäoloa 17.4. pidetyssä kokouksessa, on todettava, ettei tällainen läsnäolo ole omiaan luomaan minkäänlaista olettamaa suuntaan tai toiseen, joten väite on hylättävä.

240 Kaikki edellä esiin tuodut näkökohdat huomioon ottaen on katsottava, että komissio on oikeudellisesti riittävällä tavalla näyttänyt toteen, että 17.4.1997 pidetty kokous oli kilpailusääntöjen vastainen.

Kokous 28.1.1998

241 Siltä osin kuin on kysymys 28.1.1998 pidetyn kokouksen, jonka pitämistä kantaja ei kiistä, sisällöstä, on todettava, että se, mikä merkitys on annettava Interbrew'n

Belgian myyntijohtajan M. A. D:n käsinkirjoitetuille muistiinpanoille, riippuu siitä, mitä voidaan päätellä kahdesta seikasta eli muistiinpanojen sisällön luonteesta ja niiden ajankohtaisuudesta.

242 Ensinnäkin muistiinpanojen sisällön osalta on todettava, että sen perusteella, että Interbrew'n edustajan M. A. D:n muistiinpanot, joissa ei ole lainkaan korjauksia, ovat yhtenäisiä ja jäsenneltyjä, on pääteltävä, ettei kyseessä ole selostus keskustelusta vaan muistio.

243 Siltä osin kuin on seuraavaksi kysymys muistiinpanojen sisällön ajankohtaisuudesta, näyttää siltä, että muistiinpanojen laatija on pitänyt tiettyjä seikkoja ajankohtaisina. Tämä pitää paikkansa esimerkiksi kahden ensimmäisen kohdan osalta, joiden otsikot ovat "neuvottelun kulku" ja "tämänhetkiset asiat", jotka kuuluvat ensimmäisen otsikon "Aiheet" alaisuuteen. Kolmas otsikko "Hotelli- ja ravintola-alan yhteistoiminta" näyttää samalla tavalla koskevan sitä, miten kyseinen yhteistoiminta jatkossa järjestetään. Toisen otsikon, jonka nimi on "Palaute 1.1.1994", alla esitetään "saavutukset", eikä sen perusteella voida pitää poissuljettuna, että muistiinpanojen laatijan mielestä tällaisten saavutusten vaikutukset jatkuvat vielä.

244 Koska ei ole kiistetty, että 28.1.1998 pidettiin Interbrew'n ja kantajan välinen kokous, on samalla tavoin kuin 17.4.1997 pidetyn kokouksen osalta (ks. edellä 237 kohta) analysoitava, mikä merkitys näille muistiinpanoille on annettava, kun otetaan huomioon vastaus, jonka Alken-Maes antoi 27.12.1999 komission 11.11.1999 esittämään tietojensaantipyyntöön ja jonka mukaan "vuosina 1992–1998 järjestettiin useita kokouksia, joihin osallistui Alken-Maesin edustajia, pääasiallisesti yhtiön tuolloinen toimitusjohtaja [M. R. V.], sekä Interbrew'n edustajia, pääasiallisesti [M. T.] ja [M. J. D.], ja joissa sovittiin oluen jakelua ja myyntiä koskevasta yhteistoiminnasta Belgiassa". Tämä lausunto merkitsee jo yksinään, että kantaja myöntää, että kilpailunvastaisia kokouksia, joihin se osallistui, järjestettiin vuoteen 1998 saakka. Lausunnon sisällön perusteella M. A. D:n käsinkirjoitetuille muistiinpanoille voidaan näin ollen antaa sellainen merkitys, että ne näyttävät toteen 28.1.1998 pidetyn kokouksen kilpailunvastaisuuden.

245 On lisäksi todettava, että oikeuskäytännön mukaan silloin, kun on näytetty toteen, että yritys on osallistunut selvästi kilpailunvastaisiin yritysten välisiin kokouksiin, yrityksen on esitettävä selvitys siitä, että se ei osallistunut kyseisiin kokouksiin rajoittaakseen kilpailua, osoittamalla ilmoittaneensa kilpailijoilleen, että se osallistui näihin kokouksiin eri tarkoituksessa kuin ne (edellä 216 kohdassa mainittu asia Hüls v. komissio, tuomion 155 kohta; edellä 216 kohdassa mainittu asia Montecatini v. komissio, tuomion 181 kohta ja edellä 185 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 81 kohta). Jollei irtisanoutumisesta ole tällaista näyttöä, kyseisiin kokouksiin osallistumisen — vaikka passiivisenkin — perusteella voidaan katsoa, että yritys osallistuu kokouksista johtuvaan kartelliin (edellä 185 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 84 kohta ja asia T-9/99, HFB ym. v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok. 2002, s. II-1487, 223 kohta). Myöskään se, että yritys ei noudata näissä kokouksissa sovittua, ei poista siltä sen täyttä vastuuta kartelliin osallistumisesta (edellä 185 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 85 kohta; edellä 57 kohdassa mainittu asia Mayr-Melnhof v. komissio, tuomion 135 kohta ja edellä 31 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 1389 kohta).

246 Nyt esillä olevassa asiassa on todettava, ettei kantaja ole esittänyt sellaista selvitystä, joka näyttäisi toteen, että sen osallistumisella 28.1.1998 pidettyyn kokoukseen, mitä ei ole kiistetty, ei ollut mitään kilpailunvastaista tarkoitusta, osoittamalla erityisesti, että se on ilmoittanut Interbrew'n edustajalle, että se osallistui näihin kokouksiin eri tarkoituksessa kuin Interbrew.

247 Edellä todetusta seuraa, että komissio on näyttänyt oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen, että kyseinen kilpailusääntöjen rikkominen jatkui 28.1.1998 saakka.

248 Kanneperuste on näissä olosuhteissa hylättävä.

3. *Kanneperuste, jonka mukaan Interbrew'hun kohdistetusta pakosta muodostuva raskauttava olosuhde on perusteeton*

a) Asianosaisten lausumat

249 Kantajan mukaan komissio on erehtynyt asian tosiseikkojen merkityksen osalta katsoessaan, että kantaja oli 11.5.1994 pidetyssä kokouksessa pakottanut Interbrew'tä uhkaamalla syrjäyttää sen Ranskan markkinoilta, jos se kieltäytyy luovuttamasta tälle 500 000 hehtolitran myyntikiintiötä Belgian markkinoilla, mikä oli johtanut kartellin laajenemiseen tuosta ajankohdasta alkaen.

250 Kantaja toteaa ensinnäkin, että vaikka pitää paikkansa, että 11.5.1994 pidettyä kokousta edeltäneenä aikana keskustelut koskivat pääasiallisesti hintoja, sitä, että tämän ajanjakson jälkeen käyttöön otettiin lisätekijöitä eli kunkin yrityksen asiakaskunnan kunnioittaminen ja uusi hinnoittelu, ei voida tulkita kilpailusääntöjen rikkomisen alan merkittäväksi laajentamiseksi. Kantaja toteaa erityisesti, että huoli kunkin yrityksen asiakaskunnan kunnioittamisesta johtui pelkästään ongelmista, joita aiheutui siitä, ettei Interbrew noudattanut yksinostosopimuksia, jotka sitoivat Alken-Maesia eräisiin tämän asiakkaisiin nähden. Kokousten esityslistoilla oli lisäksi muita asioita sekä ennen 11.5.1994 pidettyä kokousta että sen jälkeen, joten on liioittelua pitää osapuolten käsittelemiä asioita toukokuussa 1994 tapahtuneena yhteistyön laajentamisena.

251 Toiseksi kantaja toteaa, että vaikka suhteet kehittyivät vuoden 1994 jälkeen organisoidumman kartellin suuntaan, tämä kehitys oli molempien osapuolten intressien mukainen ja hinnoittelun osalta jopa erityisesti Interbrew'n intressien mukainen, koska yksikään kartelliin liittyvistä näkökohdista ei ollut sellainen, että vain kantajalla olisi ollut intressiä sen osalta.

252 Kantajan mukaan se, että Interbrew'n pelkäsi hintojen romahtamista Belgian markkinoilla, osoittaa, että oli sen intressissä, että ennen toukokuuta 1994 tehdään sopimus aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymisestä. Kuten komissio tunnustaa riidanalaisessa päätöksessä, Interbrew oli kiihkeästi toivonut hintoja koskevaa yhteistoimintaa Belgiassa päästäkseen eroon kantajan tältä osin noudattamasta aggressiivisesta toimintalinjasta samalla, kun se itse noudatti edelleen

aggressiivista toimintalinjaa sellaisten yksinostosopimusten osalta, jotka sitoivat Alken-Maesia eräisiin tämän asiakkaisiin nähden, ja estääkseen halpaan hintaan tapahtuvan rinnakkaistuonnin Ranskasta. Vaikka Interbrew'llä oli sellainen valta-asema, että se olisi kauppasodalla pystynyt syrjäyttämään Alken-Maesin markkinoilta, se pyrki rauhoittamaan Belgian markkinat, joilla se oli määräävässä asemassa, pystyäkseen rahoittamaan kansainvälisen laajentumisensa voitoilla, joita se sai Belgiasta, jossa hinnat olivat korkeampia. Kantajan mukaan Alken-Maes kuitenkin pyrki torjumaan tämän rauhoittamispyrkimyksen harjoittamalla ainakin aluksi voimakasta kilpailua, jotta se olisi pystynyt saavuttamaan kannattavuusrajansa, kuten se ilmoitti päämääräkseen. Interbrew'llä oli siis välitön intressi aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymistä koskevan sopimuksen tekemiseen.

253 Kantajan mukaan Interbrew'llä oli lisäksi intressi olla sovussa kantajan kanssa, koska se aikoi ostaa kantajan "olutliiketoiminnan". Interbrew'n yhteisymmärrys kantajan kanssa selittyy siten sillä, että se toivoi, että sillä olisi kumppani vietäessä uutta tariffirakennetta läpi markkinoilla. Lisäksi kantaja toteaa, että koska oli vaarana, että Interbrew'n todetaan käyttäneen väärin määräävää markkina-asemaa, sillä saattoi olla intressi olla pikemminkin sovussa Alken-Maesin kanssa kuin syrjäyttää tämä markkinoilta.

254 Kantajan mukaan se vastahakoisuus, jota Interbrew'n väitetään osoittaneen ennen vuotta 1994 ja johon komissio tukeutuu riidanalaisessa päätöksessä ja vastineessaan, kun se viittaa erityisesti maaliskuussa 1993 laadittuun Interbrew'n sisäiseen muistioon, johtuu siitä, että komissio on ymmärtänyt väärin tämän asiakirjan merkityksen. Vaikka komission lainaamassa katkelmassa todellakin mainitaan "varaumat", sitä käytetään kuitenkin tarkoitushakuisesti, koska tässä samassa asiakirjassa viitataan paitsi siihen, että varaumat liittyivät EY 82 artiklaan perustuvaan moitittavuuteen, myös siihen, että Interbrew'n tuolloinen toimitusjohtaja oli pakottanut kyseisen muistion laatijan keskustelemaan Alken-Maesin kanssa, mikä kantajan mukaan päinvastoin osoittaa, että osallistuminen kartelliin oli vapaaehtoista ja varauksetonta ja että Interbrew'n korkein johtaja oli tuona ajankohtana päättänyt siitä. Komissio on lisäksi jättänyt toteamatta, että henkilö, joka oli laatinut muistion, jossa tuotiin maaliskuussa 1993 esiin varaumia, oli kuusi kuukautta myöhemmin tultuaan Interbrew'n toimitusjohtajaksi ryhtynyt toimenpiteisiin pakottaakseen Alken-Maesin yhteistyöhön Interbrew'n toivoman hinnan saavuttamiseksi.

255 Kantajan mukaan komissio on myös jättänyt huomiotta, että — kuten useat riidanalaisen päätöksen perustelukappaleet osoittavat — Interbrew oli vuodesta 1994 alkaen asettanut kartellille selviä tavoitteita, mikä vahvistaa, että se oli kartellissa liikkeellepaneva voima ennen vuotta 1994, kuten myös riidanalaisessa päätöksessä todetaan. Lisäksi se, että Interbrew käytti kartellista koodinimeä, vahvistaa kantajan mukaan, että sen lähestymistapa kyseisiin menettelytapoihin oli jäsennelty. Myös Alken-Maesin aikaisemman toimitusjohtajan lausunto, jonka mukaan suuri osa Interbrew'n johtajista toivoi kartellia jo ennen vuotta 1994, osoittaa, että Interbrew ei ollut väitetyin tavoin vastahakoinen.

256 Kolmanneksi kantaja toteaa, että vaikka se yhtäältä myöntää tosiaankin varoittaneensa 11.5.1994 pidetyssä kokouksessa Interbrew'tä siitä, että tämä on osallistunut kantajan jakelusopimusten loukkaamiseen Ranskassa, kantaja ei kuitenkaan valvonut näiden sopimusten tarkkaa noudattamista eikä siten harjoittanut mitään tosiasiallista pakkoa. Väite, jonka mukaan Interbrew'tä uhattiin, sitä paitsi kumotaan riidanalaisessa päätöksessä, kun siinä todetaan, että Interbrew jätti huomiotta kantajan vaatimuksen 500 000 hehtolitran toimituskiintiön siirtämisestä Alken-Maesille.

257 Toisaalta kantaja toteaa, että epäsymmetria, joka vallitsi kantajan ja Interbrew'n voimasuhteiden välillä Ranskassa ja Belgiassa, oli erittäin suuri. Koska kantajalla ei ollut määräävää markkina-asemaa Ranskassa, se ei olisi missään tapauksessa pystynyt syrjäyttämään Interbrew'tä tältä alueelta. Myyntipisteet, joiden osalta oli tehty jakelusopimus kantajan kanssa, edustivat vain 16:ta prosenttia Ranskan myynnistä, joten on ilmeisen perusteetonta ajatella, että Interbrew pystyi tekemään mitään syrjäyttämisvaaraa uskottavaksi. Lisäksi ne seuraukset, joita mahdollisesti aiheutui siitä, että kantaja sovelsi jakelusopimuksiaan Ranskassa tiukasti, olisivat olleet yhteismitattomia sen vaaran kanssa, joka kohdistui kantajan tytäryhtiöön Belgiassa, kun otetaan huomioon Interbrew'llä Belgiassa olleen painoarvon todellinen vaikutus. Kantajan mukaan on näin ollen selvä epäsuhta sen välillä, että oli väitetysti olemassa uhka, jota ei toteutettu, ja tämä seikan perusteella sakon määrään tehdyn korotuksen välillä.

258 Kantaja toteaa lisäksi, että samalla kun komissio on pitänyt tärkeänä Interbrew'lle osoitettua varoitusta, joka kantajan mukaan koski vain lainmukaisten keinojen käyttöä — johon ei tässä tapauksessa ryhdytty — siinä tarkoituksessa, että Interbrew saataisiin lopettamaan osallisuutensa kantajan sopimusten loukkaamiseen Ranskassa, se on jättänyt huomiotta uhkaukset ja vastatoimet, joita Interbrew kohdisti Alken-Maesiin koko ajanjakson ajan. Interbrew'n suhteeton reaktio Alken-Maesin aggressiiviseen myyntipolitiikkaan vuonna 1994, se, kuinka itsevarmasti se aikoi taivuttaa Alken-Maesin noudattamaan hintojenkorotuspolitiikkaansa vuonna 1993, tai ne Interbrew'n hyökkäykset Alken-Maesiin sidoksissa olleisiin kahviloihin, joiden kohteeksi Alken-Maes joutui, ovat kantajan mukaan siten yhtä suuressa määrin todisteita jatkuvasta aggressiivisuudesta, jota määräävässä asemassa ollut yritys Interbrew, joka "terrorisoi markkinoita", harjoitti kantajaa kohtaan ja pyrki siten syrjäyttämään Alken-Maesin.

259 Se, että Interbrew ilmaisi tammikuussa 1998 tyytyväisyytensä kartellin saavutuksiin, kuten Interbrew'n Belgian myyntijohtajan muistiinpanot osoittavat, sopii kantajan mukaan huonosti yhteen sen käsityksen kanssa, että Alken-Maes pakotti Interbrew'tä.

260 Neljänneksi ja viimeiseksi kantaja väittää, ettei kantajan esittämää uhkausta ole missään tapauksessa näytetty toteen. Kaikki Interbrew'n lausunnot on laadittu vuonna 2000 ja saatettu komission tietoon tutkimusmenettelyn edettyä pitkälle. Lausunnot ovat Interbrew'n puolustautumisstrategian mukaisia, eikä komissio näin ollen voi pitää niitä todisteina. Kantajan mukaan myöskään se ainoa ulkopuoliselta peräisin oleva ja komission käsitystä tukeva asiakirja eli Heineken-asiakirja ei voi olla pätevä näyttö.

261 Tässä asiakirjassa selostetaan Interbrew'n lausuntoja, joten se ei kantajan mukaan ole itsenäinen selvitys väitetystä pakosta. Koska sen enempää sen laatija kuin laatimisajankohtakaan eivät ole tiedossa, on lisäksi syytä epäillä siinä esitettyjen toteamusten vilpittömyyttä, etenkin kun on mahdotonta määrittää, onko asiakirjan laatinut Heinekenin vai Interbrew'n vastuuhenkilö. Asiakirjan luonnetta on lisäksi vaikea ymmärtää, ja sen sisältö on arvoituksellinen. Asiakirja ei nimittäin ole kirje eikä muistio vaan pikemminkin ote luettelosta, jossa on erään Interbrew'n

palveluksessa 90-luvulla olleen johtajan (M. C.) nimi väärin kirjoitettuna ja hänen osaltaan kolme luetelmaviivoilla merkittyä lausetta, jotka vaikuttavat luettelon osalta. Toisen luetelmaviivan jäljessä on seuraavat hollanniksi kirjoitetut sanat: "Kolme vuotta sitten [M. K.] esitti Interbrew'lle kaksi vaihtoehtoa: sen oli joko [luovutettava] [Maesille] 500 000 [hehtolitran] suuruinen toimituskiintiö tai hän pakottaisi sen vetäytymään Ranskan markkinoilta." Hollanninkielisessä tekstissä ei kuitenkaan ole luovutettava-sanaa ja sana Alken-Maesille on lisätty käsin. Kantajan mukaan on siis mahdotonta tietää niiden neljän omasta asiayhteydestään irrotetun rivin, joista Heineken-asiakirja muodostuu, selvää merkityssisältöä. Koska komissio ei ole yrittänyt hankkia enempää tietoja Heineken-asiakirjasta ja sen sisällön merkityksestä, asiakirjalla ei kantajan mukaan ole mitään todistusarvoa.

262 Komission mukaan riidanalaisen päätöksen 45 ja 46 perustelukappaleesta ilmenee, ettei kantaja kiistä yhtäältä sitä, että Interbrew oli ennen 11.5.1994 pidettyä kokousta ollut vastahakoinen laajentamaan yhteistyötään kantajan kanssa Belgiassa ja että se oli vahvistanut lähestymistavakseen, "ette[i se] aloita hintasotaa", ja toisaalta, että tämän ajankohdan jälkeen tehtiin sopimus aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymisestä. Kantajan väite, jonka mukaan Interbrew halusi ennen vuotta 1994 olla Alken-Maesin kanssa sovussa saadakseen tämän lopettamaan aggressiivisen myyntipolitiikan, on pelkkää spekulaatiota, kun taas Alken-Maesin Interbrew'tä kohtaan harjoittaman politiikan aggressiivisuus on näytetty toteen. Interbrew'n asenteen selvän muutoksen perusteella on syytä päätellä, että kantajan harjoittaman uhkailun ja Interbrew'n asenteen muuttumisen välillä oli syy-yhteys, ja kantaja sitä paitsi myöntää todeksi, että yhteistyö laajeni 11.5.1994 lukien.

263 Sen perusteella, että Interbrew oli Belgian olutmarkkinoiden merkittävin toimija, ei voida komission mukaan pitää poissuljettuna sitä, että se oli vastahakoinen kartellin laajentumista kohtaan, eikä sitä, että taloudellinen toimija, joka oli sitä maailmanlaajuisesti merkittävämpi ja jonka asema oli erityisen vahva Ranskassa, jossa Interbrew'n asema oli sitä vastoin heikko, oli uhannut sitä kauppasodalla. Tämä vaihtoehto on sitäkin uskottavampi, koska kyseinen uhkailu toteutettiin kantajan ja Heinekenin yhteistoimintana ja koska Alken-Maes ei ollut yksittäinen yritys vaan kantajan ja siis kansainvälisen konsernin tytäryhtiö. Myöskään sen perusteella, että

Interbrew on kartellin loppuvaiheessa saattanut todeta olevansa tyytyväinen saavutettuihin tuloksiin, ei voida komission mukaan päätellä, ettei se ollut alun perin vastahakoinen.

264 Kantajan väitteestä, jonka mukaan M. M:n 12.3.1993 laatimasta muistiosta otettu lainaus on tarkoitushakuinen esitys tosiasioista, komissio toteaa ensinnäkin, ettei sillä, että tätä lainausta käytetään riidanalaisen päätöksen 45 perustelukappaleessa, millään tavalla peitellä Interbrew'n organisaation harjoittamaa painostusta. Samasta lainauksesta sitä paitsi ilmenee, että kantaja halusi vahvistaa tätä yhteistyötä ja että sillä oli siitä enemmän voitettavaa kuin Interbrew'llä, minkä esiin tuomista kantaja varoo. Sillä, että Interbrew'n vastahakoisuus saattoi johtua siitä, että se pelkäsi joutuvansa syytetyksi kilpailuoikeuden rikkomisesta, ei ole merkitystä tällaisen vastahakoisuuden olemassaolon kannalta. Sama koskee aloitetta, johon Interbrew'n alussa esittämien varaumien tekijä oli myöhemmin syyllistynyt pakottaakseen Alken-Maesin nostamaan hinnan Interbrew'n toivomalle tasolle. Alken-Maesin aikaisemman toimitusjohtajan lausunnosta, jonka mukaan suuri osa Interbrew'n johtajista toivoi kartellista sopimista ennen vuotta 1994, komissio toteaa, että se on esitetty tosiseikkojen tapahtuma-ajan jälkeen ja että sitä on käytetty hyvin valikoivasti, sillä eräät sen kohdista, joissa viitataan Interbrew'hun kohdistettuun uhkailuun, on jätetty mainitsematta.

265 Komissio toistaa, ettei se ole missään vaiheessa epäillyt Interbrew'n intressiä kartellista sopimiseen vaan pelkästään osoittanut, että kartellin laajennus johtui kantajan harjoittamasta uhkailusta.

266 Komission mukaan mikään todiste ei osoita oikeaksi kantajan väitettä, jonka mukaan Interbrew halusi ennen vuotta 1994 olla sovussa hintojen osalta saadakseen Alken-Maesin aggressiivisen myyntipolitiikan loppumaan ja estääkseen halpaan hintaan tapahtuvan rinnakkaistuonnin Ranskasta. Asiakirjoissa, joilla on tarkoitus näyttää toteen Alken-Maesin aggressiivinen hintapolitiikka, viitataan Alken-Maesin ja Interbrew'n vastuuhenkilöiden tapaamiseen toukokuun 1994 jälkeen, minkä perusteella ei voida päätellä, että kartellin laajeneminen kyseisenä ajankohtana johtui Interbrew'n tahdosta. Rinnakkaistuontia koskevilla todisteilla ei puolestaan ole ratkaisevaa merkitystä, kuten ei niilläkään, joilla on tarkoitus osoittaa, että Interbrew

halusi rahoittaa kansainvälisen laajenemisensa Belgiasta saaduilla voitoilla. Neuvottelut, jotka koskivat sitä, että Interbrew mahdollisesti ostaa Kronenbourgin, eivät komission mukaan osoita, että Interbrew'llä olisi ollut spontaani intressi kartellin osalta, eikä pelko joutua syytetyksi määräävän markkina-aseman väärinkäyttämisestä ollut yhtään sen enempää omiaan houkuttelemaan Interbrew'tä laajentamaan kartellia, joka oli kilpailuoikeuden kannalta yhtä lainvastainen.

267 Seuraavaksi komissio toteaa, että selitys, joka koskee 11.5.1994 pidettyä kokousta ja kantajan viittausta 500 000 hehtolitraan, ei ole uskottava, ja samalla komissio huomauttaa, ettei kantaja kiistä, että tähän määrään samoin kuin tietynlaiseen uhkaan todella viitattiin.

268 Siltä osin kuin kantaja on kiistänyt, että tämä uhka olisi näytetty toteen, komissio huomauttaa ensinnäkin, että kantaja on väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa todennut, että Alken-Maesin vastuuhenkilö (M. R. V.) oli ilmoittanut Interbrew'lle, "joka oli ärsyyntynyt sen aggressiivisesta politiikasta, ettei se uskonut voittavansa enempää kuin 500 000 hehtolitraa, mikä oli sen kannattavuuden alaraja". Lisäksi Interbrew'lle oli ilmoitettu Belgiassa hotelli- ja ravintola-alalla noudatettujen saalistusta merkitsevien menettelytapojen osalta, että kantaja "saattaa omaksua tiukemman politiikan Interbrew'tä kohtaan Ranskassa, ellei Interbrew lopeta väärinkäytöksiään Belgiassa". Näistä kahdesta toteamuksesta ilmenee tietty uhka, koska se, että kilpailijaa vaaditaan lopettamaan tietyt menettelytavat, samalla kun sille ilmoitetaan tarpeesta saada tietty myyntimäärä kannattavuuden saavuttamiseksi, merkitsee vaatimusta, että tämä määrä on luovutettava vastatoimien uhalla.

269 Komissio huomauttaa lisäksi, että Interbrew'n edustaja (M. C.) on ilmoittanut, että Alken-Maesin edustaja (M. K.) "esitti uudelleen vaatimuksensa 500 000 [hehtolitran] toimituskiintiön siirtämisestä [Alken-Maesille] uhaten [Interbrew'n] tuhoamisella

Ranskassa". Lisäksi hän "suositti [Interbrew'n] ja [Alken-Maesin] suhteiden ratkaisemiseksi Belgiassa Ranskassa tehtyjen sopimusten toimintamallia" huomauttaen, että "ranskalainen mekanismi tarkoittaa sitä, että markkinaosuuksiensa turvaamiseksi Heinekenin ja Kronenbourgin elintarvikeliiketoiminnan myyntijohtajat mukauttavat liiketoimintojaan erittäin säännöllisesti yhteen ja valvovat tähän liittyen keskinäisiä markkinaosuuksiaan ja vaikuttavat kampanjointiin, hintoihin ja olosuhteisiin".

270 Vastauksena kantajan väitteeseen, jonka mukaan komissio on uhan olemassaolon osoittaakseen tukeutunut pelkästään Heineken-asiakirjaan, komissio esittää vastauskirjelmässään myös Interbrew'n 14.1.2000 esittämän lausunnon, jossa sen laatija kirjoittaa: "[Kantajan] asenne oli se, että [Alken-Maesin] tilanne oli erittäin vaikea ja että [Interbrew'n] oli autettava sitä. Suuri pelote, jolla ne pyrkivät saamaan meidät vakuuttuneiksi, oli se, että Kronenbourg saattoi tehdä meidän elämämme hankalaksi Ranskassa."

271 Komission mukaan riippumaton osoitus uhasta on lisäksi Heineken-asiakirja, jota lainataan väitetiedoksiannossa ja riidanalaisessa päätöksessä. Tässä päiväämättömässä ja allekirjoittamattomassa asiakirjassa, joka löydettiin Heinekenin hallintoneuvoston jäsenen työpöydän laatikosta, kerrotaan, että kolme vuotta aiemmin Alken-Maesin vastuuhenkilö M. K. "[oli] esitt[änyt] Interbrew'lle kaksi vaihtoehtoa: sen oli joko luovutettava [Alken-]Maesille 500 000 hehtolitran suuruinen toimituskiintiö tai hän pakottaisi sen vetäytymään Ranskan markkinoilta. Hän viittasi Heinekenin ja Kronenbourgin välisiin yhteistyömenettelyihin Ranskassa".

272 Komissio katsoo, ettei tämän asiakirjan, jonka julkiseen toisintoon kantaja on saanut tutustua, todistusvoima heikenny sen johdosta, ettei siinä ole päivämäärää eikä sen laatijaa tai siitä tienneitä henkilöitä tiedetä. Asiakirjan löytöpaikka huomioon ottaen kaikki viittaa siihen, että asiakirja on laadittu Heinekenin hallintoneuvoston jäsenelle tai että sen on laatinut Heinekenin hallintoneuvoston jäsen. Heinekenin oikeudenkäyntiasiamies on lisäksi vahvistanut, että asiakirja on lähtöisin hänen päämieheltään.

273 Komission mukaan kantajan myöntämien seikkojen, Interbrew'n lausuntojen ja Heineken-asiakirjan sisällön johdonmukaisuus osoittaa, että Interbrew'tä todella uhattiin.

274 Väitteistä ja perusteluista, joita kantaja on vastauskirjelmässään esittänyt tukeakseen kantaa, jonka mukaan uhkaamisella ei ollut vaikutuksia, komissio huomauttaa aluksi, että ne edellyttävät implisiittisesti, että uhkaus on esitetty. Kantajan erään tuolloisen johtajan lausunnot, joihin kantaja on vedonnut, ovat komission mukaan sitä paitsi epäjohdonmukaisia. Se, että tämä henkilö toteaa, että "Kronenbourg ei mitenkään pystynyt syrjäyttämään Interbrew'tä", on nimittäin ristiriidassa sen kanssa, että hän toteaa, "että Danone saattaa omaksua tiukemman politiikan Interbrew'tä kohtaan Ranskassa, ellei Interbrew lopeta väärinkäytöksiään Belgiassa". Ei ole todennäköistä, että uhkaus olisi esitetty täysin tietoisena siitä, ettei se voi toteutua. Väitteestä, jonka mukaan Interbrew ei kiinnittänyt huomiota uhkaan, komissio toteaa, ettei kantaja pysty näyttämään tätä toteen, kun asiakirja-aineistosta päinvastoin ilmenee Interbrew'n ottaneen kantajan uhkaukset vakavasti.

275 Myöskään sen perusteella, että Interbrew saattoi tehdä Alken-Maesin aloitteiden johdosta vastahyökkäyksen anniskelupaikkoihin, ei komission mukaan voida pitää poissuljettuna, että Interbrew otti uhaksi havaitsemansa seikan vakavasti. Todisteilla, joihin on vedottu Interbrew'n markkinoilla harjoittaman "terrorin" osoittamiseksi, ei komission mukaan ole ratkaisevaa merkitystä. Yhdestäkään niistä ei ilmene, että Interbrew olisi hyökännyt Alken-Maesin myyntipisteisiin järjestelmällisesti.

276 Lopuksi komissio tähdentää, että vaikka kantaja kiistää esittäneensä uhkauksen, se ei näytä kiistävän, että — vaikutuksettomaksikin jäänyt — uhkaus on raskauttava olosuhde.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

277 Kuten oikeuskäytännöstä ilmenee, usean yrityksen rikottua kilpailusääntöjä on sakkojen suuruutta määrättäessä tutkittava kunkin yrityksen osuuden suhteellinen vakavuus (yhdistetyt asiat 40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73 ja 114/73, Suiker Unie ym. v. komissio, tuomio 16.12.1975, Kok. 1975, s. 1663, 623 kohta), mikä edellyttää erityisesti sitä, että on määritettävä kunkin yrityksen osuus rikkomisessa sen ajan osalta, jona se osallistui siihen (edellä 215 kohdassa mainittu asia komissio v. Anic Partecipazioni, tuomion 150 kohta ja asia T-6/89, Enichem Anic v. komissio, tuomio 17.12.1991, Kok. 1991, s. II-1623, Kok. Ep. XI, s. II-1, 264 kohta).

278 Tämä päätelmä on johdonmukainen seuraus rangaistusten ja seuraamusten yksilöllisyyden periaatteesta, jonka nojalla yritykselle voidaan määrätä seuraamus vain seikoista, joista sitä itseään moititaan, ja jota sovelletaan kaikissa hallinnollisissa menettelyissä, jotka saattavat johtaa seuraamusten määräämiseen yhteisön kilpailusääntöjen nojalla (ks. sakon määräämisestä yhdistetyt asiat T-45/98 ja T-47/98, Krupp Thyssen Stainless ja Acciai speciali Terni v. komissio, tuomio 13.12.2001, Kok. 2001, s. II-3757, 63 kohta).

279 Näiden periaatteiden mukaisesti suuntaviivojen 2 ja 3 kohdassa määrätään, että sakon perusmäärää voidaan muuttaa tiettyjen kuhunkin asianomaiseen yritykseen liittyvien lieventävien ja raskauttavien olosuhteiden perusteella. Erityisesti suuntaviivojen 2 kohdassa on luettelo, joka ei ole tyhjentävä, raskauttavista olosuhteista, jotka voidaan ottaa huomioon.

280 Nyt esillä olevassa asiassa komissio on riidanalaisen päätöksen 315 perustelukappaleessa ottanut kantajan osalta huomioon, että se "pakotti Interbrew'n yhteistyön laajentamiseen uhaten muussa tapauksessa kostotoimenpiteillä".

281 Aluksi on todettava komission katsoneen perustellusti, että se, että kartelliin osallistuva yritys pakottaa toisen kyseiseen kartelliin osallistuvan yrityksen laajentamaan kartellin alaa uhkaamalla tätä kostotoimenpiteillä siinä tapauksessa, että tämä kieltäytyy, voidaan ottaa huomioon raskauttavana olosuhteena. Tällainen käyttäytyminen nimittäin pahentaa suoraan kartellin aiheuttamia vahinkoja, ja tällä tavalla käyttäytyvän yrityksen on tästä syystä kannettava erityinen vastuu (ks. vastaavasti kartellin "johtajan" asemaa koskevan arvioinnin osalta yhdistetyt asiat 96/82–102/82, 104/82, 105/82, 108/82 ja 110/82, IAZ ym. komissio, tuomio 8.11.1983, Kok. 1983, s. 3369, 57 ja 58 kohta; asia C-298/98 P, Finnboard v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-10157, 45 kohta ja edellä 57 kohdassa mainittu asia Mayr-Melnhof v. komissio, tuomion 291 kohta).

282 Komissio tukeutuu edellä mainitun raskauttavan olosuhteen toteamisen osalta syysuhteeseen yhteistyön laajentamisen välillä, sellaisena kuin tästä on esitetty yhteenveto erityisesti riidanalaisen päätöksen 236, 239, 243 ja 244 perustelukappaleessa, jotka puolestaan tukeutuvat 51–68 perustelukappaleessa kuvailtuihin vuotta 1994 koskeviin tosiseikkoihin, ja kantajan esittämän uhkauksen välillä, jonka mukaan Interbrew'hun kohdistetaan kostotoimenpiteitä, jos se kieltäytyy laajentamasta yhteistyötä.

283 Sen ratkaisemiseksi, onko komissio ollut oikeassa todetessaan kantajan osalta huomioon otetun raskauttavan olosuhteen olemassaolon, on tutkittava peräkkäin, onko kostotoimenpiteitä koskeva uhkaus todella esitetty, onko yhteistyötä todella laajennettu ja — siinä tapauksessa, että näiden kahden seikan todenperäisyys vahvistetaan — onko esitetty uhkaus todella johtanut yhteistyön laajentamiseen.

284 Siltä osin kuin on ensinnäkin kysymys uhkauksen esittämisen toteen näyttämisestä, on todettava, että komissio on päätynyt siihen käsitykseen, että uhkaus esitettiin, yhtäältä Interbrew'n M. C:n 12.1.2000 esittämän ja Interbrew'n komissiolle 28.2.2000 osoittaman kirjeen liitteenä 18 olevan lausunnon perusteella ja toisaalta Heineken-asiakirjan sisällön perusteella (ks. edellä 271 kohta). Komission mukaan Interbrew'n lausunnon, jonka mukaan uhkaus esitettiin 11.5.1994 pidetyssä kokouksessa, todenperäisyyden vahvistaa Heineken-asiakirja, jossa kerrotaan kyseisen uhkauksen esittämisestä.

285 Kantajan väitteestä, jonka mukaan Interbrew'n ilmoitusta ei voida pitää todistusvoimaisena, on todettava, että oikeuskäytännön mukaan missään yhteisön oikeuden säännöksessä tai määräyksessä tai millään yhteisön oikeuden yleisellä periaatteella ei kielletä komissiota tukeutumasta jotakin yritystä vastaan lausuntoihin, joita toiset kilpailusääntöjen rikkomisesta moititut yritykset ovat antaneet. Muutoin todistustaakka, joka komissiolla on EY 81 ja EY 82 artiklan vastaisten menettelyjen osalta, olisi mahdoton täyttää ja yhteensoveltumaton näiden määräysten moitteetonta soveltamista koskevan valvontatehtävän kanssa, joka on EY:n perustamissopimuksessa annettu komissiolle (edellä 154 kohdassa mainittu PVC II -tapaus, tuomion 512 kohta). Kartelliin osallistumisesta syytetyn yrityksen antamaa lausuntoa, jonka paikkansapitävyyden useat kartelliin osallistumisesta syytetyistä yrityksistä kiistävät, ei kuitenkaan voida pitää riittävänä näyttönä riidanalaisista tosiseikoista, jollei sen tueksi esitetä muita todisteita (ks. vastaavasti asia T-337/94, Enso-Gutzeit v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1571, 91 kohta). Koska kartellissa oli tässä tapauksessa vain kaksi osapuolta, se, että kantaja kiistää Interbrew'n lausunnon sisällön, merkitsee, että lausunnon tueksi on vaadittava muita todisteita. Näin on etenkin silloin, kun lausunnolla pyritään lieventämään sen yrityksen vastuuta, jonka nimissä se on annettu, ja kun siinä korostetaan toisen yrityksen vastuuta. On siis ratkaistava, tukevatko muut todisteet Interbrew'n lausuntoa.

286 Koska komissio on katsoessaan, että Interbrew'n lausunto oli paikkansapitävä, tukeutunut myös Heineken-asiakirjaan, jossa todistetaan, että kyseinen uhkaus esitettiin, ja jonka todistusarvon kantaja samaten kiistää, on ratkaistava, näyttääkö kyseinen asiakirja uhkauksen esittämisen toteen riittävän todistusvoimaisesti, niin että tämän asiakirjan ja Interbrew'n lausunnon perusteella voidaan pitää toteen näytettynä, että uhkaus esitettiin. Tältä osin on muistutettava, että asiakirjan todistusarvoa arvioitaessa on ensiksi tarkastettava, että asiakirjaan sisältyvät tiedot pitävät todennäköisesti paikkansa. Tällöin on otettava huomioon erityisesti asiakirjan alkuperä, laatimisolosuhteet ja vastaanottaja sekä pohdittava, vaikuttaako se sisällöltään järkevältä ja luotettavalta (julkisasiamiehenä toimineen tuomari Vesterdorfin ratkaisuehdotus asiassa T-1/89, Rhône-Poulenc v. komissio, tuomio 24.10.1991, Kok. 1991, s. II-867, II-869 ja II-956; edellä 31 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 1838 kohta).

287 Nyt esillä olevassa asiassa on todettava ensinnäkin, että Heineken-asiakirjan mukaan henkilö, joka oli tosiseikkojen tapahtuma-aikaan kantajan olutliiketoiminnan toimitusjohtaja, oli "esitt[änyt] Interbrew'lle kaksi vaihtoehtoa: sen oli joko luovutettava Maesille 500 000 [hehtolitran] suuruinen toimituskiintiö tai hän pakottaisi sen vetäytymään Ranskan markkinoilta[, ja] [h]än [oli] viit[annut] Heinekenin ja Kronenbourgin välisiin yhteistyömenettelyihin Ranskassa". Koska asiakirjassa viitataan vaatimukseen, johon liittyy mahdollisia kostotoimenpiteitä, siinä selostetaan tältä osin uhkausta.

288 Siltä osin kuin on seuraavaksi kysymys asiakirjan luotettavuudesta, on todettava ensinnäkin, että vaikka Heineken-asiakirja on päiväämätön, se on väistämättä laadittu ennen 22. päivää maaliskuuta 2000, koska se on alun perin kopioitu Heinekenin tiloissa kyseisenä päivänä asetuksen N:o 17 14 artiklan 3 kohdan nojalla tehdyssä tarkastuksessa (ks. edellä 39 kohta), ja että se oli siis olemassa, ennen kuin menettely aloitettiin ja väitetiedoksianto lähetettiin kyseisille yrityksille. Toiseksi on katsottava, että vaikka Heineken-asiakirjaa ei ole allekirjoitettu, sen perusteella, että se löydettiin Heinekenin hallintoneuvoston jäsenen työpöydän laatikosta eli ulkopuolisen yrityksen korkean johtajan toimistosta, voidaan päätellä, että asiakirjan sisältö on luotettava. Kolmanneksi on todettava, ettei se seikka, että Interbrew on saattanut kertoa kyseiset toteamukset Heinekenille, kuten kantaja antaa ymmärtää, kyseenalaista niiden sisällön paikkansapitävyyttä. Sitä ainoaa teoriaa, joka voisi tukea asiakirjan sisällön paikkansapitävyyden tällaista kyseenalaistamista, eli sitä, että Interbrew on tahallaan kertonut Heinekenille keksittyjä seikkoja vain siinä tarkoituksessa, että se saisi sakon määräämistä koskevaa komission päätöstä silmällä pitäen aikaan käsityksen pakosta, jonka perusteella se voisi vähätellä omaa osuuttaan kartellissa, ei nimittäin voida pitää lainkaan uskottavana.

289 On vielä todettava, että vaikka kantaja kiistää, että 11.5.1994 pidetty kokous oli antanut aihetta uhkauksen esittämiseen, se ei kuitenkaan kiistä sitä, että tässä tilaisuudessa esitettiin varoitus (ks. edellä 256 kohta), eikä sitä, että kokouksessa oli kysymys 500 000 hehtolitran määrästä, eikä myöskään sitä, että Heineken-asiakirjassa viitataan 11.5.1994 pidettyyn kokoukseen.

290 Edellä todetusta seuraa, että Heineken-asiakirjalla on suuri todistusarvo ja että kun otetaan huomioon ne asiayhteyteen liittyvät seikat, joita kantaja ei kiistä, Interbrew'n M. C:n 12.1.2000 esittämä lausunto ja Heineken-asiakirja yhdessä näyttävät toteen, että kantaja on todella uhannut Interbrew'tä 11.5.1994.

291 Siltä osin kuin on toiseksi kysymys todetun yhteistyön laajentamisen todenperäisyydestä, on aluksi todettava, että vaikka kantaja katsoo, että on liioittelua pitää osapuolten välisten keskustelujen kohteena olevien aiheiden muuttumista yhteistyön laajentamisena, se kuitenkin myöntää, että keskusteluissa tapahtui kehitystä toukokuun 1994 jälkeen, vaikka tämä kehitys kantajan mukaan koski aluksi vain "kunkin yrityksen asiakaskunnan kunnioittamista", siltä osin kuin yksinostositoumukset sitoivat asiakaskuntaa.

292 On myös todettava, ettei kantaja kiistä riidanalaisessa päätöksessä olevia päätelmiä, joiden mukaan kartelliin sisältyi markkinoiden jakamista koskeva sopimus aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymistä koskevan sopimuksen muodossa. Kantaja on nimittäin itse maininnut komissiolle aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymistä koskevan sopimuksen olemassaolosta, kuten ilmenee Alken-Maesin komissiolle 7.3.2000 osoittamasta kirjeestä, jossa todetaan seuraavaa:

"Näyttää erityisesti siltä, että näiden kahden yhtiön välillä tehtiin vuoden 1994 lopussa sopimus, joka kattoi kaikki jakelukanavat Belgiassa mutta koski erityisen yksityiskohtaisesti hotelli- ja ravintola-alan kanavia. Sopimuksessa sovittiin erityisesti — — aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymisestä — —."

293 On vielä todettava, että komissio on erityisesti riidanalaisen päätöksen 56, 59–65, 73 ja 104 perustelukappaleessa näyttänyt oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen, että kartelliin oli vuoden 1994 jälkimmäisestä puoliskosta lukien sisältynyt markkinoiden jakamista koskeva osa. Riidanalaisen päätöksen 53–58 perustelukappaleesta ilmenee lisäksi, että prosessi, joka johti tämän osan sisällyttämiseen kartelliin, käynnistyi toukokuussa 1994.

294 On siis katsottava, että yhteistyötä todella laajennettiin toukokuusta 1994 alkaen aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymistä koskevaan sopimukseen niin, että yhteistyöhön kuului olutmarkkinoiden jakaminen.

295 Kolmanneksi on tutkittava, oliko kantajan 11.5.1994 esittämä uhkaus ratkaisevalla tavalla pakottanut Interbrew'n suostumaan siihen, että kyseistä kartellia laajennettiin aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymistä koskevaan sopimukseen. Tätä tutkittaessa on tukeuduttava analyysiin, jossa vertaillaan yhtäältä kantajan ja sen tytäryhtiön Alken-Maesin ja toisaalta Interbrew'n asennetta sekä ennen vuoden 1994 jälkimmäistä puoliskoa, jonka aikana kartellin laajentamisprosessi johti 12.10.1994 hyväksyttyyn aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymistä koskevaan sopimukseen, että tämän ajanjakson kuluessa ja sen jälkeen. Tältä osin on erityisen tärkeää tarkastella Interbrew'n asennetta.

296 Aluksi on todettava, että komissio on riidanalaisen päätöksen 313 perustelukappaleessa maininnut, että sekä kantaja että Interbrew tekivät kartellin eri osiin liittyviä aloitteita, joten yhdelläkään asianomaisista yrityksistä ei ollut johtavaa asemaa kartellissa.

297 Siltä osin kuin on ensiksi kysymys kartellin osapuolten asenteesta ennen vuoden 1994 jälkimmäistä puoliskoa ja sen aikana, on aluksi todettava, että riidanalaisesta päätöksestä ilmenee, että kantaja ja sen tytäryhtiö Alken-Maes olivat todellakin tehneet aloitteen kartellin laajentamiseksi niin, että siihen sisältyy sopimus aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymisestä, joka merkitsee markkina-osuuksia tai ainakin asiakkaiden jakamista koskevaa yhteistoimintaa.

298 Vaikka kartelli aluksi koski hintoja ja liiketoimintaan kohdistuvien investointien vähentämistä, kantajan esiin tuoma kanta, sellaisena kuin se on Interbrew'n lausuntojen mukaan kerrottu 5.5. pidetyssä Interbrew'n sisäisessä kokouksessa ja toistettu 11.5.1994 pidetyssä kokouksessa, joista jälkimmäinen seikka on näytetty toteen Heineken-asiakirjalla, oli se, että kantaja vaati ensimmäistä kertaa myynti-

määriä koskevien arviointiperusteiden huomioon ottamista, mitä voidaan pitää ehdotuksena kartellin laajentamisesta markkinoiden jakamiseen. Riidanalaisen päätöksen 54 ja 57 perustelukappaleessa lainatusta Interbrew'n lausunnosta, jonka paikkansapitävyyttä tämän lausunnon laatijan 5.10.1994 päiväämän ja päätöksen 58 perustelukappaleessa lainatun sisäisen muistion sisältö tukee, ilmenee lisäksi, että Alken-Maes ilmoitti tahtovansa markkinoiden jakamista ja että Interbrew oli ymmärtänyt sen tahtovan, että yhteistoimintamekanismeja, joihin kantaja osallistui Ranskassa, aletaan soveltaa Belgiassa. Näistä samoista asiakirjoista ilmenee lisäksi, että Interbrew suhtautui tällaiseen ehdotukseen vastahakoisesti.

299 On kuitenkin todettava, että Interbrew'n asenne osoittaa toukokuuhun 1994 saakka, että se toimi kartellissa aktiivisesti. Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 310 perustelukappaleessa näin ollen, että Interbrew oli tehnyt aloitteen vuonna 1992 aloitetusta tietojen vaihdosta ja että kirjallisista todisteista käy ilmi, että Interbrew'llä oli ratkaiseva asema, kun vähittäiskaupan hintoja koskevista sopimuksista päätettiin vuoden 1993 elokuussa ja marraskuussa. Interbrew'n 12.3.1993 päivätyn sisäisen muistion perusteella on myös pääteltävä, että tämän yrityksen korkein johtaja oli osallistunut aktiivisesti kartellin ensimmäiseen vaiheeseen velvoittaen alaisensa osallistumaan yhteistoimintaan. Muistiossa on nimittäin seuraava kappale: "He haluavat todennäköisesti lujittaa 'yhteistyötä' Belgiassa. [Interbrew'n entinen toimitusjohtaja] pakotti meidät neuvottelemaan, 'koska tarvitsimme hieman rahaa', mutta suhtaudumme asiaan erittäin varauksellisesti, koska haluamme välttää kaikki [EY] 8[1] ja 8[2] artiklaan liittyvät ongelmat."

300 On lisäksi ilmeistä, että edellä mainitun muistion laatija, josta oli tullut Interbrew'n toimitusjohtaja, on viisi kuukautta myöhemmin omasta puolestaan uudistanut tämän aktiivisen asenteen kartellia kohtaan. Interbrew'n 19.8.1993 laaditussa sisäisessä muistiossa M. M. on nimittäin ilmoittanut olevansa valmis auttamaan siinä, että Alken-Maes saadaan vakuuttuneeksi 4 prosentin hinnankorotuksen toteuttamista silmällä pitäen. Lisäksi hän on 3.11.1993 päivätyssä muistiossa selostanut yhteyksiä, joita hänellä on ollut vähittäiskauppaketjujen kanssa, todeten seuraavaa:

" — — pitäisi suuressa arvossa sitä, että Interbrew lähestyisi omasta aloitteestaan — — ja — — [Belgian kolme suurinta supermarkettiketjua], jotta oluen — — hinnat

saataisiin nostettua asteittain [Interbrew'n] toivomalle tasolle. — — Kun asiasta näytetään pääsevän yksimielisyyteen, voitaisiin järjestää kolmenkeskinen kokous. — — Luullakseni olisi aiheellista kutsua koolle huippukokous, johon minun lisäkseni osallistuisivat — — ja — —. — — Maesin viimevuotinen aloite osoittautui toteuttamiskelvottomaksi seuraavista syistä: a) luottamus oli puutteellinen, mutta b) Maes oli myös varmasti liian pieni. Ainoastaan [Interbrew] voi pystyä siihen."

301 Edellä olevasta seuraa, että vaikka kantajan ja sen tytäryhtiön Alken-Maesin toiminta vuoden 1994 jälkimmäisellä puoliskolla osoittaa, että ne halusivat laajentaa yhteistyötä markkinoiden jakamiseen, Interbrew'n toiminta kilpailusääntöjen rikkomisen ensimmäisen vaiheen aikana oli aktiivista, kuten se, että se teki aloitteita, joiden kilpailua rajoittavaa tarkoitusta ei voida kiistää, osoittaa.

302 Siltä osin kuin on toiseksi kysymys kartellin osapuolten asenteesta ajanjaksona, joka alkoi 11.5.1994, jolloin uhkaus esitettiin, ja päättyi 24.11.1994, jolloin osapuolet keskustelivat uudelleen 12.10.1994 hyväksytystä sopimuksesta, joka koski aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymistä, on aluksi todettava, että kantajan esittämästä uhkauksesta huolimatta Interbrew'n asenne ei vastaa sellaisen yrityksen asennetta, jonka on pakon alaisena hyväksyttävä sellaisen kilpailua rajoittavan sopimuksen laajentaminen, jonka sopimuspuoli se itse on.

303 On siten todettava, että Interbrew'n toimitusjohtaja on 7.7.1994 ilmoittanut sopineensa kantajan korkeimman johtajan kanssa, "ettemme aloita hintasotaa vaan yritämme voittaa aikaa" (riidanalaisen päätöksen 56 perustelukappale). Kartellin ensimmäisen vaiheen aikana, joka kesti vuoden 1993 alusta vuoden 1994 ensimmäisen puoliskon loppuun, kantaja ja Alken-Maes kuitenkin suhtautuivat Interbrew'hun aggressiivisesti, ja siitä huolimatta, että kantajan 11.5.1994 omaksumalle asenteelle oli tunnusomaista uhkaavuus, sen taustalla oli mahdollisuus kauppasodan syttymisestä Ranskassa. Interbrew'n asennetta voidaan siis pitää paitsi mukautumisena kantajan uhkailuun myös tietoisena kieltäytymisenä kauppasodan aloittamisesta eli kilpailemisesta markkinoilla. Tältä osin on myös todettava, että komissio on riidanalaisen päätöksen 51 perustelukappaleessa uhkauksen esittämi-

seen viitattuaan todennut, että "vaikka Interbrew jätti huomiotta [kantajan] vaatimuksen 500 000 hehtolitran toimituskiintiön siirtämisestä Alken-Maesille, se halusi välttää ristiriitoja, ja osapuolet olivat edelleen tiiviissä yhteydessä keskenään".

304 On siis ilmeistä yhtäältä, että Interbrew osoitti esitetylle uhkaukselle vain jonkin verran huomiota, ja toisaalta, että Interbrew'n käyttäytyminen johtui sen tahdosta olla joutumatta ristiriitaan kantajan kanssa, mikä viittaa siihen, että kartellin laajentaminen ei ehkä johtunut pakosta vaan pikemminkin Interbrew'n tekemästä valinnasta. Lisäksi komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 235 perustelukappaleessa, että vaatimus 500 000 hehtolitran siirtämisestä Alken-Maesille ei johtanut mihinkään tuloksiin, vaikka komissio heti lieventää tätä toteamusta huomauttamalla, että Interbrew kuitenkin näytti tämän jälkeen olevan halukas laajentamaan Alken-Maesin kanssa tehtyjä sopimuksia rajoittumatta pelkästään tietojen vaihtoon ja vähittäiskaupan hintoja koskeviin sopimuksiin.

305 Myöskään muistio, jonka Interbrew'n Belgian alueesta vastaava hotelli- ja ravintola-alan liiketoimintajohtaja oli laatinut sitä 12.10.1994 pidettyä kokousta varten, jossa aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymistä koskeva sopimus hyväksyttiin, ei todista, että Interbrew olisi ollut periaatteessa vastahakoinen sellaista mahdollisuutta kohtaan, että markkinoiden jakamisesta tehdään tällainen sopimus, tai että se olisi havainnut pakon, joka johti tällaiseen mahdollisuuteen. Muistio heijastaa pikemminkin laatijansa harkittua arviota eduista ja haitoista, joita tällaisesta kartellista on Interbrew'lle ja joita on verrattu myös Alken-Maesin mahdollisesti saamiin etuihin. Muistiosta voidaan siten lukea, että "määräävän markkina-asemansa ja tästä kysymyksestä huhtikuussa 1993 annetun lain vuoksi [Interbrew'llä] on lisäriski", tai edelleen, että "tällaiset kartellit antavat enemmän etuja haastajalle kuin markkinajohtajalle". Mahdollisuutta, että Alken-Maesin kanssa tehdään sopimus, ei muistiossa esitetä myönteisessä valossa, koska muistion laatija kirjoittaa seuraavasti: "Henkilökohtainen arviointi: En usko tällaisiin sopimuksiin, koska niitä ei koskaan voida käytännössä panna täytäntöön ja koska ne eivät tuo mitään perustavanlaatuista etua [Interbrew'lle]." Muistio ei kuitenkaan väistämättä

todista Interbrew'hun kohdistuneesta pakosta, koska esitettyjen toteamusten voidaan myös tulkita kuuluvan ajatusprosessiin, joka on käyty Interbrew'ssä läpi sen osalta, millä tavalla kilpailunvastaiset sopimukset voitaisiin panna täytäntöön tehokkaasti.

306 Lisäksi on todettava, että 14.10.1994 päivätty Interbrew'n sisäinen muistio, jossa selostetaan 12.10.1994 pidetyn kokouksen tuloksia, ei viittaa siihen, että Interbrew olisi joutunut tekemään aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymistä koskevan sopimuksen pakon alaisena, vaan pikemminkin siihen, että Interbrew on osallistunut keskusteluun täysimääräisesti mennen jopa niin pitkälle, että se on esittänyt Alken-Maesille oman toimintamalliehdotuksensa. Interbrew'n Belgian alueesta vastaava toimitusjohtaja nimittäin kirjoittaa kyseisessä muistiossa seuraavaa: "Ohessa ystäviemme toimittama asiakirja sekä lyhyt esittely ehdottamastani toimintamallista. Ystävämme ovat hyväksyneet sen periaatteen." Interbrew'n ehdottamassa "lyhyessä toimintamallin esittelyssä", jonka komissio on toistanut riidanalaisen päätöksen 60 perustelukappaleessa, viitataan nimenomaan "suulliseen herrasmiessopimukseen", joka sisältää muun muassa seuraavat kohdat: "ei puututa toisen yrityksen sitoumuksiin" (eli hotelli- ja ravintola-alan myyntipisteisiin, joiden kanssa on tehty yksinostosopimus) ja "ei toteuteta järjestelmällisesti kilpailutoimenpiteitä toisen yrityksen tuotemerkkejä vastaan kunkin sitoumusten puitteissa".

307 Siltä osin kuin on kolmanneksi kysymys osapuolten asenteesta vuoden 1994 jälkimmäisen puoliskon jälkeen, on aluksi todettava, että komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 77 perustelukappaleessa heinäkuulta 1995 peräisin olevien Interbrew'n sisäisten asiakirjojen perusteella, että Interbrew'n johtajat katsoivat noudattaneensa sopimusta Belgiassa. Lisäksi komissio korostaa riidanalaisen päätöksen 310 perustelukappaleessa, että Interbrew oli vuonna 1995 tehnyt aloitteen tariffeja koskevien keskustelujen aloittamiseksi. Se, miten 83–92 perustelukappaleessa kuvaillaan keskusteluja, joita kartellin molemmat osapuolet kävivät vuonna 1996 uutta hinnoittelua koskevista hankkeistaan, vahvistaa, että oli olemassa ajatus spontaanista yhteistyöstä. Komissio esimerkiksi lainaa 92 perustelukappaleessa sellaisen faksin sisältöä, jonka eräs Interbrew'n johtaja oli lähettänyt 11.10.1996 yrityksen osakkeenomistajalle ja jossa todetaan seuraavaa: "Olemme nyt keskustelleet vuoden ajan rakentavan kilpailun aloittamisesta Belgiassa. Käytännössä ei ole kuitenkaan tapahtunut mitään. Tästä me olemme todennäköisesti kaikki vastuussa. Yritämme saada tämän prosessin uudelleen käyntiin ensi viikolla."

308 On vielä todettava, että Interbrew'n Belgian alueesta vastaavan hotelli- ja ravintola-alan liiketoimintajohtajan muistiinpanot, jotka on laadittu 28.1.1998 pidetyssä kokouksessa, todistavat, että asenne kartelliin oli myönteinen, ja niissä sisällytetään kartellin tavoitteisiin hotelli- ja ravintola-alan osalta "sitoumusten noudattaminen ja toimitusoikeudet". Muistiinpanoissa myös mainitaan hotelli- ja ravintola-alan yhteistoiminnan osalta "suorat yhteydet tärkeissä asioissa ja kansallisia asiakkaita koskevaan kilpailuun liittyen" (riidanalaisen päätöksen 104 perustelukappale).

309 Edellä todetusta seuraa, että kartellin osapuolet ovat koko sinä aikana, jonka kilpailusääntöjen rikkominen kesti, kumpikin tehneet aloitteita, joiden tavoite oli kilpailunvastainen, ja erityisesti, ettei asiakirja-aineistosta ilmenevien seikkojen perusteella voida katsoa, että Interbrew oli vain pakon alaisena suostunut laajentamaan kartellia aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymistä koskevaan sopimukseen. Siitä huolimatta, että komissio tähdentää kirjelmissään, että kantajan osalta huomioon otettu raskauttava olosuhde ei vapauta Interbrew'tä vastuustaan kartellissa, sen asenteen perusteella, jota viimeksi mainittu on osoittanut koko sinä aikana, jonka kilpailusääntöjen rikkominen kesti, ei voida katsoa, että kantajan 11.5.1994 esittämän uhkauksen ja kartellin laajentamisen välillä on suora syysuhde.

310 Tästä seuraa, että siltä osin kuin on kysymys osapuolten asenteesta kartellia kohtaan ennen vuoden 1994 jälkimmäistä puoliskoa ja sen jälkeen sekä merkityksestä, joka tällä uhkauksella on voinut olla ottaen huomioon asiayhteys, jossa se esitettiin, komissio ei ole näyttänyt riittävällä tavalla toteen esitetyn uhkauksen ja kartellin laajentamisen välistä syysuhdetta, koska kartellin laajentamiseen johtaneita syitä ei välttämättä voida rajata uhkaukseen, vaan laajentaminen on voinut olla yleisemmin seurausta kilpailun poistamista koskevasta päämäärästä, jota kartellin molemmat osapuolet ovat tavoitelleet yhdessä.

311 Edellä todetusta seuraa siis, että komissio on tehnyt virheen ottaessaan kantajan osalta huomioon raskauttavana olosuhteena, että kantaja pakotti Interbrew'n laajentamaan niiden yhteistyötä uhkaamalla toteuttaa kostotoimenpiteitä, jos Interbrew kieltäytyy.

312 Kun komissiolta on istunnossa kysytty niistä korotusprosenteista, jotka se on määrittänyt molempien kantajan osalta huomioon otettujen raskauttavien olosuhteiden perusteella, ja kun tiedetään, että sakon perusmäärää on korotettu kaikkiaan 50 prosentilla, komissio on todennut, että kun otetaan huomioon yhtäältä se suhteellinen merkitys, joka kummallekin raskauttavalle olosuhteelle on annettu riidanalaisen päätöksen perusteluissa, ja toisaalta komission päätöskäytäntö tällä alalla, on katsottava, että rikkomisen uusimisesta muodostuvalla raskauttavalla olosuhteella on ollut pääasiallinen osuus ja että pakottamiseen perustuvalla raskauttavalla olosuhteella on siis ollut pienempi osuus.

313 Näissä olosuhteissa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että sen on käytettävä sille asetuksen N:o 17 17 artiklassa annettua täyttä harkintavaltaa niin, että se vahvistaa sakon perusmäärään raskauttavien olosuhteiden perusteella tehdyn korotuksen yhteensä 40 prosentiksi.

4. *Kanneperuste, jonka mukaan rikkomisen uusimisesta muodostuva raskauttava olosuhde on otettu perusteettomasti huomioon kantajan osalta*

a) Asianosaisten lausumat

314 Kantaja väittää ensinnäkin, että sillä, että komissio on ottanut sen osalta huomioon rikkomisen oletetun uusimisen, loukataan asetuksen N:o 17 15 artiklassa tehtyä toimivallan siirtoa, koska komissiolla on toimivalta määrittää määräämiensä sakkojen suuruus vain rikkomisen luontaisen vakavuuden ja sen keston perusteella.

315 Kantajan mukaan jäsenvaltioiden kansallisesta lainsäädännöstä ilmenee, että rikkomisen uusiminen ei kuulu rikkomiseen liittyviin raskauttaviin olosuhteisiin eli tosiseikkojen vakavuuden objektiiviseen arviointiin, vaan kysymys on rikkomiseen syyllistyneeseen itseensä liittyvän tosiseikan tunnustamisesta eli rikkojan alttiudesta syyllistyä tällaisiin rikkomisiin.

316 Vastauksena komission väitteeseen, jonka mukaan rikkomisen uusiminen mainitaan suuntaviivoissa raskauttavana olosuhteena, kantaja toteaa, ettei se kyseenalaista komission toimivaltaa ilmoittaa tulkitsevalla tiedonannolla sakkojen määräämisessä noudattamastaan menetelmästä. Kantaja sitä vastoin arvostelee harkintavallan väärinkäyttönä pitämäänsä seikkaa eli sitä, että komissio ilman lakiin perustuvaa valtuutusta omii itselleen toimivallan korottaa seuraamusta uusimisen perusteella ja päättää harkinnanvaraisesti tämän käsitteen soveltamista koskevista yksityiskohtaisista säännöistä.

317 Komission huomautuksesta, jonka mukaan kantaja ei ole esittänyt EY 241 artiklaan perustuvaa lainvastaisuusväitettä, kantaja toteaa, ettei tällaisen oikeussuojakeinon olemassaolo estä kantajaa vetoamasta siihen, että riidanalainen päätös on lainvastainen asetukseen N:o 17 nähden, vaikka riidanalaisessa päätöksessä sovelletaan suuntaviivoja. Sen osalta, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on — kuten komissio on samaten tuonut esiin — hylännyt lainvastaisuusväitteen, joka oli esitetty edellä 245 kohdassa mainitussa asiassa HFB ym. vastaan komissio annettuun tuomioon johtaneessa tapauksessa, kantaja tähdentää, että kyseinen tuomio koski vain yhtä suuntaviivojen nimenomaista kohtaa, eikä sillä siis ole sellaista yleistä merkitystä, jonka komissio haluaisi antaa sille.

318 Komission väitteeseen, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on useissa asioissa tunnustanut rikkomisen uusimisen käsitteen, kantaja vastaa, ettei ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ole yhdessäkään näistä tapauksista nimenomaisesti lausunut rikkomisen uusimisen käsitteen soveltamisen lainmukaisuudesta asetukseen N:o 17 nähden eikä myöskään yhteisön oikeuden yleisiin periaatteisiin nähden. Kantaja toteaa siten, että kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on

edellä 154 kohdassa mainitussa PVC II -tapauksessa antamassaan tuomiossa tukeutunut siihen, että yritys oli jo syyllistynyt samankaltaiseen kilpailusääntöjen rikkomiseen, se ei tehnyt niin korottaakseen määrättyä sakkoa vaan pelkästään todetakseen olleen perusteltua, ettei komissio soveltanut lieventävää olosuhdetta. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei siis ole vahvistanut rikkomisen uusimista koskevaa periaatetta.

319 Vaikka kantajan mukaan pitää paikkansa, että komissio voi sakon perusmäärää määrätessään ottaa huomioon aikaisemmat rikkomiset perustellakseen toteamusta, että kantajan uusi rikkominen oli tietoinen, tämä ei kuitenkaan merkitse, että aikaisemman rikkomisen olemassaolo voisi ilman nimenomaista lakiin perustuvaa valtuutusta johtaa ankaramman seuraamuksen määräämiseen uusimisen perusteella. Tällainen korotus nimittäin merkitsisi, että luodaan uudentyyppinen seuraamus, joka määrätään pääseuraamuksen ohella, mikä selittää, miksi uusimisen käsitteen katsotaan kansallisissa oikeusjärjestyksissä kuuluvan lainsäädännön alaan ja edellyttävän suppeaa tulkintaa. Kantajan mukaan asetuksessa N:o 17 ei kuitenkaan ole mitään sellaista nimenomaista valtuutusta, jonka nojalla komissio voisi korottaa sakkoa uusimisen perusteella.

320 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiassa T-141/94, Thyssen Stahl vastaan komissio, 11.3.1999 antaman tuomion (Kok. 1999, s. II-347) ja edellä 277 kohdassa mainitussa asiassa Enichem Anic vastaan komissio antaman tuomion osalta kantaja toteaa, että vaikka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on niissä todellakin maininnut uusimisen raskauttavana olosuhteena, kantajat eivät olleet vedonneet siihen, että tämän käsitteen soveltaminen oli lainvastaista asetukseen N:o 17 nähden.

321 Toiseksi kantaja väittää, että komissio on loukannut rangaistusten lakisidonnaisuuden periaatetta (nulla poena sine lege), koska rikkomisen uusimisesta muodostuvan raskauttavan olosuhteen huomioon ottamiselle ei ole oikeudellista perustaa yhteisön oikeusjärjestyksessä. Kantajan mukaan yhteisöjen tuomioistuin on kuitenkin todennut, että rangaistusten lakisidonnaisuutta koskeva yleinen oikeusperiaate rajoittaa toimielinten harkintavaltaa, koska seuraamus, myös muu kuin rikosoikeudellinen, voidaan määrätä vain siinä tapauksessa, että sillä on selvä ja yksiselitteinen oikeudellinen perusta (asia 117/83, Könecke, tuomio 25.9.1984,

Kok. 1984, s. 3291, 11 kohta). Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on sitä paitsi katsonut, että yleisiä periaatteita ja puolustautumisoikeuksiin liittyviä takeita sovelletaan kaikkiin seuraamuksiin, joilla on samalla sekä ehkäisevä että rankaiseva tavoite, siitä riippumatta, miten rikkominen luokitellaan kansallisessa oikeudessa (ks. asia Ostürk, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 21.2.1984, A-sarja, nro 73). Kantajan mukaan vain neuvostolla ja parlamentilla on lainsäädäntövaltansa nojalla toimivalta antaa rikkomisen uusimisen käsitteelle oikeudellinen perusta, jota tarvitaan, jotta komissio voisi soveltaa sitä raskauttavana olosuhteena.

322 Kantaja toteaa myös, ettei yhteisöjen tuomioistuimella ole niissä asioissa, joihin komissio on viitannut puolustuksessaan, eli edellä 154 kohdassa mainitussa PVC II -tapauksessa annetussa tuomiossa, edellä 320 kohdassa mainitussa asiassa Thyssen Stahl vastaan komissio annetussa tuomiossa ja edellä 277 mainitussa asiassa Enichem Anic vastaan komissio annetussa tuomiossa missään vaiheessa ollut tilaisuutta lausua uusimista koskevan periaatteen lainmukaisuudesta rangaistusten lakisidonnaisuutta koskevaan periaatteeseen nähden.

323 Kantajan mukaan kansallisten lainsäädäntöjen analyysi osoittaa lisäksi, että uusimisen käsitettä sovelletaan jäsenvaltioissa erittäin suppeasti ja että toimet, joihin uusimisen käsite perustuu, ovat luonteeltaan lainsäädännöllisiä.

324 Kolmanneksi kantaja väittää, että komissio on loukannut oikeusvarmuuden periaatetta sekä seuraamusten lainmukaisuuden periaatetta ja puolustautumisoikeuksien kunnioittamisen periaatetta (yhdistetyt asiat 42/59 ja 49/59, Snupat v. korkea viranomainen, tuomio 22.3.1961, Kok. 1961, s. 103, Kok. Ep. I, s. 95, 159 kohta), koska komissio on ottanut huomioon rikkomiset, joista on määrätty seuraamukset vuosina 1984 ja 1974, vaikka ei ole olemassa mitään oikeudellista perustaa, jossa vahvistettaisiin erityisesti, kuinka pitkä aika saa enintään kulua kahden tuomitsevan päätöksen välillä, jotta uusimisen käsitettä voitaisiin soveltaa.

325 Kantajan mukaan kansallisten lainsäädäntöjen analyysi osoittaa, että uusimisen käsitteen suppeisiin soveltamisedellytyksiin kuuluu, että on olemassa yläraja sille, kuinka pitkä aika tutkittavana olevan rikkomisen ja aikaisemman tuomitsevan päätöksen välillä saa olla, ja tämä aika ei yleensä ole kymmentä vuotta pidempi. Juuri

se, ettei suuntaviivoissa ole asetettu aikarajaa mahdollisuudelle ottaa uusiminen huomioon, mihin komissio vetoaa puolustuksessaan, tekee kantajan arvostelemasta tilanteesta kestämättömän kantajan kannalta, minkä vuoksi kantaja katsoo, että komission olisi pitänyt määritellä tällainen raja suuntaviivoissaan. Kantajan mukaan ei nimittäin voida sallia, että komissio voisi ottaa huomioon rikkomisia, jotka ovat tapahtuneet 40 vuotta sitten ja joihin on saattanut syyllistyä jopa eri oikeussubjekti.

326 Neljänneksi kantaja väittää, että riidanalaisessa päätöksessä loukataan yhteisön oikeuteen sisältyvää ne bis in idem -yleisperiaatetta kahdesti. Se, että uusimistapauksessa määrätään ankarampi seuraamus, perustuu nimittäin kahteen pääasialliseen syyhyn eli tarpeeseen estää uusijaa syyllistymästä uuteen rikkomiseen myöhemmin ja siihen, että uusija tiesi toimiensa olevan lainvastaisia, koska sen osalta on aikaisemmin todettu näin. Vaikka komissio myöntää, että nämä kaksi syytä tukevat sen toteamusta, jonka mukaan kilpailusääntöjä on rikottu uudestaan, se tekee kantajan mukaan virheen, kun se riidanalaisessa päätöksessä vetoaa kumpaankin niistä toistamiseen ja korottaa siten sakkoa kahteen kertaan samoista syistä.

327 Kantajan mukaan komissio on riidanalaisessa päätöksessä siten jo ottanut huomioon yhtäältä rikkomista estävän vaikutuksen tavoittelemisen rikkomisen vakavuuden arvioinnin yhteydessä, ja toisaalta sen, että kantaja tiesi käyttäytymisensä lainvastaisuudesta, kun komissio on todennut ottavansa huomioon sen, että kantajalla oli käytössään sellaiset juridiset ja taloudelliset tiedot ja resurssit, joiden avulla se pystyi arvioimaan rikkomistensa tahallisuutta ja niiden seurauksia kilpailusääntöjen kannalta. Kun komissio on sitten korottanut sakkoa uusimisen perusteella niiden kahden saman syyn vuoksi, jotka olivat taustalla vahvistettaessa sakon määrää rikkomisen vakavuuden perusteella, se on kantajan mielestä siis loukannut ne bis in idem -periaatetta.

328 Viidenneksi kantaja väittää, että ottaessaan huomioon rikkomisen uusimisen sellaisten tosiseikkojen perusteella, jotka olivat tapahtuneet melkein 40 vuotta sitten

ja siten ennen sitä viiden vuoden määräaikaa, josta säädetään vanhentumisajoista liikennettä ja kilpailua koskeviin Euroopan talousyhteisön sääntöihin liittyvissä menettelyissä ja niiden nojalla määrättyjen seuraamusten täytäntöönpanossa 26 päivänä marraskuuta 1974 annetun neuvoston asetuksen (ETY) N:o 2988/74 (EYVL L 319, s. 1) 1 artiklassa, komissio on rikkonut sääntöjä, joita sovelletaan vanhentumisaikoihin kilpailua koskeviin sääntöihin liittyvissä menettelyissä ja niiden nojalla määrättyjen seuraamusten täytäntöönpanossa.

329 Kuudenneksi ja viimeiseksi kantaja väittää toissijaisesti, että komissio on käsittänyt uusimisen käsitteen selvästi liian laajaksi.

330 Kantaja toteaa yhtäältä, että komission päättely ei ole täysin perusteltu tosiseikkojen osalta, koska ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia IV/400 — Lasisäiliöiden valmistajien väliset sopimukset) 15 päivänä toukokuuta 1974 tehdyssä komission päätöksessä 74/292/ETY (EYVL L 160, s. 1; jäljempänä lasisäiliöpäätös) Boussois-Souchon-Neuvesel (BSN) SA -nimisen yrityksen (kantajan edeltäjä) ei katsottu syyllistyneen kilpailusääntöjen rikkomiseen, vaan siinä pelkästään kieltäydyttiin sopimuksen ilmoittamisen jälkeen myöntämästä yritykselle EY 81 artiklan 3 kohdan mukaista poikkeusta. Kantajan mukaan komissio on sitä paitsi epäsuorasti myöntänyt tämän todetessaan puolustuksessaan, että vaikka tätä päätöstä ei olisi saanut ottaa huomioon, jo Benelux-tasolasipäätöksen perusteella voitiin todeta, että kyse oli rikkomisen uusimisesta.

331 Kantajan mukaan se, että sitä kohdellaan liian ankarasti, ilmenee jo siitä, että uusimisen toteamiseksi on otettu huomioon sopimuksesta tehdyn ilmoituksen perusteella tehty päätös, vaikka ilmoituksen perusajatus on turvata yrityksille oikeusvarmuus, kunnes komissio tekee ratkaisun. On näin ollen tarkoitushakuista luonnehtia edellä mainittua päätöstä "kilpailusääntöjen rikkomisen toteamiseksi" siinä tarkoituksessa, että kantajalle määrätyn sakon määrään tehty korotus osoitettaisiin perustelluksi.

332 Toisaalta kantaja toteaa, että vaikka komission toimivallalle todeta, että kyse on rikkomisen uusimisesta, ei olisi mitään aikarajaa, erittäin vanhojen — tässä tapauksessa melkein 40 vuotta sitten tapahtuneiden — tosiseikkojen huomioon ottamisesta johtuva sakon korottaminen olisi selvästi kohtuutonta sen lisäksi, että se aiheuttaa oikeudellista epävarmuutta. Sakon korottaminen johtaa nimittäin siihen, että yritykselle, joka oli kahdesta yrityksestä markkinoilla pienempi, määrätään vastaavan suuruinen sakko kuin yritykselle, joka oli markkinoilla määräävässä asemassa. Se saa myös uskomaan, että kantaja on moninkertainen uusija, joka on rikkonut kilpailuoikeutta 40 vuoden ajan.

333 Komissio väittää, että uusiminen mainitaan suuntaviivoissa raskauttavana olosuhteena ja että se voitiin pätevästi ottaa huomioon. Komissio on useaan kertaan ottanut tämän raskauttavan olosuhteen huomioon ilman, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi todennut sen olevan väärässä.

334 Rangaistusten lakisidonnaisuutta koskeva periaate kuuluu rikosoikeuteen, eikä sitä voida komission mukaan soveltaa nyt esillä olevassa asiassa. Kantaja jättää lisäksi huomiotta, että kilpailuoikeuteen kohdistuvista rikkomisista määrättävien seuraamusten oikeudellinen perusta on asetuksen N:o 17 15 artikla ja että komissiolla on sitä soveltaessaan harkintavaltaa sakkojen määrän vahvistamisessa, jotta se voisi ohjata yritysten toimintaa. Kun uusimisesta on suuntaviivoissa tehty raskauttava olosuhde, niissä ei ole millään tavalla luotu lisäseuraamusta, jolla ei ole oikeudellista perustaa.

335 Siltä osin kuin on kysymys väitetystä oikeusvarmuuden periaatteen loukkaamisesta, komissio toteaa, että kantajan mainitsemat kansalliset esimerkit koskevat vain rikosoikeutta ja että suuntaviivoilla ei rajoiteta sitä enimmäisaikaa, joka voi kulua aikaisemman rikkomisen toteamisesta siihen, kun se otetaan huomioon uusimisen osalta. Komission mukaan kantaja on väärässä väittäessään, että uusiminen perustuu 40 vuotta sitten tapahtuneisiin tosiseikkoihin, sillä rikkomiset on todettu 19 ja 9 vuotta ennen nyt kyseessä olevan rikkomisen aloittamista, ja yrittäessään tehdä uskottavaksi, että rikkomiset todettiin muiden oikeussubjektien kuin kantajan osalta, vaikka kantajan nimi on pelkästään muuttunut.

336 Väitetystä ne bis in idem -periaatteen loukkaamisesta komissio toteaa, ettei uusimisen huomioon ottaminen merkitse päällekkäisyyttä sen rikkomisen vakavuuteen liittyvän seikan huomioon ottamisen kanssa, että kantaja pystyi juridisten ja taloudellisten tietojensa avulla arvioimaan rikkomisiaan.

337 Asetuksen N:o 2988/74 väitetystä rikkomisesta komissio toteaa, että kyseessä olevat tosiseikat eivät kuulu sakkojen määräämiseen sovellettavia vanhentumisaikoja koskevien sääntöjen alaisuuteen ja että olisi järjenvastaista soveltaa vanhentumista niiden tosiseikkojen tapahtuma-aikaan nähden, joita aikaisempi rikkomisen toteaminen on koskenut. Aikaisempiin rikkomisiin liittyvien tosiseikkojen alkamisajankohdalla ei komission mukaan ole missään tapauksessa merkitystä, koska uusimisen osalta ratkaisevassa asemassa on kyseessä olevista tosiseikoista johtuva rikkomisen toteaminen.

338 Lopuksi komissio kiistää käsittäneensä uusimisen selvästi liian laajasti ja huomauttaa, että kyse on joka tapauksessa uusimisesta Benelux-tasolasipäätökseen nähden.

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

339 Siltä osin kuin on kysymys asetuksen N:o 17 väitetystä rikkomisesta, on aluksi muistutettava, että asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan mukaan "komissio voi päätöksellään määrätä yrityksille tai yritysten yhteenliittymille sakon, joka on vähintään 1 000 ja enintään 1 000 000 [euroa] taikka tätä suurempi mutta enintään 10 prosenttia kunkin rikkomukseen osallisen yrityksen edellisen tilikauden liikevaihdosta, jos ne tahallaan tai tuottamuksesta — — rikkovat perustamissopimuksen [81] artiklan 1 kohtaa — —". Saman säännöksen mukaan "sakon suuruutta määrättäessä on otettava huomioon rikkomuksen vakavuuden lisäksi sen kesto" (edellä 57 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 223 kohta).

340 Suuntaviivojen 1 kohdan ensimmäisen alakohdan mukaan sakkojen määrää laskettaessa perusmäärä määritetään rikkomisen vakavuuden ja keston perusteella, ja nämä ovat ainoat asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa vahvistetut perusteet (edellä 57 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 224 kohta).

341 Suuntaviivoissa esitetään tämän jälkeen esimerkinomainen luettelo raskauttavista ja lieventävistä olosuhteista, jotka voidaan ottaa huomioon perusmäärän suurentamiseksi tai pienentämiseksi, sekä viitataan yhteistyötiedonantoon (edellä 57 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 229 kohta).

342 Suuntaviivoissa todetaan yleisenä huomiona, että lopullinen tämän kaavan mukaan laskettu sakkosumma (perusmäärä, jota korotetaan tai alennetaan prosenttiosuudella) ei saa missään tapauksessa ylittää 10:tä prosenttia yrityksen koko maailmasta kertyvästä liikevaihdosta asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan mukaisesti (5 kohdan a alakohta). Lisäksi suuntaviivoissa todetaan, että sen jälkeen kun edellä mainitut laskelmat on tehty, on syytä tarkastella olosuhteiden mukaan tiettyjä objektiivisia tietoja, kuten erityistä taloudellista ympäristöä, rikkomiseen syyllistyneiden mahdollisesti saamia taloudellisia tai rahoituksellisia etuja, kyseessä olevien yritysten ominaispiirteitä sekä niiden todellista maksukykyä erityisessä sosiaalisessa toimintakentässään, jotta voitaisiin lopullisesti mukauttaa suunniteltu sakkojen määrä (5 kohdan b alakohta) (edellä 57 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 230 kohta).

343 Tästä seuraa, että suuntaviivoissa esitetyn menetelmän mukaan sakkojen määrä lasketaan edelleenkin asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa mainittujen kahden arviointiperusteen eli rikkomisen vakavuuden ja keston mukaisesti ja laskennassa noudatetaan kunkin yrityksen liikevaihtoon suhteutettua enimmäismäärää, josta säädetään samassa säännöksessä (edellä 57 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 231 kohta).

344 Suuntaviivojen ei näin ollen voida katsoa ulottuvan kyseisessä säännöksessä määritellyn seuraamuksia koskevan oikeudellisen kehyksen ulkopuolelle (edellä 57 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 232 kohta).

345 Suuntaviivojen 2 kohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa komissio toteaa olevan mahdollista, että sakon perusmäärää korotetaan raskauttavan olosuhteen perusteella, jos yritys tai useita yrityksiä syyllistyy uudelleen samanlaatuiseen rikkomiseen.

346 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan sakkojen rikkomista estävä vaikutus on eräs niistä seikoista, joita komissio voi ottaa huomioon rikkomisen vakavuutta arvioidessaan ja siten sakon suuruutta määrätessään, koska rikkomisten vakavuus on määritettävä useiden seikkojen perusteella, joihin kuuluvat erityisesti asian erityisolosuhteet, asiayhteys ja sakkojen rikkomista estävä vaikutus, mutta niistä perusteista, jotka on välttämättä otettava huomioon, ei kuitenkaan ole vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa (ks. vastaavasti edellä 137 kohdassa mainittu asia SPO ym. v. komissio, määräyksen 54 kohta; edellä 137 kohdassa mainittu asia Ferriere Nord v. komissio, tuomion 33 kohta; edellä 137 kohdassa mainittu asia Sarrió v. komissio, tuomio 14.5.1998, 328 kohta ja edellä 245 kohdassa mainittu asia HFB ym. v. komissio, tuomion 443 kohta).

347 Oikeuskäytännöstä ilmenee myös, että kun komissio arvioi kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta sakon suuruuden määrittämistä varten, sen on otettava huomioon paitsi asian erityisolosuhteet myös rikkomisen asiayhteys ja huolehdittava siitä, että sen toimenpiteellä on rikkomista estävä vaikutus erityisesti sellaisten kilpailusääntöjen rikkomisen muotojen osalta, jotka ovat erityisen haitallisia yhteisön tavoitteiden toteuttamisen kannalta (edellä 50 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique diffusion française ym. v. komissio, tuomion 105 ja 106 kohta ja edellä 50 kohdassa mainittu asia ABB Asea Brown Boveri v. komissio, tuomion 166 kohta).

348 Kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta selvitettäessä on tältä osin otettava huomioon mahdollinen rikkomisen uusiminen (edellä 185 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 91 kohta). Rikkomisten estämisen kannalta katsottuna uusiminen on nimittäin seikka, jonka perusteella on perusteltua korottaa sakon perusmäärää merkittävästi. Se on nimittäin todiste siitä, että aiemmin määrätyn seuraamuksen rikkomista estävä vaikutus ei ole ollut riittävä (asia T-203/01, Michelin v. komissio, tuomio 30.9.2003, Kok. 2003, s. II-4071, 293 kohta).

349 On lisäksi todettava, että toisin kuin kantaja väittää, uusiminen on siitä huolimatta, että se liittyy rikkomiseen syyllistyneen omaan ominaispiirteeseen eli sen alttiuteen syyllistyä tällaisiin rikkomisiin, sellainen tekijä, joka nimenomaan ja jopa tästä syystä osoittaa erittäin hyvin kyseessä olevan käyttäytymisen vakavuutta ja siten tarvetta korottaa seuraamuksen tasoa tehokkaan rikkomista estävän vaikutuksen saavuttamiseksi.

350 Näin ollen on katsottava, että koska komissiolla on velvollisuus tavoitella riittävää rikkomista estävää vaikutusta erityisesti kaikkein haitallisimpien rikkomisten osalta ja koska rikkomisen estämistä koskeva tavoite sisältyy siihen rikkomisen vakavuuden arviointiin, jonka komissio suorittaa asetuksen N:o 17 15 artiklaa soveltaessaan, komissio ei ole millään tavalla rikkonut mainittua artiklaa ottaessaan rikkomisen uusimisen kantajan osalta huomioon raskauttavana olosuhteena.

351 Todetessaan, että kantaja on uusinut kilpailusääntöjen rikkomisen, komissio ei ole myöskään voinut loukata rangaistusten lakisidonnaisuuden periaatetta, koska on kiistatonta, että tämä mahdollisuus mainitaan suuntaviivojen 2 kohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa ja että suuntaviivojen ei voida katsoa ulottuvan asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa määritellyn seuraamuksia koskevan oikeudellisen kehyksen ulkopuolelle (edellä 57 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 231 ja 232 kohta).

352 Oikeusvarmuuden periaatteen väitetystä loukkaamisesta on todettava, että vanhentumisaika voi toimia oikeusvarmuuden turvaajana ja sen noudattamatta jättäminen voi olla tämän periaatteen loukkaamista vain, jos tällainen vanhentumisaika on vahvistettu etukäteen (ks. vastaavasti asia 41/69, ACF Chemiefarma v. komissio, tuomio 15.7.1970, Kok. 1970, s. 661, Kok. Ep. I, s. 455, 19 kohta).

353 On kuitenkin todettava, että sen enempää asetuksen N:o 17 15 artiklassa, joka muodostaa oikeudellisen kehyksen seuraamuksille, joita komissio voi määrätä yhteisön kilpailusääntöjen rikkomisesta (ks. edellä 133–135 kohta), kuin suuntaviivoissakaan ei säädetä tai määrätä enimmäisaikaa sille, milloin yrityksen voidaan katsoa uusineen rikkomisen. Nyt esillä olevassa asiassa ei näin ollen voida katsoa, että oikeusvarmuuden periaatetta olisi loukattu millään tavalla.

354 Joka tapauksessa on todettava, että komissio on uusimisen huomioon ottaessaan tukeutunut ainakin siihen, että aiemmin eli 23.7.1984 kantajan oli Benelux-tasolasipäätöksessä todettu syyllistyneen kilpailusääntöjen rikkomiseen. Kun otetaan huomioon tavoite, johon komissio pyrkii korottaessaan sakkoa uusimisen perusteella ja joka on siis sen estäminen, että kilpailusääntöjä rikkonut syyllistyisi uudelleen samanlaiseen rikkomiseen, se, että komissio on tässä tarkoituksessa ottanut huomioon 17 vuotta aiemmin todetun kilpailusääntöjen rikkomisen, ei voi loukata oikeusvarmuuden periaatetta. Näin on sitäkin suuremmalla syyllä, kun rikkominen on nyt esillä olevassa asiassa alkanut 28.1.1993 eli vain kahdeksan vuotta ja kuusi kuukautta Benelux-tasolasipäätöksen tekemisen jälkeen. Toimintalinja, jonka mukaan uusimisesta määrätään seuraamus, vaikuttaa tehokkaasti aikaisempaan rikkomiseen syyllistyneeseen vain, jos uhan, että uudesta rikkomisesta määrätään ankarampi seuraamus, vaikutukset kestävät ajallisesti ja jos se siten ohjaa rikkomiseen syyllistyneen käyttäytymistä.

355 Se, että komissio on riidanalaisessa päätöksessä maininnut myös, että ensimmäinen samanlainen rikkominen oli kantajan osalta todettu 15.5.1974 lasisäiliöpäätöksessä eli 27 vuotta ennen nyt kyseessä olevan rikkomisen toteamista, ei heikennä tämän päättelyn pätevyyttä. Näin on sitäkin suuremmalla syyllä, koska — kuten komissio

on istunnossa perustellusti todennut — se, että on kulunut alle kymmenen vuotta sekä 15.5.1974 ja 23.7.1984 todettujen rikkomisten välillä että sen välillä, kun kantaja on jälleen rikkonut kilpailusääntöjä, osoittaa, että kantajalla on taipumus olla tekemättä asianmukaisia päätelmiä siitä, että sen todetaan rikkovan yhteisön kilpailusääntöjä.

356 Ne bis in idem -periaatteen väitetystä loukkaamisesta on todettava yhtäältä, että komissio on suuntaviivojen 1 A kohdan neljännessä alakohdassa todennut, että se aikoo ottaa vakavuuden perusteella määritettyä sakon perusmäärää vahvistaessaan huomioon kilpailusääntöjä rikkovien yritysten todellisen taloudellisen kapasiteetin aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille talouden toimijoille ja erityisesti kuluttajille ja määrittää sakon määrän tasolle, joka on riittävän varoittava. Toisaalta komissio toteaa suuntaviivojen saman kohdan viidennessä alakohdassa lisäksi, että huomioon voidaan ottaa myös se, että suurilla yrityksillä on useimmiten oikeudellista ja taloudellista tietoa sekä infrastruktuureja, jotka antavat niille mahdollisuuden arvioida paremmin toimintaansa mahdollisesti liittyviä rikkomuksia ja niistä aiheutuvia kilpailuoikeudellisia seurauksia. Suuntaviivojen 2 kohdassa komissio mainitsee vielä esimerkkinä raskauttavista olosuhteista, joiden perusteella perusmäärää voidaan korottaa, saman yrityksen syyllistymisen uudelleen samanlaatuiseen rikkomiseen.

357 Nyt esillä olevassa asiassa komissio on riidanalaisen päätöksen 305 perustelukappaleessa todennut, että koska sakot on tarpeen määrätä niin suuriksi, että niillä on riittävä rikkomista estävä vaikutus, komissio ottaa huomioon sen, että kantaja on kansainvälinen suuryritys ja lisäksi monituoteyritys. Seuraavaksi komissio on 306 perustelukappaleessa todennut ottavansa huomioon sen, että kantajalla ja päätöksen tekoajankohtana sen tytäryhtiön asemassa olleella Alken-Maesilla oli käytössään sellaiset juridiset ja taloudelliset tiedot ja resurssit, joiden avulla ne pystyvät arvioimaan rikkomisiaan ja niiden seuraamuksia kilpailusääntöjen kannalta. Komissio on riidanalaisen päätöksen 314 perustelukappaleessa vielä todennut

raskauttavien olosuhteiden perusteella tapahtuvaa sakon korottamista koskevien kehitelmien yhteydessä, että kantajan oli jo kahdesti todettu syyllistyneen vastaavanlaisiin EY 81 artiklan rikkomisiin.

358 Tältä osin on aluksi todettava, että ne bis in idem -periaatteen, sellaisena kuin se on määritelty kilpailualan oikeuskäytännössä (ks. edellä 185 kohta), soveltamisen edellytykset eivät täyty nyt esillä olevassa asiassa, koska komissio on sakon määrää laskiessaan ottanut huomioon pelkästään sellaisten tosiseikkoja koskevien näkökohtien kokonaisuuden, joiden on katsottu olevan merkityksellisiä määrättäessä sakkoa niin suureksi, että sillä on riittävä rikkomista estävä vaikutus.

359 Joka tapauksessa on selvää, että kukin näistä vakavuuden arviointia koskevista perusteista otetaan huomioon eri syystä. Näin ollen ensinnäkin sen huomioon ottaminen, että kantaja on kansainvälinen yritys ja monituoteyritys, on perusteltua sen vuoksi, että on tarpeen määrätä sakko niin suureksi, että sillä on riittävä rikkomista estävä vaikutus kantajan taloudelliseen ja rahoitukselliseen vahvuuteen nähden (ks. edellä 167–182 kohta). Seuraavaksi sen huomioon ottaminen, että kantajalla on sellaiset juridiset ja taloudelliset tiedot ja resurssit, joiden avulla se pystyy arvioimaan rikkomisiaan ja niiden seurauksia, on puolestaan perusteltua sen vuoksi, että oli suurempi kilpailusääntöjen rikkomista estävän vaikutuksen tarve, mistä todistaa se seikka, että kantaja oli syyllistynyt kyseiseen rikkomiseen huolimatta niistä keinoista, joita sillä sen erityinen analysointikyky huomioon ottaen oli rikkomistensa ja niiden seurausten arvioimiseksi (ks. edellä 175 kohta). Lopuksi on todettava, että rikkomisen uusimisen huomioon ottaminen oli perusteltua sen vuoksi, että oli suurempi rikkomista estävän vaikutuksen tarve, mistä todistaa se seikka, etteivät kaksi aikaisempaa kilpailusääntöjen rikkomisen toteamista riittäneet estämään kolmatta rikkomista.

360 Asetuksen N:o 2988/74 väitetyn rikkomisen osalta riittää, kun todetaan, että asetus koskee vanhentumisaikaa, jota sovelletaan komission toimivaltaan määrätä sakkoja kilpailusääntöjen rikkomisesta, mutta että asetus ei sitä vastoin sisällä mitään säännöstä, jolla rajoitettaisiin komission toimivaltaa ottaa raskauttavana olosuhteena ja kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättävän sakon suuruuden vahvistamiseksi

huomioon sitä, että yrityksen on jo todettu syyllistyneen näiden samojen kilpailusääntöjen rikkomiseen. Sillä, että komissio toteaa, että kantajan osalta on olemassa tällainen raskauttava olosuhde, ei näin ollen millään tavalla rikota asetusta N:o 2988/74.

361 Väitteestä, jonka mukaan komissio olisi käsittänyt uusimisen käsitteen selvästi liian laajaksi, on todettava, että komissio on suuntaviivojen 2 kohdassa määritellyt uusimisesta muodostuvan raskauttavan olosuhteen "saman yrityksen tai samojen yritysten syyllistymi[seksi] uudelleen samanlaatuiseen rikkomukseen".

362 On lisäksi muistutettava, että uusimisen käsite, sellaisena kuin se esiintyy joissakin kansallisissa oikeusjärjestyksissä, edellyttää, että henkilö on syyllistynyt uusiin rikkomisiin sen jälkeen, kun hänelle on määrätty seuraamus vastaavanlaisista rikkomisista (edellä 320 kohdassa mainittu asia Thyssen Stahl v. komissio, tuomion 617 kohta ja edellä 348 kohdassa mainittu asia Michelin v. komissio, tuomio 30.9.2003, 284 kohta).

363 On kuitenkin täsmennettävä, että kun otetaan huomioon tavoite, johon uusimisen käsitteellä pyritään, tämä käsite ei välttämättä edellytä sen toteamista, että on olemassa aikaisempi rahamääräinen seuraamus, vaan pelkästään sen toteamista, että on olemassa aikaisempi rikkominen. Uusimisen huomioon ottaminen nimittäin merkitsee määrätyn rikkomisen osalta, että rikkomisen tunnusmerkistön muodostaviin tosiseikkoihin syyllistyneelle yritykselle määrätään ankarampi seuraamus, koska osoittautuu, ettei se, että sen on aikaisemmin todettu rikkoneen kilpailusääntöjä, ole riittänyt estämään kilpailusääntöjen rikkomisen toistumista. Tältä osin on todettava, että uusimisen kannalta ratkaiseva tekijä ei ole aikaisempi seuraamuksen määrääminen vaan se, että kilpailusääntöjä rikkoneen on aikaisemmin todettu syyllistyneen rikkomiseen.

364 Kantajan väitteestä, jonka mukaan lasisäiliöpäätöstä, jonka adressaatti kantaja oli vuonna 1974, ei voida ottaa huomioon määritettäessä, onko nyt esillä olevassa

asiassa kyse uusimisesta, koska tämän päätöksen taustalla oli ilmoitus ja koska siinä ei määrätty sakkoja, on todettava, että edellä mainitun päätöksen 3 artiklassa todetaan, että "1 artiklassa tarkoitettuihin sopimuksiin osallistuvien yritysten on välittömästi lopetettava todetut kilpailusääntöjen rikkomiset".

365 Kantajan on siis todettu rikkoneen kilpailusääntöjä vastaavanlaisten tosiseikkojen osalta kuin ne, joista on kyse nyt esillä olevassa asiassa. Tämä seikka ei kuitenkaan ole estänyt kantajaa toistamasta kilpailusääntöjä rikkovaa käyttäytymistä. Komissio on näin ollen perustellusti ottanut uusimisen huomioon kantajan osalta.

366 Joka tapauksessa on todettava, että vuonna 1984 tehdyssä Benelux-tasolasipäätöksessä on puolestaan määrätty rahamääräinen seuraamus ja että tältä osin kyse on uusimisesta. Riidanalaisessa päätöksessä ei kuitenkaan ole mitään, mikä osoittaisi, että komission sen toteamuksen perusteella, jonka mukaan uusiminen johtuu kahdesta aikaisemmasta tapauksesta, sakkoa olisi korotettu raskauttavan olosuhteen vuoksi enemmän kuin siinä tapauksessa, että olisi yksilöity vain yksi aikaisempi tapaus.

367 Siltä osin kuin lopuksi on kysymys väitteestä, jonka mukaan sakkoon uusimisen perusteella tehty korotus on liian suuri, koska se johtaa siihen, että kantajalle määrätään vastaavan suuruinen sakko kuin Interbrew'lle, vaikka kantaja on markkinoilla pienempi toimija, on muistutettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arvioinnissa huomioon otettaviin seikkoihin voivat tapauksen mukaan kuulua rikkomisen kohteena olevien tavaroiden määrä ja arvo, yrityksen koko ja taloudellinen valta ja siten myös se vaikutusvalta, jota yritys on voinut käyttää markkinoilla. Tästä seuraa, että sakon suuruuden määrittämiseksi on sallittua ottaa huomioon yhtä hyvin yrityksen kokonaisliikevaihto kuin se osa liikevaihdosta, joka kertyy kilpailusääntöjen rikkomisen kohteena olevien tavaroiden myynnistä, mutta ettei kummallekaan näistä luvuista pidä antaa sellaista merkitystä, joka olisi suhteeton verrattuna muihin arvioinnissa huomioon otettaviin seikkoihin (ks. vastaavasti edellä 50 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique diffusion française ym. v. komissio, tuomion 120 ja 121 kohta; edellä 115 kohdassa mainittu asia Parker Pen v. komissio, tuomion 94 kohta ja edellä 158 kohdassa mainittu asia SCA Holding v. komissio, tuomion 176 kohta).

368 Lisäksi on todettava, että sakkojen rikkomista estävä vaikutus on eräs niistä seikoista, joita komissio voi ottaa huomioon rikkomisen vakavuutta arvioidessaan ja siten sakon suuruutta määrätessään, koska rikkomisten vakavuus on määritettävä useiden seikkojen perusteella, joihin kuuluvat erityisesti asian erityisolosuhteet, asiayhteys ja sakkojen rikkomista estävä vaikutus, mutta niistä perusteista, jotka on välttämättä otettava huomioon, ei kuitenkaan ole vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa (edellä 137 kohdassa mainittu asia SPO ym. v. komissio, määräyksen 54 kohta; edellä 137 kohdassa mainittu asia Ferriere Nord v. komissio, tuomion 33 kohta ja edellä 137 kohdassa mainittu asia Sarrió v. komissio, tuomio 14.5.1998, 328 kohta).

369 Tästä seuraa, ettei se, että kantajalle määrättävä sakko ei ole suorassa suhteessa kantajan merkitykseen relevanteilla markkinoilla, johdu siitä, että uusimisesta muodostuva asiayhteys olisi käsitetty selvästi liian laajaksi, vaan niistä kaikista näkökohdista, jotka komissio on perustellusti voinut ottaa huomioon päättäessään kantajalle määrättävän sakon suuruuden.

370 Koska kaikki väitteet, joita kantaja on esittänyt tämän kanneperusteen yhteydessä, on hylätty, kanneperuste on hylättävä kokonaisuudessaan.

5. *Kanneperuste, jonka mukaan sovellettavat lieventävät olosuhteet on otettu huomioon riittämättömästi*

371 Kanneperusteessa on neljä osaa. Ensimmäisessä osassa kantaja vetoaa siihen, että komissio on kieltäytynyt ottamasta huomioon, ettei kilpailusääntöjen rikkominen vaikuttanut markkinoihin. Toisessa osassa kantaja väittää, että komissio on tehnyt virheen, kun se ei ole ottanut huomioon hintavalvontajärjestelmän ja panimoalalle tunnusomaisen vuosisataisen korporatistisen perinteen vaikutusta kyseisiin käyttäy-

tymismuotoihin. Kolmannessa osassa kantaja vetoaa tosiseikkojen tapahtuma-aikana vallinneeseen kriisitilanteeseen. Neljännessä osassa kantaja vetoaa lopuksi Interbrew'n aseman uhkaavuuteen.

a) Kanneperusteen ensimmäinen osa, jonka mukaan komissio on kieltäytynyt ottamasta huomioon, ettei kilpailusääntöjen rikkominen vaikuttanut markkinoihin

Asianosaisten lausumat

372 Kantaja väittää, että suuntaviivojen, joissa on tältä osin vahvistettu komission vakiintunut käytäntö, nojalla komission on otettava lieventävänä olosuhteena huomioon, että kartelli on vaikuttanut kilpailuun vain vähän. Kantajan mukaan komissio on useissa tapauksissa nimittäin ottanut lieventävänä olosuhteena huomioon sen, että riidanalaiset sopimukset eivät olleet vaikuttaneet markkinoihin, sekä sen, että kyseisiä sopimuksia ei ollut sovellettu tai että niitä oli sovellettu vain osittain. Se, ettei komission aikaisempi käytäntö sido sitä, ei voi oikeuttaa jättämään tällaista käytäntöä huomiotta, kun on kyse samanlaisista tosiseikoista.

373 Kantajan mukaan komissio lisäksi sekoittaa kartellin vakavuuden arvioinnin ja lieventävien olosuhteiden huomioon ottamisen. Vaikka komission on kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arvioimiseksi tarpeen ottaa huomioon rikkomisen vaikutukset markkinoihin, sen on otettava huomioon lieventävänä olosuhteena, että kyseisiä sopimuksia tai kilpailusääntöjen vastaisia menettelytapoja ei käytännössä sovellettu.

374 Kantajan mukaan komissio on jättänyt huomiotta tosiseikkojen osalta todella vallinneen tilanteen katsoessaan, ettei se, etteivät osapuolet panneet täytäntöön kaikkia kartellin toimintaa koskeneita yksittäisiä sopimuksia, kuitenkaan merkitse sitä, ettei kartellia sinänsä olisi toteutettu, ja ettei pelkästään sen näkökohdan perusteella, että rikkomisen tietyt osat eivät toteutuneetkaan käytännössä, voitu katsoa, että lieventävä olosuhde oli olemassa.

375 Tosiseikat osoittavat ensinnäkin, että Interbrew'n ja kantajan välisistä keskusteluista, jotka koskivat tariffirakennetta ja myynninedistämispolitiikkaa, toteutettiin vain pieni osa, joten niiden vaikutus markkinoihin oli erittäin vähäinen.

376 Seuraavaksi kantaja toteaa, että Alken-Maes ja Interbrew olivat useaan kertaan todenneet muun muassa yhteistoiminnan aikaisissa sisäisissä asiakirjoissa, että keskustelut jäivät yrityksen asteelle eikä niillä ollut mitään vaikutusta kilpailuun. Useat asiakirjat ja lausunnot, joita komissio lainaa riidanalaisessa päätöksessä, osoittavat, että keskustelut olivat käytännössä tehottomia. Useat kilpailun osa-alueet jäivät koskemattomiksi, mistä todistaa erityisesti kartellin osapuolten raivokas taistelu, joka koski sopimusten tekemistä sidonnaisuussuhteessa olevien kahviloiden kanssa. Kantajan mukaan komission asiakirja-aineistossa on lisäksi lukuisia muita asiakirjoja, jotka osoittavat, ettei kilpailuun kohdistunut vaikutuksia.

377 Kantaja toteaa, että myyntitilastot osoittavat lisäksi riittävän selvästi, ettei todellisia vaikutuksia ollut, tai ainakin, että Interbrew'n ja Alken-Maesin keskustelujen vaikutus markkinoihin oli heikko. Osapuolet olivat jatkaneet ankaraa kilpailua kaikilla markkinasegmenteillä. Erityisesti asiakirja-aineistosta ilmenee, että Alken-Maes oli vuosina 1992 ja 1993 harjoittanut aggressiivista myyntialennuspolitiikkaa elintarvikejakelun alalla. Alken-Maes oli lisäksi edelleen menettänyt markkina-osuuksiaan 1993–1998 ja ollut sekä pils-oluiden että alkoholittomien oluiden segmentillä suurin häviäjä aikana, jona kilpailusääntöjä väitetään rikotun.

378 Kantajan mukaan Alken-Maes oli lisäksi vuoden 1994 aikana edelleen tehnyt myyntipolitiikkansa ohjaamiseksi hintajoustotutkimuksia, jotka osoittivat, että Interbrew olisi ollut suurin häviäjä hintojen laskiessa. Alken-Maes oli siis jatkanut kilpailullista politiikkaa, jonka päätavoite oli vallata myyntiosuuksia Interbrew'ltä, vaikka tariffirakenteesta käytiin keskusteluja Interbrew'n aloitteesta.

379 Kantaja vetoaa lopuksi siihen, ettei ollut olemassa sellaisia pakotemekanismeja, jotka olisivat voineet taata sopimuksen noudattamisen ja toteuttamisen käytännössä, minkä seikan komissio oli polypropeenipäätöksessä ottanut huomioon lieventävänä olosuhteena.

380 Komissio väittää, ettei kantajan mainitsemilla aiemmilla tapauksilla ole merkitystä, koska ne edeltävät suuntaviivojen julkaisemista ja koskevat tilanteita, jotka eivät aina ole rinnastettavissa tähän tapaukseen. Kilpailunvastaisia järjestelyjä oli nyt esillä olevassa asiassa sovellettu, ja tiettyjen osa-alueiden osittainen täytäntöönpano on otettu asianmukaisesti huomioon kartellin vakavuutta arvioitaessa.

381 Kantajan väite, jonka mukaan osapuolten raivokas taistelu sopimusten tekemiseksi kahviloiden kanssa todistaa avoimeksi jääneen kilpailun olemassaolosta, on komission mukaan merkityksetön. Epäilyt, joita Interbrew'n eräs vastuuhenkilö on ilmaissut kartellin tehokkuuden osalta, eivät vähennä sen toteamuksen merkitystä, jonka kartellin osapuolet esittivät 28.1.1998 pidetyssä kokouksessa tiettyjen tavoitteiden toteutumisen osalta. Komissio toteaa lopuksi, että Alken-Maesin markkinaosuuden pieneneminen ei todista vaikutusten puuttumista, koska pieneneminen olisi voinut olla vielä suurempi ilman kartellia. Alken-Maesin hintajoustotutkimuksista komissio toteaa, että ne olivat vain alustavia luonnoksia, jotka eivät millään tavalla kyseenalaista sitä, että yhteistoiminnalla rikottiin kilpailusääntöjä.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

382 Kuten edellä 277 ja 278 kohdassa lainatusta oikeuskäytännöstä ilmenee, usean yrityksen rikottua kilpailusääntöjä on tutkittava kunkin yrityksen osuuden suhteellinen vakavuus, mikä edellyttää erityisesti sitä, että on määritettävä kunkin yrityksen osuus rikkomisessa sen ajan osalta, jona se osallistui siihen.

383 Suuntaviivojen 3 kohdassa esitetään luettelo, joka ei ole tyhjentävä, lieventävistä olosuhteista, joiden perusteella sakon perusmäärää voidaan alentaa. Kohdassa viitataan siten yrityksen passiivisuuteen tai seurailijan asemaan rikkomisen toteuttamisessa, siihen, että yritys on jättänyt käytännössä soveltamatta rikkomista koskevia sopimuksia tai menettelytapoja, rikkomisen lopettamiseen heti komission ensimmäisen toimenpiteen jälkeen, osoitukseen siitä, että yritys ei ole ollut tietoinen kilpailua rajoittavan toimintansa laittomuudesta, siihen, että kilpailusääntöjä rikottiin huolimattomuudesta tai tahattomasti, sekä yrityksen todelliseen yhteistyöhön menettelyissä, jotka koskevat yhteistyötiedonannon soveltamisalaan kuulumattomia tapauksia. Tässä tarkoitetut olosuhteet perustuvat siis kaikki kunkin yrityksen omaan käyttäytymiseen.

384 Tästä seuraa, että arvioitaessa lieventäviä olosuhteita, muun muassa sopimusten soveltamatta jättämistä koskevaa lieventävää olosuhdetta, huomioon ei ole otettava vaikutuksia, joita aiheutuu rikkomisesta kokonaisuutena, sillä nämä on otettava huomioon punnittaessa rikkomisen todellista vaikutusta markkinoihin, jotta voitaisiin arvioida rikkomisen vakavuutta (suuntaviivojen 1 A kohdan ensimmäinen alakohta), vaan huomioon on otettava kunkin yrityksen oma käyttäytyminen sen tutkimiseksi, mikä on kunkin yrityksen osuuden suhteellinen vakavuus.

385 Nyt esillä olevassa asiassa on siis selvitettävä, voidaanko kantajan esittämillä väitteillä ja perusteilla näyttää toteen, että aikana, jona kantaja oli kilpailusääntöjen vastaisten

sopimusten sopimuspuoli, se käytännössä pidättyi soveltamasta niitä ja kilpaili markkinoilla (ks. vastaavasti edellä 31 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 4872–4874 kohta).

386 Kantaja tukeutuu pääasiallisesti viiteen väitteeseen vedotessaan lieventävään olosuhteeseen sen perusteella, että se on jättänyt käytännössä soveltamatta sopimuksia.

387 Ensimmäisestä väitteestä, joka perustuu siihen, että Interbrew'n ja kantajan välisistä keskusteluista toteutettiin vain pieni osa, on todettava, että kantaja ei vetoa siihen, että tariffirakennetta ja myynninedistämispolitiikkaa koskevan yhteistoiminnan tuloksia ei sovellettu, vaan pelkästään siihen, että ne toteutettiin osittain. On lisäksi korostettava, että kyseinen yhteistoiminta oli vain osa todettua kilpailusääntöjen rikkomista, johon kuului erityisesti yleinen sopimus aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymisestä, vähittäiskaupan hintoja koskeva sopimus, hotelli- ja ravintola-alan asiakaskunnan jakaminen, investointien ja mainonnan rajoittaminen hotelli- ja ravintola-alalla sekä hotelli- ja ravintola-alan ja vähittäiskaupan myyntiä koskevien tietojen vaihto.

388 Toisesta väitteestä, jonka mukaan keskustelut jäivät yrityksen asteelle eikä niillä ollut mitään vaikutusta kilpailuun, riittää, kun todetaan, että vaikka tämä näytettäisiin toteen, se ei todista siitä, että sopimuksia ei käytännössä sovellettu, vaan päinvastoin — kylläkin täyttymättä jääneestä — tahdosta panna ne täytäntöön. Sama koskee merkitystä, joka on annettava sidonnaisuussuhteessa olevia kahviloita koskevalle Interbrew'n ja Alken-Maesin kirjeenvaihdolle. Tältä osin esitettyjä molemminpuolisia syytöksiä on tulkittava ottaen huomioon näiden kahden yrityksen välillä tehty yleinen sopimus aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymisestä (ks. edellä 147 kohta), ja syytökset todistavat tältä osin pikemminkin tahdosta varmistaa kyseisen sopimuksen noudattaminen kuin siitä, että sitä ei ole käytännössä sovellettu. Kirjeenvaihto, jonka oletetaan kuvaavan raivokasta kilpailua sidonnaisuussuhteessa olevien kahviloiden kanssa tehtyjen sopimusten osalta, on joka tapauksessa kestänyt vain kuusi kuukautta eli elokuusta 1996 tammikuuhun 1997.

389 Kolmannesta väitteestä, joka koskee sen todistamista tilastoilla, ettei rikkominen vaikuttanut markkinoihin, on todettava, että vaikka tämä olisi todistettu, sillä ei olisi merkitystä, koska se ei mitenkään osoita, että sopimuksia ei käytännössä sovellettu. Sama koskee harjoitetuksi väitettyä aggressiivista myyntialennuspolitiikkaa, koska kantaja ei ole osoittanut, että tätä politiikkaa voitaisiin pitää kantajan vetäytymisenä sopimuksista, joiden sopimuspuoli se oli. Joka tapauksessa on todettava, että tällainen käyttäytyminen vaikuttaa sopimusten soveltamiseen vain rajoitetusti, koska sopimukset ulottuvat — sekä aineelliselta että ajalliselta — laajuudeltaan niiden ajanjaksojen ulkopuolelle, jolloin oli kilpailua ja joihin on vedottu. Se väitetysti aggressiivinen myyntialennuspolitiikka, jota Alken-Maes on harjoittanut elintarvikejakelussa, rajoittuu kantajan itsensä mukaan vuosiin 1992 ja 1993.

390 Neljännestä väitteestä on todettava, ettei se, että Alken-Maes vuonna 1994 teki edelleen joustotutkimuksia, siinäkään tapauksessa, että nämä osoittaisivat, että Interbrew'llä oli enemmän hävittävää Maesin oluiden hinnanlaskusta, näytä millään tavalla toteen, että kantaja ja sen tytäryhtiö olivat käytännössä vetäytyneet sopimuksista kilpailemalla markkinoilla.

391 Yksikään kantajan neljästä ensimmäisestä väitteestä ei siis oikeuta katsomaan, että kantaja oli aikana, jona se oli kilpailusääntöjen vastaisten sopimusten sopimuspuoli, käytännössä pidättynyt niiden soveltamisesta kilpailemalla markkinoilla.

392 Lisäksi on todettava, että päätelmä, jonka kantaja itse tekee väitteidensä perusteella ja jonka mukaan yhteistoiminnan vaikutus markkinoihin oli vähäinen, osoittaa yksinään pelkästään sitä, että nämä väitteet eivät kuulu lieventäviä olosuhteita koskevan ongelmanasettelun vaan rikkomisen kokonaisvakavuutta koskevan ongelmanasettelun alaisuuteen, mutta tämä kanneperuste ei koske viimeksi mainittua kysymystä.

393 Sama koskee kantajan viidettä väitettä eli sitä, ettei ollut olemassa sellaisia pakotemekanismeja, jotka olisivat voineet taata sopimuksen noudattamisen ja toteuttamisen käytännössä, sillä vaikka tämä ominaispiirre olisi näytetty toteen, se olisi suuntaviivojen nojalla otettava huomioon rikkomisen vakavuuden yhteydessä, eikä se voisi olla kantajan omaan käyttäytymiseen perustuva lieventävä olosuhde. Vakiintuneessa oikeuskäytännössä on nimittäin katsottu, että se, ettei kartellin täytäntöönpanon valvomiseksi ole toteutettu toimenpiteitä, ei voi sellaisenaan olla lieventävä olosuhde (asia T-348/94, Enso Española v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1875, 318 kohta).

394 On lisäksi todettava, että polypropeenipäätöksessä, johon kantaja vetoaa, komissio ei ole pitänyt pakotemekanismien puuttumista lieventävänä olosuhteena, joka voitaisiin ottaa yrityskohtaisesti huomioon niiden yritysten osalta, joille päätös on osoitettu, vaan päinvastoin tekijänä, joka on otettava huomioon rikkomisen kokonaisvakavuutta arvioitaessa.

395 Lopuksi on kantajan sen väitteen osalta, jonka mukaan komissio on aiemmin ottanut sekä markkinoihin kohdistuvien vaikutusten puuttumisen että pakotemekanismien puuttumisen huomioon lieventävänä olosuhteena, todettava, ettei pelkästään se seikka, että komissio on aiemmassa päätöskäytännössään pitänyt tiettyjä tekijöitä lieventävinä olosuhteina sakon suuruutta määrättäessä, merkitse, että komission olisi arvioitava kysymystä samalla tavalla myöhemmässä päätöksessä (ks. edellä 57 kohta). Komission aiempi päätöskäytäntö ei nimittäin itsessään ole sakkojen määrittämistä koskeva oikeudellinen kehys kilpailuoikeuden alalla (ks. edellä 153 kohdassa mainittu oikeuskäytäntö). Edellä 134 ja 135 kohdassa mainitusta oikeuskäytännöstä ilmenee, että komissiolla on asetusta N:o 17 soveltaessaan harkintavaltaa sakkojen määrän vahvistamisessa, jotta se voisi ohjata yritysten toimintaa niin, että ne noudattaisivat kilpailusääntöjä, eikä se, että komissio on aikaisemmin määrännyt tietyntasoisia sakkoja tietyntyyppisistä rikkomisista, näin

ollen voi estää sitä korottamasta tätä tasoa asetuksessa N:o 17 säädetyissä rajoissa, jos tämä on välttämätöntä yhteisön kilpailupolitiikan toteuttamiseksi. Yhteisön kilpailusääntöjen tehokas soveltaminen edellyttää päinvastoin sitä, että komissio voi milloin tahansa mukauttaa sakkojen tasoa tämän politiikan tarpeita vastaavaksi.

396 Kanneperusteen ensimmäinen osa on siis hylättävä.

b) Kanneperusteen toinen osa, jonka mukaan komissio ei ole ottanut huomioon hintavalvontajärjestelmän ja panimoalalle tunnusomaisen vuosisataisen korporatistisen perinteen vaikutusta

Asianosaisten lausumat

397 Kantaja väittää, että sen kannan mukaisesti, jota komissio oli noudattanut Kreikan lauttaliikennettä koskevassa päätöksessä, joka on riidanalaisen päätöksen 320 perustelukappaleessa todetun vastaisesti rinnastettavissa nyt käsiteltävänä olevaan asiaan, komission olisi pitänyt ottaa lieventävänä olosuhteena huomioon niiden perinteisten menettelytapojen vaikutus, joita panimotuotteiden markkinoilla noudatetaan hintojen määräämisessä.

398 Kantajan mukaan komissio on siten jättänyt huomiotta, että vuosina 1945–1993 voimassa olleessa hintalaissa velvoitettiin toukokuuhun 1993 saakka kaikki valvonnan alaiset yritykset — joihin kantaja ja muut panimot kuuluivat — pyytämään lupaa hintojen korottamiseen joko yksittäin tai yhteisesti, joten se on osa vuosisataista panimoyritysten yhteistoiminnan ja tietojen vaihdon perinnettä. Kantaja muistuttaa lisäksi, että vaikka oli olemassa kaksi erillistä menettelyä, CBB teki hintojenkorotuspyynnöt yhteisesti, koska talousministeri oli ilmoittanut

pitävänsä tätä menettelyä parempana hallinnolliseen tarkoituksenmukaisuuteen liittyvistä syistä. Kantaja toteaa lisäksi, että koska hintavalvontajärjestelmä edellytti, että CBB:n esittämän hintoja ja muita myyntiehtoja koskevan yhteisen pyynnön oli oltava hyvin yksityiskohtainen, järjestelmä väistämättä edisti hintoja koskevaa yhteistoimintaa panimoiden välillä.

399 Se, että kilpailusääntöjen vastaisena pidetty käyttäytyminen jatkui toukokuun 1993 jälkeen, liittyy kantajan mukaan sellaisen sääntelyn jatkuvuuteen, joka oli vain vahvistanut panimoiden välisen yhteistoiminnan vuosisataista perinnettä. Tämä perinne selittää ne vaikeudet, joita osapuolilla oli irtautua välittömästi tästä perinteisestä kaavasta. Kantajan mukaan hintavalvontajärjestelmä, joka on luonut muutosvastaisuudelle suotuisia tottumuksia, on tämän perusteella otettava huomioon lieventävänä olosuhteena, kuten komissio on tehnyt ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia IV/29.883 — UGAL/BNIC) 15 päivänä joulukuuta 1982 tekemässään päätöksessä 82/896/ETY (EYVL L 379, s. 1; jäljempänä BNIC-päätös; 77 perustelukappale) ja ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia IV/31.204 — MELDOC) 26 päivänä marraskuuta 1986 tekemässään päätöksessä 86/596/ETY (EYVL L 348, s. 50; jäljempänä MELDOC-päätös; 77 perustelukappale).

400 Kantaja toteaa lisäksi, että komissio on katsonut virheellisesti, että hintavalvonnan vaikutus yhteistoimintaan — jos tämä vaikutus on tunnustettava — jatkui vain 23.12.1992 saakka, jolloin CBB teki viimeisen yhteisen hinnankorotuspyynnön, vaikka kantajan mukaan panimoita oli tosiasiallisesti ja oikeudellisesti kehotettu 1.5.1993 saakka, jolloin hintavalvontajärjestelmän kumonnut hallituksen päätös tuli voimaan, harjoittamaan yhteistoimintaa tiettyjen oluttuotteiden hintojen osalta. Kantajan mukaan komissio on siis väärässä katsoessaan riidanalaisen päätöksen 247 perustelukappaleessa, että koska 28.1.1993 pidetty kokous oli pidetty 23.12.1992 jälkeen, sen ei voitu katsoa olevan panimoiden CBB:n piirissä pitämä yhteinen hinnankorotusilmoitusta koskeva kokous.

401 Kantaja toteaa lopuksi, että kun komissio viittaa riidanalaisen päätöksen 247 perustelukappaleessa kokouksen pitämiseen olutkauppiaiden kanssa tueksi ratkai-

sulleen, että hintavalvontaa ei oteta huomioon lieventävänä olosuhteena, se jättää huomiotta, että hintavalvontajärjestelmä ei koskenut vain oluentuottajia vaan myös oluen maahantuojia.

402 Komissio väittää todenneensa riidanalaisessa päätöksessä, että Kreikan lauttaliikennettä koskevassa päätöksessä kyseessä olleista tosiseikoista poiketen panimoiden yhteinen menettely hinnankorotuksesta ilmoittamiseksi oli pelkkä mahdollisuus eikä velvollisuus. Tältä osin on merkityksetöntä, että talousministeri oli ilmoittanut pitävänsä yhteisiä toimenpiteitä parempina. Komissio toteaa lisäksi, että jos hintoja koskeneella sääntelyllä oli sellainen vaikutus, kuin kantaja väittää, kaikki panimot olisivat olleet mukana yhteistoiminnassa, mutta siinä olivat mukana vain kaksi suurinta panimoa.

403 Komissio toteaa lisäksi, että vaikka hintavalvonta päättyi 1.5.1993, viimeinen yhteinen hinnankorotusilmoitus oli joka tapauksessa tehty 23.12.1992 ja että ne ensimmäiset yhteistoimintaa koskevat tosiseikat, jotka on otettu huomioon ja jotka tapahtuivat 28.1.1993, ovat tätä ajankohtaa myöhempiä. Siinäkään tapauksessa, että "korporatistinen perinne" näytettäisiin toteen, se ei voisi olla lieventävä olosuhde ikuisesti. BNIC- ja MELDOC-päätöksen osalta komissio toteaa, että ne on tehty ennen suuntaviivojen julkaisemista, eikä niissä ole pidetty hintavalvontajärjestelmän olemassaoloa lieventävänä olosuhteena.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

404 Alustavasti on todettava ensinnäkin, ettei kantaja riitauta komission toteamusta, jonka mukaan kilpailusääntöjä rikottiin 28.1.1993 alkaen. Seuraavaksi on todettava, että riidanalaisesta päätöksestä ilmenee, että hintavalvontamekanismia sovellettiin Belgian panimoalaan 1.5.1993 saakka, jolloin mekanismi päättyi, eikä myöskään tätä ole riitautettu. On siis ratkaistava, oliko se, että mainittu mekanismi oli olemassa tähän päivämäärään saakka, sellainen lieventävä olosuhde, joka komission olisi

pitänyt ottaa huomioon. Tältä osin on todettava, että kantajan argumentaatio merkitsee asiallisesti, että se vetoaa siihen, että asiassa on sovellettava suuntaviivojen 3 kohdan neljännessä luetelmakohdassa mainittua lieventävää olosuhdetta eli "osoitus[ta] siitä, että yritys ei ole ollut tietoinen kilpailua rajoittavan toimintansa laittomuudesta".

405 Ensinnäkin on todettava, että kantaja on vastatessaan kysymyksiin, joita ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on istunnossa esittänyt 1.5.1993 saakka voimassa olleen hintavalvontamekanismin tarkasta merkityksestä, todennut, että hintavalvontaa koskevista säädöksistä ilmenee selvästi, että panimot saivat esittää talousministerin hyväksyttäväksi joko CBB:n välityksellä yhteisen hakemuksen, jossa oli tarpeen vaatiessa säilytetty hintojen luottamuksellisuus, tai yksittäisiä hakemuksia.

406 Toiseksi on todettava, että kun otetaan huomioon yhtäältä se, että kyseessä olevat tosiseikat ovat luonteensa puolesta erittäin vakavia (ks. edellä 145–155 kohta), ja toisaalta kantajalla ja sen tytäryhtiöllä Alken-Maesilla käytössä olleet aineelliset ja henkiset voimavarat, joiden avulla ne pystyivät arvioimaan sääntely-ympäristönsä ominaispiirteitä ja seurauksia, joita niiden käyttäytymisestä saattoi tässä valossa aiheutua yhteisön kilpailuoikeuden kannalta katsottuna, ei voida pätevästi väittää, että 1.5.1993 saakka voimassa ollut hintavalvontamekanismi oli saanut aikaan sen, ettei kantaja ollut tietoinen kilpailua rajoittavan toiminnan laittomuudesta. Näin on lisäksi sitäkin suuremmalla syyllä, kun kantajan oli aiemmin todettu syyllistyneen vastaavanlaisiin yhteisön kilpailuoikeuden rikkomisiin.

407 Kolmanneksi on niiden päätösten osalta, jotka kantajan mukaan ovat ennakkotapauksia siitä, että komissio ottaa hintavalvontajärjestelmän olemassaolon huomioon lieventävänä olosuhteena, todettava, että edellä 395 kohdassa mainitussa oikeuskäytännössä on katsottu, ettei pelkästään se seikka, että komissio on aiemmassa päätöskäytännössään pitänyt tiettyjä tekijöitä lieventävinä olosuhteina sakon suuruutta määrättäessä, merkitse, että komission olisi arvioitava kysymystä samalla tavalla myöhemmässä päätöksessä. Komission aiempi päätöskäytäntö ei nimittäin

itsessään ole sakkojen määrittämistä koskeva oikeudellinen kehys kilpailuoikeuden alalla. Komissiolla on asetusta N:o 17 soveltaessaan harkintavaltaa sakkojen määrän vahvistamisessa, jotta se voisi ohjata yritysten toimintaa niin, että ne noudattaisivat kilpailusääntöjä, eikä se, että komissio on aikaisemmin määrännyt tietyntasoisia sakkoja tietyntyyppisistä rikkomisista, näin ollen voi estää sitä korottamasta tätä tasoa asetuksessa N:o 17 säädetyissä rajoissa, jos tämä on välttämätöntä yhteisön kilpailupolitiikan toteuttamiseksi. Yhteisön kilpailusääntöjen tehokas soveltaminen edellyttää päinvastoin sitä, että komissio voi milloin tahansa mukauttaa sakkojen tasoa tämän politiikan tarpeita vastaavaksi.

408 Koska hintavalvontamekanismin olemassaolo ei nyt esillä olevassa asiassa voi olla lieventävä olosuhde aikana 28.1.–1.5.1993, on katsottava, ettei tällaisen olosuhteen voida sitäkään suuremmalla syyllä todeta koskevan kantajaa 1.5.1993 jälkeiseltä ajalta.

409 Kanneperusteen toinen osa on siis hylättävä.

c) Kanneperusteen kolmas osa, jonka mukaan komissio on kieltäytynyt ottamasta huomioon alan kriisitilannetta

Asianosaisten lausumat

410 Kantajan mukaan komission olisi pitänyt vuoteen 1998 saakka noudattamansa käytännön ja yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaisesti ottaa huo-

mioon se, että kartelli kehittyi markkinoiden ollessa kriisissä, ja pitää tätä asiayhteyttä lieventävänä olosuhteena. Komissio on kuitenkin tyytynyt toteamaan, että kyseessä ollut tilanne ei ollut rinnastettavissa tilanteisiin, joista oli ollut kysymys päätöksissä, joissa kriisitilanne oli otettu huomioon, ja se on ilman enempiä täsmennyksiä viitannut sementtipäätökseen, PVC II -päätökseen ja saumattomia teräsputkia koskevaan päätökseen.

411 Kantaja toteaa, että belgialaiset panimot olivat kuitenkin joutuneet tilanteeseen, jossa kysyntä laski jatkuvasti ja tuotannossa oli ylikapasiteettia ja vähittäiskauppaketjut harjoittivat pils-oluen hintoihin kohdistuvaa painostusta. Komissio on riidanalaisessa päätöksessä sitä paitsi itse myöntänyt ne vaikeudet, joita markkinoilla ilmeni 90-luvulla. Kantajan Belgian tytäryhtiön toiminta oli tässä tapauksessa ollut vuonna 1993 taloudellisesti erittäin haavoittuvaa. Kantaja toteaa lisäksi, että vaikka pitää paikkansa, että huomioon voidaan ottaa alan kriisitilanne mutta ei yksittäisen yrityksen kriisitilannetta, se on kuitenkin halunnut korostaa, että vaikea taloudellinen tilanne, josta Alken-Maesin täytyi selviytyä, oli suoraan seurausta taantumasta panimoalan markkinoilla, joilla kulutus oli vuosina 1993–1998 laskenut 15 prosenttia eikä tosiaankaan komission väittämin tavoin lievästi, mikä oli johtanut ylikapasiteettiin, joka komission olisi samoin pitänyt ottaa huomioon vastaavalla tavalla kuin PVC II -päätöksessä ja sementtipäätöksessä.

412 Komissio väittää ensinnäkin, että yrityksen taloudellinen tilanne ei todista sellaisesta kyseisen talouselämän sektorin kriisistä, joka voitaisiin ottaa huomioon lieventävänä olosuhteena, ja että yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössä ei ole milloinkaan suostuttu ottamaan yrityksen tappiollisuutta huomioon lieventävänä olosuhteena. Komissio huomauttaa lisäksi, että päätökset, joihin kantaja on vedonnut, on suurimmaksi osaksi tehty ennen suuntaviivojen julkaisemista, joten niillä ei ole merkitystä. Komissio toteaa joka tapauksessa, että kriisitilanne, johon on vedottu, ei ole mitenkään rinnastettavis

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

413 Aluksi on todettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komissiolla ei voi olla velvollisuutta ottaa yrityksen taloudellisia vaikeuksia huomioon sakon suuruutta määrätessään, sillä tämä merkitsisi perusteettoman kilpailuedun antamista niille yrityksille, jotka ovat vähiten sopeutuneita markkinatilanteeseen (ks. vastaavasti edellä 281 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat IAZ ym. v. komissio, tuomion 54 ja 55 kohta; asia T-319/94, Fiskeby Board v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1331, 75 ja 76 kohta ja edellä 393 kohdassa mainittu asia Enso Española v. komissio, tuomion 316 kohta). Väitteitä, jotka koskevat Alken-Maesin vaikeaa taloudellista tilannetta vuonna 1993, ei siis voida hyväksyä arvioitaessa, onko olemassa lieventävää olosuhdetta.

414 Lisäksi on todettava, että vaikka senkaltaiset olosuhteet, kuten kysynnän jatkuva lasku, jonka — kuten komissio on todennut — kantaja on väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa joka tapauksessa arvioinut alun perin 15 prosentiksi kymmenessä vuodessa eikä viidessä vuodessa, tästä seurannut tuotannon ylikapasiteetti tai vielä vähittäiskauppaketjujen hintojen osalta harjoittama painostus, olisi näytetty toteen, ne ilmentäisivät kaikkeen taloudelliseen toimintaan luonteenomaisesti liittyviä riskejä, jotka eivät sellaisinaan kuvasta sellaista poikkeuksellista rakenteellista tilannetta tai suhdannetilannetta, joka voitaisiin ottaa huomioon sakon määrää vahvistettaessa.

415 Väitteestä, jonka mukaan komission aiempi käytäntö sitoo sitä, on muistutettava, että edellä 395 kohdassa mainitussa oikeuskäytännössä on katsottu, ettei pelkästään se seikka, että komissio on aiemmassa päätöskäytännössään pitänyt tiettyjä tekijöitä lieventävinä olosuhteina sakon suuruutta määrättäessä, merkitse, että komission olisi arvioitava kysymystä samalla tavalla myöhemmässä päätöksessä. Komission aiempi päätöskäytäntö ei nimittäin itsessään ole sakkojen määrittämistä koskeva oikeudellinen kehys kilpailuoikeuden alalla. Komissiolla on asetusta N:o 17 soveltaessaan harkintavaltaa sakkojen määrän vahvistamisessa, jotta se voisi ohjata yritysten toimintaa niin, että ne noudattaisivat kilpailusääntöjä, eikä se, että komissio on aikaisemmin määrännyt tietyntasoisia sakkoja tietyntyyppisistä rikkomisista, näin

ollen voi estää sitä korottamasta tätä tasoa asetuksessa N:o 17 säädetyissä rajoissa, jos tämä on välttämätöntä yhteisön kilpailupolitiikan toteuttamiseksi. Yhteisön kilpailusääntöjen tehokas soveltaminen edellyttää päinvastoin sitä, että komissio voi milloin tahansa mukauttaa sakkojen tasoa tämän politiikan tarpeita vastaavaksi.

416 Kanneperusteen kolmas osa on siis hylättävä.

d) Kanneperusteen neljäs osa, joka koskee Interbrew'n uhkaavaa asemaa

Asianosaisten lausumat

417 Kantaja toteaa, että komission olisi päätöskäytäntönsä ja yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaisesti pitänyt ottaa lieventävänä olosuhteena huomioon se, että Alken-Maesin asema Interbrew'hun nähden oli kartellin aikana heikko ja riippuvainen, koska viimeksi mainittu oli ollut vuodesta 1987 lähtien määräävässä asemassa markkinoilla.

418 Kantajan mukaan asiakirja-aineisto osoittaa selvästi Interbrew'n uhkaavan aseman. Muistiossa, joka oli laadittu 19.8.1993 M. C:lle, Interbrew'n tuolloinen toimitusjohtaja M. M. toi esiin valmiutensa "saada [Alken-Maes] vakuuttuneeksi" siitä, että tämä seuraa Interbrew'tä sen jälkeen, kun viimeksi mainittu on yksipuolisesti päättänyt hinnankorotuksesta. Kirjeenvaihto, jota Interbrew ja Alken-Maes kävivät viimeksi mainitun esitettyä vastalauseensa siitä, että Interbrew houkutteli Alken-Maesiin sopimussuhteessa olevia anniskelupaikkoja asiakkaikseen luvaten vastata

sopimusten rikkomisesta aiheutuvasta vahingonkorvauksesta, jos sen kanssa tehdään uusi sopimus, todistaa kantajan mukaan Interbrew'n syrjäyttämisstrategista, jota sen kasvava vertikaalinen integraatio vahvisti. Lisäksi Interbrew'n suhteeton reaktio Alken-Maesin uuteen toimintalinjaan vuonna 1994 osoitti sellaista vahingoittamiskykyä, että Alken-Maes pelkäsi olemassaolonsa puolesta.

419 Kantaja katsoo lisäksi, että komissio on väärässä väittäessään, että Interbrew'n uhkaava asema Alken-Maesiin nähden on epälooginen ja ristiriidassa kilpailusääntöjen rikkomisen luonteen kanssa. Komissio jättää huomiotta intressin, joka Interbrew'llä oli kartellista sopimiseen ja sen jatkamiseen. On lisäksi hämmästyttävää, ettei komission mielestä ole mitään ristiriitaa sen välillä, että se väittää yhtäältä, että kantaja oli uhkaavassa asemassa Interbrew'hun nähden, ja toisaalta, että se on samaan aikaan ollut sen kanssa yhteistoiminnassa.

420 Kantaja toteaa lopuksi, että kun komissio moittii kantajaa siitä, että tämä on Interbrew'n uhkaavuuteen vedotessaan jättänyt huomiotta oman osallisuutensa kartelliin, se liioittelee virheellisesti kantajan vaikutusta Alken-Maesiin, vaikka kantajalla ei todellakaan ollut aktiivista roolia Alken-Maesissa, vaan se päinvastoin yritti päästä eroon tämän olutliiketoiminnasta niin vähin vahingoin kuin mahdollista.

421 Komissio toteaa, että kun kantaja vetoaa Interbrew'n uhkaavaan asemaan, se jättää huomiotta paitsi oman kokonsa ja painoarvonsa Ranskan olutmarkkinoilla myös sen, että sopimuksella ei olisi ollut mitään kohdetta, jos kantaja tai sen tytäryhtiö olisi ollut täysin riippuvainen Interbrew'stä. Kantajan harjoittama uhkailu, jolla pyrittiin kartellin laajentamiseen Belgian markkinoilla, ja uhkailu, jota Interbrew'n väitetään harjoittaneen ja joka olisi koskenut samoja markkinoita kuin ne, jotka kartelli kattoi, ovat komission mukaan lisäksi eriluonteiset. On loogista, että uhkailu Ranskassa saisi Interbrew'n hyväksymään kartellin laajentamisen Belgiassa, mutta sitä vastoin se, että Interbrew olisi suostunut sopimaan vallassaan olevan yrityksen kanssa, ei ole kovinkaan loogista.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

422 Aluksi on muistutettava, että kantaja ei nyt esillä olevassa asiassa kiistä osallistuneensa EY 81 artiklan rikkomiseen, joka muodostui erityisesti kilpailunvastaisten sopimusten kokonaisuudesta. Vakiintuneessa oikeuskäytännössä on kuitenkin katsottu, että EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun sopimuksen olemassaolo edellyttää, että kyseiset yritykset ovat ilmaisseet yhteisen tahtonsa toimia markkinoilla määrätyllä tavalla (ks. vastaavasti edellä 352 kohdassa mainittu asia ACF Chemiefarma v. komissio, tuomion 112 kohta; yhdistetyt asiat 209/78–215/78 ja 218/78, Van Landewyck ym. v. komissio, tuomio 29.10.1980, Kok. 1980, s. 3125, Kok. Ep. V, s. 355, 86 kohta; edellä 57 kohdassa mainittu asia Hercules Chemicals v. komissio, tuomio 17.12.1991, 256 kohta; T-41/96, Bayer v. komissio, tuomio 26.10.2000, Kok. 2000, s. II-3383, 67 kohta ja asia T-56/02, Bayerische Hypo- und Vereinsbank v. komissio, tuomio 14.10.2004, Kok. 2004, s. II-3495, 59 kohta). Tästä seuraa, että EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun sopimuksen käsitteessä, sellaisena kuin sitä on tulkittu oikeuskäytännössä, on keskeistä vähintään kahden sopimuspuolen yhteinen tahto (em. asia Bayerische Hypo- und Vereinsbank v. komissio, tuomion 61 kohta ja em. asia Bayer v. komissio, tuomion 69 kohta, ja näissä kohdissa mainittu oikeuskäytäntö). Kantaja ei siis voi väittää toimineensa yksinomaan Interbrew'n harjoittaman pakon alaisena.

423 Vakiintuneessa oikeuskäytännössä on lisäksi katsottu, että yrityksellä, joka osallistuu kilpailun rajoittamiseen tähtäävään kokoukseen, on siitä riippumatta, johtuuko sen osallistuminen sitä taloudellisesti vahvempien osallistujien harjoittamasta pakosta, aina mahdollisuus tehdä komissiolle kantelu paljastaakseen kyseiset kilpailua rajoittavat toimet sen sijaan, että se jatkaa osallistumista näihin kokouksiin (edellä 245 kohdassa mainittu asia HFB ym. v. komissio, tuomion 226 kohta).

424 Tästä seuraa, etteivät sen enempää riippuvuusasema, jossa kantajan on väitetty olleen Interbrew'hun nähden, kuin myöskään uhkaava asema, joka Interbrew'llä on väitetty olleen kantajaan nähden, osoita, että kyseessä olisi sellainen tilanne, jonka komissio ottaisi huomioon lieventävänä olosuhteena.

425 Kanneperusteen neljäs osa ja siten koko kanneperuste on siis hylättävä.

6. *Kanneperuste, jonka mukaan kantajan yhteistyön laajuutta on arvioitu virheellisesti yhdenvertaisen kohtelun periaatteen ja yhteistyötiedonannon vastaisesti*

426 Kantaja väittää, että sille määrättyä sakkoa olisi pitänyt alentaa 50 prosentilla yhteistyötiedonannon D kohdan mukaisesti. Kanneperusteessa on kaksi osaa. Ensimmäisessä osassa kantaja väittää, että komissio on arvioinut virheellisesti kantajan yhteistyötiedonannon D 2 kohdan ensimmäisen luetelmakohdan mukaisesti harjoittamaa yhteistyötä, sillä komissio on sen päätöskäytäntö huomioon ottaen aliarvioinut yhteistyön laajuutta ja loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta. Toisessa osassa kantaja väittää, ettei se ole väitetiedoksiannosta tiedon saatuaan kiistänyt niiden seikkojen paikkansapitävyyttä, joihin komission esittämät syytökset perustuivat, ja vetoaa siihen, että yhteistyötiedonantoa on rikottu, koska komissio on katsonut, ettei kantaja voinut saada tiedonannon D 2 kohdan toisen luetelmakohdan mukaista alennusta sakkoon.

a) Kanneperusteen ensimmäinen osa, jonka mukaan komissio on arvioinut kantajan yhteistyön laajuutta virheellisesti erityisesti päätöskäytäntöönsä nähden ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen vastaisesti

Asianosaisten lausumat

427 Kantaja väittää ensinnäkin, että komissio on aliarvioinut sen yhteistyön laajuutta, jota kantaja harjoitti, ennen kuin väitetiedoksianto lähetettiin. Kantajan mukaan

komissio on itse myöntänyt, että Alken-Maes toimitti sille tietoja, jotka ylittivät sitä koskevaan tietojensaantipyyntöön annettavalle vastaukselle asetetut edellytykset. Kantaja väittää lisäksi, että sen tytäryhtiö on selvittääkseen komissiolle Alken-Maesin ja Interbrew'n välisen yhteistyön historiaa ja mekanismeja esittänyt 7.3.2000 asian tosiseikoista yhteenvedon, joka perustui yrityksen hallussa tuolloin olleisiin arkistoihin, jossa oli kronologinen selvitys kantajan tytäryhtiön ja Interbrew'n kokouksista ja yhteydenotoista vuodesta 1990 alkaen, jossa viitattiin kaikkiin asiassa merkityksellisiin asiakirjoihin ja johon sisältyi tytäryhtiön toimittamia asiakirjoja. Tietoja esitettiin myös 10. ja 27.12.1999 päivätyissä kirjeissä, jotka komissio on sivuuttanut.

428 Vastatessaan komission väitteeseen, jonka mukaan suurin osa toimitetuista tiedoista oli jo sen tiedossa, kantaja ei vetoa pelkästään siihen, että tätä syytä ei ole ilmoitettu riidanalaisessa päätöksessä, vaan myös siihen, että komission väite on osoitus yhteistyötiedonannon D 2 kohdan ensimmäisen luetelmakohdan virheellisestä soveltamisesta. Kantajan mukaan tässä määräyksessä ei ole tarkoitettu rajoittaa myötämielisyyttä koskemaan pelkästään yrityksiä, jotka ovat toimittaneet komissiolle tietoja, jotka ovat tälle uusia, vaan sillä pyritään myös tarjoamaan edullinen kohtelu yrityksille, jotka ovat komission tutkimusta helpottamalla mahdollistaneet sen, että komissio on pystynyt kohdistamaan voimavaransa paremmin ja siten saattamaan syylliset vastuuseen useampien kilpailusääntöjen rikkomisten osalta. Yhteistyötiedonannon D 2 kohdan ensimmäisen luetelmakohdan mukaan yritykset voivat saada alennuksen sakkoon paitsi sen perusteella, että ne esittävät todisteita, jotka ovat komissiolle uusia, myös sen perusteella, että ne esittävät todisteita, jotka "auttavat rikkomuksen todistamisessa". Alken-Maesin toimittamat asiakirjat ja tiedot ovat kantajan mukaan nyt esillä olevassa asiassa suuresti auttaneet komissiota toteamaan tai vahvistamaan kilpailusääntöjen rikkomisen olemassaolon.

429 Kantaja katsoo, että sille myönnetty alennus on komission tavanomaisesti myöntämiä alennuksia selvästi pienempi, kuten tiettyjen tammikuusta 1998 lähtien tehtyjen komission päätösten analyysi osoittaa.

430 Kantajan mukaan komissio on siten myöntänyt 40–50 prosentin suuruisia sakon alennuksia yrityksille, jotka ovat kantajan tavoin ensimmäisenä tunnustaneet rikkomisen, esittäneet entisten työntekijöiden lausuntoja ja käyneet läpi asiakirja-aineistonsa. Komissio on myöntänyt 20–50 prosentin suuruisia alennuksia yrityksille, jotka ovat toimittaneet sille todisteita, joiden perusteella se on pystynyt vahvistamaan rikkomisen olemassaolon tai täydentämään tietojaan rikkomisesta, ja se on esieristettyjen kaukolämmitysputkien alan kartellia koskevassa päätöksessään peräti myöntänyt kahdelle yritykselle 20 prosentin alennuksen pelkästään siitä syystä, että ne eivät kiistäneet tosiseikkojen paikkansapitävyyttä, ja jopa 50 prosentin alennuksen yritykselle, joka selvitti komissiolle tämän hallussa jo olevia asiakirjoja, jotta tämä saisi selvemmän kuvan asian tosiseikoista.

431 Kantajan mukaan Alken-Maes ei ainoastaan ollut ensimmäinen, joka nimenomaisesti myönsi kilpailusääntöjen rikkomisen 27.12.1999 päivätyssä muistiossaan, vaan se oli lisäksi tutkinut arkistonsa huolellisesti, minkä johdosta se oli pystynyt esittämään tiettyjä uusia asiakirjoja. Kantaja toteaa lisäksi, että vaikka komissio — virheellisesti — kiistää kantajan esittäneen uusia todisteita, se ei sitä vastoin ole missään vaiheessa kiistänyt, että todisteet, jotka esitettiin 10.12.1999 päivätyssä kirjeessä ja erityisesti 7.3.2000 päivätyssä kirjeessä, joka oli kronologinen ja täydellinen tosiseikkoja koskeva yhteenveto, josta riidanalainen päätös sai vaikutteita, ovat yksityiskohtaisesti vahvistaneet asian tosiseikkojen paikkansapitävyyden.

432 Toiseksi kantaja väittää, että komissio on loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta myöntäessään sille pienemmän alennuksen kuin Interbrew'lle.

433 Kantaja huomauttaa, että sen tytäryhtiö Alken-Maes oli auttaakseen komissiota tämän tehtävässä pannut heti 26. ja 27.10.1999 suoritettujen tarkastusten jälkeen vireille sisäisen tutkimuksen, tiedustellut jokaiselta johtoryhmänsä jäseneltä mahdollisista yhteyksistä Interbrew'hun ja aloittanut arkistojensa tutkimisen. Vaikka se, että Alken-Maesin koko johto oli vaihdettu vähän ennen tutkinnan alkua, oli

tehnyt tämän työn erityisen vaikeaksi, 10.12.1999 annettu vastaus saapui komission asettamassa määräajassa ja Alken-Maes toimitti komissiolle kaikkien kyseisessä pyynnössä tarkoitettujen vastuuhenkilöidensä ja aikaisempien työntekijöidensä lausunnot.

434 Kantajan mukaan Alken-Maes on 11.11.1999 esitettyyn tietojensaantipyyntöön 10.12.1999 antamansa vastauksen saatekirjeessä, jossa viitataan nimenomaisesti Alken-Maesin arkistojen tutkimiseen, vahvistanut yksityiskohtaisesti ne tosiseikat, joita tietojensaantipyyntö koski, ja liittänyt siihen pyynnössä tarkoitettuja kokouksia koskevia taulukkoja ja muistioita. Interbrew'n 13 päivää myöhemmin eli 23.12.1999 samaan pyyntöön antamassa vastauksessa on samoin vahvistettu komission tiedossa jo olleet seikat.

435 Kantaja toteaa, että sitä vastoin Interbrew, jonka johdossa oli kuitenkin samat henkilöt kuin kilpailusääntöjen rikkomisena pidettyjen tosiseikkojen tapahtuma-aikana, oli vastannut komissiolle vasta 23.12.1999, sen jälkeen kun komissio oli kieltäytynyt myöntämästä sille lisäaikaa 10.1.2000 saakka. Interbrew'n tuolloin antama vastaus ei sisältänyt yhtäkään komission pyynnössä tarkoitettujen vastuuhenkilöiden lausuntoa, vaan Interbrew esitti lausunnot seitsemältä niistä 16 henkilöstä, joita kyseisessä pyynnössä tarkoitettiin, vasta 14.1.2000 päivätyssä kirjeessään.

436 Alken-Maes oli lisäksi ensimmäinen, joka esitti 27.12.1999 jälkeen muistion, joka sisälsi sen aikaisemman toimitusjohtajan virallisen lausunnon, jossa nimenomaisesti myönnettiin komission tutkimuksen kohteena olevan kilpailusääntöjen rikkomisen olemassaolo ja sisältö ja erityisesti seuraavat seikat: a) kartelli oli saanut alkunsa CBB:n perustamassa Vision 2000 -työryhmässä; b) Alken-Maesin ja Interbrew'n välillä oli tehty vuoden 1994 lopussa sopimus, joka koski kaikkia jakelukanavia Belgiassa; c) tässä sopimuksessa sovittiin aggressiivista kilpailutoimenpiteistä pidättymisestä, hotelli- ja ravintola-alaan ja mainontaan liittyvien investointien rajoittamisesta ja tariffeja koskevasta yhteistoiminnasta ja d) sopimuksen sovelta-

misen asianmukaisuus perustui Alken-Maesin ja Interbrew'n johtajien säännölliseen yhteistoimintaan. Vaikka komissio tiesi jo d kohdasta, se ei tarkastusten ja tietojensaantipyyntöjen johdosta saatujen asiakirjojen perusteella vielä ollut pystynyt näyttämään a–c kohtaa toteen oikeudellisesti riittävällä tavalla.

437 Kantaja huomauttaa tältä osin, että vaikka myös Interbrew oli tammi- ja helmikuussa 2000 esittänyt lausuntoja ja täydentäviä asiakirjoja, tämä yritys ei ole siitä huolimatta, minkä laatuista sen harjoittaman yhteistyön väitetään olleen, pystynyt esittämään lausuntoa, joka tukisi väitettä kantajan esittämästä uhkauksesta, vaikka Interbrew'n toimitusjohtaja oli osallistunut 11.5.1994 pidettyyn kokoukseen.

438 Kantaja toteaa lisäksi esittäneensä 7.3.2000 lausunnon, joka täydensi 10.12.1999 esitettyjä tietoja ja joka komission kanssa 14.1.2000 pidetyn kokouksen mukaisesti koski erityisesti asiayhteyttä, jossa asiakirjat, jotka Alken-Maes oli toimittanut vastaukseksi 11.11.1999 esitettyyn tietojensaantipyyntöön, oli laadittu sekä CBB:n Vision 2000 -hanketta. Komissiolle oli toimitettu myös uusia asiakirjoja, jotka oli tällä välin löydetty yhtiön aikaisemman markkinointijohtajan asiakirjojen joukosta.

439 Kantajan mukaan näistä tosiseikoista seuraa yhtäältä, että vaikka kantajan ja Alken-Maesin yhteistyö oli nopeaa ja täydellistä, komissio on antanut sille aivan liian vähän arvoa verrattuna siihen, miten Interbrew'tä on kohdeltu, ja toisaalta, että komissio ei ole mitenkään ottanut huomioon sitä, että kantaja ja sen tytäryhtiö ovat ponnisteluistaan huolimatta olleen huonommassa asemassa sen vuoksi, että Alken-Maesilla oli tutkinnan aikana uusi johto, kun taas Interbrew oli saanut etua siitä, että kyseessä olevista kilpailunvastaisista menettelyistä vastanneet henkilöt olivat edelleen sen palveluksessa. Kantajan mukaan tällainen asenne täyttää yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamisen tunnusmerkistön.

440 Kantaja toteaa kolmanneksi vielä, että vaikka komissio on riidanalaisessa päätöksessä perustellut sakkojen määriin yhteistyön perusteella tehtyjen alennusten eroja sillä,

että kantaja oli väitetysti riitauttanut tosiseikat väitetiedoksiannon vastaanottamisen jälkeen, eikä sillä, että osapuolten ennen väitetiedoksiannon lähettämistä harjoittaman yhteistyön laadussa oli eroa, se vetoaa puolustuksessaan tällaiseen eroon ja yrittää siten korjata riidanalaisen päätöksen perustelujen puutteellisuutta. Kantajan mukaan tällä tunnustetaan implisiittisesti epäyhdenvertainen kohtelu, jonka kohteeksi kantaja on joutunut.

441 Kantaja katsoo, ettei komissio voi omia toteamuksiaan kumoamatta väittää puolustuksessaan, että Interbrew oli toimittanut sille ratkaisevia tietoja ennen kantajaa, viitaten erityisesti 14. ja 19.1. sekä 2., 8. ja 28.2.2000 päivättyihin Interbrew'n kirjeisiin, sillä nämä kirjeet ovat myöhempiä kuin 27.12.1999 päivätty Alken-Maesin kirje, joka sisälsi sen aikaisemman toimitusjohtajan lausunnon, jossa tuotiin nimenomaisesti esiin kilpailusääntöjen rikkomisen keskeiset osat.

442 Kantajan mukaan komission väite, jonka mukaan osa esitetyistä tiedoista koski 28.1.1993 edeltänyttä aikaa, jota rikkominen ei koskenut, on virheellinen, koska kantajan 10.12.1999 päivätyn kirjeen liitteinä 3–23 ja 26–29 toimitetut asiakirjat koskivat 28.1.1993 jälkeistä aikaa.

443 Kantaja toteaa, että katsoessaan, että sellaisten todisteiden perusteella, jotka koskevat 28.1.1993 edeltänyttä aikaa, ei voi saada yhteistyötiedonannon mukaisia etuja, komissio on joka tapauksessa väärässä, koska 11.11.1999 esitetty tietojensaantipyyntö koski aikaa syyskuusta 1992 joulukuuhun 1999. Näin toimiessaan komissio sekoittaa ajan, jonka osalta se on todennut kilpailusääntöjä rikotun, aikaan, jota sen tutkimus koski. Kantajan mukaan viimeksi mainittu aika on se, jota olisi kuulunut pitää merkityksellisenä yhteistyön kannalta. Nyt esillä olevassa asiassa kantaja on esittänyt tietoja, jotka koskivat aikaa syyskuusta 1992 tammikuuhun 1993 ja joiden perusteella voitiin selventää Interbrew'n keskeistä osuutta ja hintasääntelyn vaikutusta.

444 Komissio väittää, että kantajan yhteistyön laajuutta ei ole aliarvioitu, ja kiistää, että kantajalle myönnetty alennus olisi komission tavanomaisesti myöntämiä alennuksia selvästi pienempi. Kantajan yhteistyön astetta ei voida verrata yhteistyön asteeseen asioissa, joihin kantaja on vedonnut väitteidensä tueksi. Yhdenvertaisen kohtelun periaatteen väitetystä loukkaamisesta komissio toteaa, että Interbrew'n yhteistyö on ollut määrällisesti ja laadullisesti paljon merkittävämpää kuin kantajan yhteistyö, kuten niiden asiakirjojen, joita kumpikin osapuoli on toimittanut ja joihin on vedottu riidanalaisen päätöksen tueksi, vertaileva analyysi osoittaa. Se, että yhteistyön perusteella myönnetyt alennusprosentit ovat erisuuruisia, on komission mukaan siis täysin perusteltua, eikä se todellakaan johdu pelkästään komission päätelmästä, jonka mukaan kantaja on riitauttanut tosiseikat.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

445 Aluksi on muistutettava, että komissio on yhteistyötiedonannossa määritellyt edellytykset, joilla komission kanssa kartelleja koskevissa tutkimuksissa yhteistyössä olevat yritykset voidaan vapauttaa sakoista tai niille muussa tapauksessa määrättyjä sakkoja voidaan lieventää (yhteistyötiedonannon A 3 kohta).

446 Siltä osin kuin on kysymys yhteistyötiedonannon soveltamisesta kantajaan, on kiistatonta, että kantajan käyttäytymisen arvioinnin on perustuttava tiedonannon D kohtaan, jonka otsikko on "Sakkojen määrän merkittävä alentaminen".

447 Yhteistyötiedonannon D 1 kohdassa todetaan, että "jos yritys tarjoutuu yhteistyöhön ilman, että kaikki edellä B tai C kohdassa esitetyt edellytykset täyttyvät, yritykselle voidaan myöntää 10–50 prosenttia alennusta siihen sakkojen määrään, mikä sille olisi määrätty ilman yhteistyötä".

448 Yhteistyötiedonannon D 2 kohdassa täsmennetään seuraavaa:

"Näin voidaan menetellä erityisesti, jos:

— yritys toimittaa komissiolle ennen vastalauseiden tiedoksi antamista tietoja, asiakirjoja tai muita todisteita, jotka auttavat rikkomuksen todistamisessa

— saatuaan tiedon vastalauseista yritys ilmoittaa komissiolle, että se ei kiistä niiden seikkojen olemassaoloa, joihin komission esittämät syytökset perustuvat."

449 On muistutettava, että oikeuskäytännön mukaan sakon alentaminen hallinnollisessa menettelyssä harjoitetun yhteistyön vuoksi on perusteltua vain, jos komissio on yrityksen käyttäytymisen vuoksi voinut todeta kilpailusääntöjen rikkomisen helpommin ja tarpeen vaatiessa saada sen loppumaan (edellä 158 kohdassa mainittu asia SCA Holding v. komissio, tuomion 156 kohta ja edellä 278 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Krupp Thyssen Stainless ja Acciai speciali Terni v. komissio, tuomion 270 kohta).

450 On lisäksi muistutettava, että asetuksen N:o 17 11 artiklan 1 kohdan nojalla komissio voi EY 85 artiklaan sekä EY 83 artiklan nojalla annettuihin säännöksiin perustuvien tehtäviensä suorittamiseksi erityisesti hankkia kaikki tarpeelliset tiedot yrityksiltä ja yritysten yhteenliittymiltä, joiden on kyseisen 11 artiklan 4 kohdan nojalla annettava pyydetyt tiedot. Jos yritys tai yritysten yhteenliittymä ei anna pyydettyjä tietoja komission asettamassa määräajassa tai se antaa puutteellisia

tietoja, komissio voi asetuksen N:o 17 11 artiklan 5 kohdan mukaisesti vaatia päätöksellään tietojen antamista, jolloin yritys tai yritysten yhteenliittymä asettaa itsensä alttiiksi sakolle tai uhkasakolle, jos se edelleen kieltäytyy antamasta tarkoitettuja tietoja.

451 Tältä osin on todettava, että oikeuskäytännön mukaan sakkoa ei voida alentaa sen perusteella, että yritys on tehnyt tutkimuksen osalta yhteistyötä, silloin kun kyseinen yhteistyö ei ole mennyt pitemmälle kuin mitä yritykselle asetuksen N:o 17 11 artiklan 4 ja 5 kohdan nojalla kuuluvista velvollisuuksista on seurannut (edellä 135 kohdassa mainittu asia Solvay v. komissio, tuomio 10.3.1992, 341 ja 342 kohta). Sitä vastoin silloin, kun yritys toimittaa asetuksen N:o 17 11 artiklaan perustuvaan tietojensaantipyyntöön antamassaan vastauksessa tietoja, jotka menevät huomattavasti pitemmälle kuin sellaiset tiedot, joita komissio voi kyseisen artiklan nojalla vaatia, kyseisen yrityksen sakkoa voidaan alentaa (ks. vastaavasti asia T-308/94, Cascades v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-925, 262 kohta).

452 On myös todettava, ettei se, että komission tutkiessa kartellia yritys antaa sille tietoja toimista, joiden osalta yritys ei missään tapauksessa olisi joutunut maksamaan sakkoa asetuksen N:o 17 perusteella, ole yhteistyötiedonannon eikä etenkään sen D kohdan soveltamisalaan kuuluvaa yhteistyötä.

453 Lisäksi on todettava, että oikeuskäytännön mukaan komissio ei saa yritysten sen kanssa harjoittamaa yhteistyötä arvioidessaan jättää huomiotta yhteisön oikeuden yleisiin periaatteisiin kuuluvaa yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, jota vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan loukataan, jos toisiinsa rinnastettavia tapauksia kohdellaan eri tavalla tai jos erilaisia tapauksia kohdellaan samalla tavalla, ellei tällaista kohtelua voida objektiivisesti perustella (edellä 278 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Krupp Thyssen Stainless ja Acciai speciali Terni v. komissio, tuomion 237 kohta).

454 Tältä osin on selvää, että yritysten harjoittaman yhteistyön asteen arviointi ei saa riippua puhtaasti sattumanvaraisista tekijöistä. Kyseessä olevien yritysten erilaisen kohtelun on siis perustuttava siihen, etteivät niiden harjoittaman yhteistyön asteet ole rinnastettavissa toisiinsa muun muassa sen takia, että on toimitettu erilaisia tietoja tai tietoja on toimitettu hallinnollisen menettelyn eri vaiheissa tai tilanteissa, jotka eivät ole olleet samankaltaisia (ks. vastaavasti edellä 278 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Krupp Thyssen Stainless ja Acciai speciali Terni v. komissio, tuomion 245 ja 246 kohta).

455 Lisäksi on katsottava, että kun yritys yhteistyön puitteissa pelkästään vahvistaa — epätäsmällisemmin eikä yhtä nimenomaisesti — eräät sellaisista tiedoista, jotka jokin toinen yritys on jo toimittanut yhteistyön rajoissa, sen yhteistyön asteen — vaikka siitä saattaa olla komissiolle tiettyä hyötyä — ei voida katsoa olevan rinnastettavissa nämä tiedot ensimmäisenä toimittaneen yrityksen yhteistyön asteeseen. Lausunto, jossa pelkästään tietyssä määrin vahvistetaan komissiolla jo oleva lausunto, ei nimittäin helpota komission tehtävää merkittävästi eikä siten siinä määrin, että sen vuoksi olisi perusteltua alentaa sakkoa yhteistyön perusteella.

456 Nämä ovat ne periaatteet, joiden valossa on nyt esillä olevassa asiassa tutkittava, onko sakon alennus, jonka komissio on myöntänyt kantajalle yhteistyötiedonannon D 2 kohdan ensimmäisen luetelmakohdan perusteella, seurausta kantajan yhteistyön laajuuden virheellisestä arvioinnista erityisesti komission aikaisempi päätöskäytäntö huomioon ottaen ja onko se yhdenvertaisen kohtelun periaatteen vastainen.

457 On ensinnäkin todettava yhtäältä, että komissio on yhteistyötiedonannossa todennut, että jos yritys tarjoutuu kyseisen tiedonannon D kohdan mukaiseen yhteistyöhön, sille voidaan myöntää 10–50 prosenttia alennusta siihen sakkojen määrään, joka sille olisi määrätty ilman yhteistyötä, ja toisaalta, että kantaja ei kiistä, että sen yhteistyön laajuutta oli arvioitava yhteistyötiedonannon D kohdan mukaisesti. Komissio on kantajan osalta todennut, että sakkoa oli aiheellista alentaa 10 prosentilla yhteistyötiedonannon D 2 kohdan ensimmäisen luetelmakohdan

perusteella, kun otettiin huomioon, että kantajan tytäryhtiö oli toimittanut kilpailusääntöjen rikkomisen yksityiskohdista tietoja, jotka ylittivät asetuksen N:o 17 11 artiklan nojalla lähetettyyn tietojensaantipyyntöön annettavalle vastaukselle asetetut edellytykset. On siis todettava, että myöntäessään kantajalle sakosta 10 prosentin alennuksen yhteistyötiedonannon D 2 kohdan ensimmäisen luetelmakohdan perusteella komissio ei ole poikennut siitä sakkojen alennusten vaihteluvälistä, jota sovelletaan sentyyppiseen yhteistyöhön, jota kantaja harjoitti.

458 Siltä osin kuin on toiseksi kysymys komission aiempaa päätöskäytäntöä koskevasta väitteestä, riittää, kun muistutetaan, että pelkästään se seikka, että komissio on aiemmassa päätöskäytännössään myöntänyt tietyn suuruisen alennuksen tietynlaisen käyttäytymisen vuoksi, ei merkitse, että sillä olisi velvollisuus myöntää suhteellisesti yhtä suuri alennus, kun se arvioi vastaavanlaista käyttäytymistä jossain myöhemmässä hallinnollisessa menettelyssä (edellä 57 kohdassa mainittu asia Mayr-Melnhof v. komissio, tuomion 368 kohta ja edellä 50 kohdassa mainittu asia ABB Asea Brown Boveri v. komissio, tuomion 239 kohta). Väite on siis hylättävä.

459 Kolmanneksi on tutkittava, onko komission kantajalle yhteistyötiedonannon D 2 kohdan ensimmäisen luetelmakohdan perusteella myöntämä sakon alennus yhdenvertaisen kohtelun periaatteen vastainen.

460 Tältä osin on todettava, että kun riidanalaisen päätöksen 324 ja 325 perustelukappale luetaan yhdessä, niistä ilmenee, että komissio on myöntänyt Interbrew'lle määrätystä sakosta 30 prosentin alennuksen kahden kumulatiivisen seikan perusteella eli yhtäältä sen perusteella, että Interbrew'n yhteistyö tosiseikkojen määrittämisessä ylitti velvollisuudet, joita tällä yrityksellä oli asetuksen N:o 17 11 artiklan mukaan (yhteistyötiedonannon D 2 kohdan ensimmäinen luetelmakohta), ja toisaalta sen perusteella, ettei Interbrew ollut kiistänyt niiden seikkojen todenperäisyyttä, joista todettu kilpailusääntöjen rikkominen muodostui (yhteistyötiedonannon D 2 kohdan toinen luetelmakohta).

461 Sitä vastoin kun riidanalaisen päätöksen 326 ja 327 perustelukappale luetaan yhdessä, voidaan päätellä, että komissio on myöntänyt kantajalle 10 prosentin alennuksen vain sen perusteella, että sen yhteistyö tosiseikkojen määrittämisessä ylitti velvollisuudet, joita sillä oli asetuksen N:o 17 11 artiklan mukaan (yhteistyötiedonannon D 2 kohdan ensimmäinen luetelmakohta). Komissio on nimittäin katsonut, että kantaja on kiistänyt niiden seikkojen todenperäisyyden, joihin komission esittämät syytökset perustuivat, ja että kantaja ei siten voinut saada mitään alennusta yhteistyötiedonannon D 2 kohdan toisen luetelmakohdan perusteella.

462 Tästä ilmenee, että Interbrew'lle ja kantajalle yhteistyötiedonannon D 2 kohdan ensimmäisen luetelmakohdan perusteella sakkoon myönnettyjen alennusten ero on pienempi kuin näiden yritysten lopulliset alennusprosentit 30 ja 10 antavat ymmärtää, sillä Interbrew'lle myönnetty 30 prosentin alennus sisältää alennuksen, jonka se sai yhteistyötiedonannon D 2 kohdan toisen luetelmakohdan perusteella.

463 Niiden alennusten osalta, jotka myönnettiin kantajalle ja Interbrew'lle yhteistyötiedonannon D 2 kohdan ensimmäisen luetelmakohdan mukaisen yhteistyön perusteella, on todettava, että komissio on riidanalaisessa päätöksessä tuonut implisiittisesti esiin, että Interbrew'n yhteistyön ja kantajan yhteistyön välillä oli laadullinen ero. Vaikka komissio on myöntänyt, että kumpikin yritys toimitti vastaukseksi 11.11.1999 esitettyyn tietojensaantipyyntöön tietoja, jotka ylittivät siihen annettavalle vastaukselle asetetut edellytykset, se on kuitenkin todennut, että "tosiseikkojen määrittämisessä oli [ollut] suurta hyötyä" Interbrew'stä, mutta maininnut, että kantaja oli pelkästään "toimittanut kilpailusääntöjen rikkomisen yksityiskohdista tietoja, jotka ylitt[i]vät asetuksen N:o 17 11 artiklan nojalla lähetettyyn tietojensaantipyyntöön annettavalle vastaukselle asetetut edellytykset".

464 Jotta voitaisiin ratkaista, onko Interbrew'n harjoittaman yhteistyön ja kantajan harjoittaman yhteistyön asteiden välillä merkittävä ero, on verrattava niiden yhteistyön laajuutta sekä ajallisesti että laadullisesti.

465 Siltä osin kuin on ensiksi kysymys kyseisten yritysten yhteistyön ajallisesta vertailusta, on yhtäältä todettava kantajan ja sen tytäryhtiön Alken-Maesin osalta ensinnäkin, että Alken-Maes vastasi 11.11.1999 esitettyyn tietojensaantipyyntöön kirjeellä 10.12.1999. Seuraavaksi Alken-Maes lähetti komissiolle 27.12.1999 lausunnon, jossa se vetosi yhteistyötiedonantoon ja jota se täydensi ja tarkensi 7.3.2000. Lisäksi Alken-Maes vastasi 5.4.2000 komission 22.3.2000 päivättyyn uuteen asetuksen N:o 17 11 artiklan mukaiseen tietojensaantipyyntöön. Lopuksi kantaja vastasi 10.5.2000 sille 14.4.2000 osoitettuun uuteen tietojensaantipyyntöön.

466 Siltä osin kuin on toiseksi kysymys Interbrew'n yhteistyöstä, on aluksi todettava, että Interbrew vastasi 11.11.1999 esitettyyn tietojensaantipyyntöön 23.12.1999. Seuraavaksi Interbrew toimitti 14. ja 19.1.2000 päivätyissä kirjeissään 23.12.1999 päivättyä kirjettään koskevia lisätietoja. Nämä tiedot saatuaan komissio lähetti Interbrew'lle faksina epävirallisen lisätietopyynnön 21.1.2000. Interbrew vastasi siihen 2.2.2000 päivätyllä kirjeellä ja lähetti lisätietoja 8. ja 28.2.2000. Lisäksi Interbrew lähetti komissiolle 29.2.2000 Belgian markkinoita koskevan lausunnon viitaten yhteistyötiedonantoon. Lopuksi Interbrew lähetti komissiolle 21.12.2000 eli sen jälkeen, kun menettely oli aloitettu ja 20.9.2000 hyväksytty väitetiedoksianto oli lähetetty, vielä kaksi täydentävää asiakirjaa, jotka koskivat Alken-Maesin kanssa pidettyjä kahta neuvottelua, jotka olivat koskeneet sen kanssa tehtyjä kahdenvälisiä sopimuksia.

467 Edellä olevasta seuraa, että komission väitettä, jonka mukaan kantajan toimittamat tiedot olivat vähempiarvoisia kuin Interbrew'n toimittamat tiedot, koska ne on annettu myöhemmin, ei voida hyväksyä. Kaikki osapuolten toimittamat tiedot on nimittäin toimitettu melko lyhyen ajan sisällä jokseenkin samassa hallinnollisen

menettelyn vaiheessa. Kantajan ja Interbrew'n yhteistyön arvoa vertailtaessa ei näin ollen voida antaa ratkaisevaa merkitystä millekään aikaan liittyvälle näkökohdalle.

468 Siltä osin kuin on toiseksi kysymys osapuolten yhteistyön laadullisesta vertailusta, on todettava yhtäältä kantajan ja sen tytäryhtiön Alken-Maesin osalta, että Alken-Maes ei ole 11.11.1999 päivättyyn tietojensaantipyyntöön 10.12.1999 antamassaan vastauksessa nimenomaisesti vedonnut yhteistyötiedonantoon. Alken-Maes on vastauksessaan kuitenkin todennut, että "vastaus perustuu yhtiön pyrkimyksiin olla täydessä yhteistyössä komission kanssa tähän saakka säilyneiden asiakirjojen perusteella ja niiden tietojen perusteella, joita voidaan saada yhtiön palveluksessa edelleen olevalta asian kanssa tekemisissä olleelta henkilöstöltä". Alken-Maes toteaa myös, että "Alken-Maes on lisäksi yrittänyt ottaa yhteyttä yhtiön entisiin työntekijöihin, ja saadut vastaukset ovat liitteenä", ja että "Alken-Maes ei näistä suurista ponnisteluista huolimatta pysty takaamaan, että sen vastaus on tyhjentävä, ja se varaa itselleen mahdollisuuden täydentää tai muuttaa sitä". Sillä, että viitataan ponnisteluihin tietojen keräämiseksi yhtiön entisiltä työntekijöiltä, pyritään tekemään uskottavaksi ajatus, että Alken-Maesin yhteistyö ylitti velvollisuudet, joita yrityksellä oli asetuksen N:o 17 11 artiklan perusteella. On kuitenkin todettava, että Alken-Maesin toimittamien tietojen ja asiakirjojen ei voida katsoa ylittävän edellä mainittujen velvollisuuksien alaa. Esitetyt todisteet eivät — ehkä Alken-Maesin ja Interbrew'n välistä tietojen vaihtoa koskevia todisteita lukuun ottamatta — nimittäin missään suhteessa ole sellainen tavoitteeltaan selvästi kilpailunvastaisia käyttäytymismuotoja koskeva paljastus, jonka ilmoittaminen komissiolle osoittaisi syyllisyyttä sillä tavoin, ettei tällaisen seikan ilmoittaminen sisälly asetuksen N:o 17 11 artiklan mukaisiin velvollisuuksiin.

469 Alken-Maes mainitsee 27.12.1999 päivätyssä kirjeessään ensimmäisen kerran nimenomaisesti yhteistyötiedonannon alaan kuuluvan yhteistyönsä. Tässä kirjeessä Alken-Maes lisäksi myöntää kilpailusääntöjen vastaisten menettelytapojen olemassaolon, koska sen toimitusjohtaja toteaa, ettei Alken-Maes kiistä tosiseikkojen paikkansapitävyyttä, sellaisina kuin komissio kuvailee niitä 11.11.1999 esittämässään tietojensaantipyynnössä, ja se myöntää erityisesti sen, että Interbrew ja Alken-Maes ovat noudattaneet yhdenmukaistettua menettelytapaa, jonka perusteella ne ovat yhtäältä joka kuukausi vaihtaneet tietoja oluenmyynnistään Belgiassa ja toisaalta järjestäneet useita Alken-Maesin ja Interbrew'n edustajien välisiä kokouksia, joissa

on sovittu oluen jakelua ja myyntiä koskevasta yhteistoiminnasta Belgiassa. Alken-Maes on vielä liittänyt tähän kirjeeseen muistion, jossa se toteaa näyttävän siltä, että "näiden kahden yhtiön välillä tehtiin vuoden 1994 lopussa sopimus, joka kattoi kaikki jakelukanavat Belgiassa mutta koski erityisen yksityiskohtaisesti hotelli- ja ravintola-alan kanavia". Sopimuksessa "sovittiin erityisesti — — aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymisestä sekä hotelli- ja ravintola-alaan ja ulkomainontaan liittyvien investointien rajoittamisesta ja tariffeja koskevasta yhteistoiminnasta", ja "sopimuksen soveltamisen asianmukaisuutta oli tarkoitus arvioida määräajoin kummankin yrityksen johtajien keskinäisissä neuvotteluissa".

470 On todettava, että Alken-Maes on 7.3.2000 päivätyssä lausunnossaan myöntänyt niiden tosiseikkojen olemassaolon, joita voidaan pitää kilpailunvastaisina menettelytapoina ja jotka ovat näin auttaneet kilpailusääntöjen rikkomisen todentamista, kuten komissio itse myöntää. On kuitenkin todettava, että lausunto tukeutuu pääasiallisesti komissiolla jo olleisiin asiakirjoihin tai tietoihin. Vaikka asiakirja, jonka Alken-Maes esitti 7.3.2000 päivätyn lausuntonsa liitteenä 42, oli erittäin hyödyllinen komissiolle, koska tämä pystyi erityisesti sen perusteella näyttämään toteen, että kartelli oli kantajan väitteiden vastaisesti jatkunut heinäkuun 1996 jälkeen, on siten todettava, että Alken-Maes oli jo toimittanut kyseisen asiakirjan komissiolle 11.11.1999 esitettyyn tietojensaantipyyntöön 10.12.1999 antamansa vastauksen liitteenä 37, minkä vuoksi sillä, että Alken-Maes esitti tämän asiakirjan, on vähemmän arvoa yhteistyönä, koska asiakirjan esittäminen kuului velvollisuuksiin, joita tällä yrityksellä oli asetuksen N:o 17 11 artiklan perusteella (ks. edellä 451 kohta).

471 On myös todettava, että huomattava osa tiedoista, jotka Alken-Maes toimitti 7.3.2000 päivätyssä lausunnossaan, koskee aikaisempaa ajanjaksoa kuin se, jonka osalta kilpailusääntöjen rikkominen on todettu. Toisin kuin kantaja väittää, ei näin ollen voida katsoa, että komissio olisi näiden tietojen perusteella pystynyt toteamaan riidanalaisen päätöksen kohteena olevan kilpailusääntöjen rikkomisen helpommin.

Tältä osin on todettava, ettei se, että komission suorittaessa tutkimusta yritys antaa sille tietoja toimista, joiden osalta yritys ei joudu maksamaan sakkoa asetuksen N:o 17 perusteella, ole yhteistyötiedonannon soveltamisalaan kuuluvaa yhteistyötä (ks. vastaavasti edellä 451 kohdassa mainittu oikeuskäytäntö).

472 Vastauksista, jotka on 5.4. ja 10.5.2000 annettu 22.3. ja 14.4.2000 päivättyihin tietojensaantipyyntöihin, on todettava, että ensimmäinen vastaus selvästikin koski jakelijoiden tuotemerkeillä myytävää olutta koskenutta kartellia ja että toisen vastauksen osalta ei siitä huolimatta, että siihen viitataan riidanalaisessa päätöksessä kuudesti, ole asianosaisten tätä kysymystä koskevien kannanottojen puuttuessa mahdollista todeta, että siitä saatu apu olisi ylittänyt asetuksen N:o 17 11 artiklan mukaiset velvollisuudet.

473 Toisaalta siltä osin kuin on kysymys Interbrew'n yhteistyöstä, on todettava, että vaikka sen 23.12.1999 antama vastaus 11.11.1999 päivättyyn tietojensaantipyyntöön osittain kuuluu yrityksellä asetuksen N:o 17 11 artiklan perusteella olevien velvollisuuksien alaan, se kuitenkin ylittää tämän merkittävästi ja siitä on selvästi apua EY 81 artiklan rikkomisen muodostavien tosiseikkojen paikkansapitävyyden toteen näyttämisessä. Interbrew on tässä vastauksessa nimittäin kuvaillut ja selventänyt kartellia siinä määrin, että sillä asetuksen N:o 17 11 perusteella oleva velvollisuus ylittyy huomattavasti.

474 Interbrew'n 14. ja 19.1.2000 päivättyjen kirjeiden, 21.1.2000 lähetettyyn epäviralliseen tietojensaantipyyntöön 2., 8. ja 28.2.2000 vastaukseksi lähetettyjen kirjeiden, 29.2.2000 annetun lausunnon ja lopuksi 21.12.2000 lähetettyjen kahden viimeisen asiakirjan osalta on todettava, että näissä kirjeissä ja niiden liitteissä esitetään Interbrew'n, Alken-Maesin ja kantajan välisistä yhteydenotoista sellaisia yksityiskohtaisia tietoja, jotka kuuluvat selvästi yhteistyötiedonannon alaan.

475 Edellä olevasta seuraa, että laadun kannalta katsottuna Interbrew on auttanut kilpailusääntöjen rikkomisen toteamista ja todentamista merkittävämmällä tavalla.

476 Edellä todettu huomioon ottaen on katsottava, että ero, joka on komission yhteistyötiedonannon D 2 kohdan ensimmäisen luetelmakohdan perusteella myöntämien sakon alennusten prosenttimäärien välillä, ei ole yhdenvertaisen kohtelun periaatteen vastainen.

477 Kanneperusteen ensimmäinen osa on siis hylättävä.

b) Kanneperusteen toinen osa, jonka mukaan komission päätelmä, jonka mukaan kantaja on kiistänyt niiden seikkojen paikkansapitävyyden, joihin komission esittämät syytökset perustuivat, on virheellinen

Asianosaisten lausumat

478 Kantaja väittää, että komissio on tulkinnut väitetiedoksiantoon annetun vastauksen kohdetta ja sisältöä ilmeisen virheellisesti pitäen vastausta väitetiedoksiannossa kuvaillun kilpailusääntöjen rikkomisen kiistämisenä. Kantajan mukaan se on väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa kuitenkin pelkästään tuonut esiin seikkoja, jotka sen mielestä olivat tarpeen, jotta komissio voisi arvioida tosiseikkoja oikein, ja se on ainoastaan kiistänyt komission tosiseikoille antaman merkityksen tai sen, miten komissio on niitä luonnehtinut, eikä suinkaan niiden paikkansapitävyyttä. Kantaja on todennut, että se komission toteen näyttämien tosiseikkojen paikkansapitävyyttä kiistämättä halusi selventää tiettyjä kohtia ja asettaa riidanalaiset tosiseikat uuteen perspektiivin osoittaakseen, ettei niillä ollut komission niille antamaa merkitystä. Kantaja katsoo tältä osin, että olisi kaikkein perustavanlaatuisimpien puolustautumisoikeuksien vastaista, jos komissio voisi vaatia yhteistyötiedonannon

soveltamista pyytäviltä yrityksiltä, että niiden on luovuttava riitauttamasta paitsi tosiseikkoja myös näiden luonnehdintaa, sakon suuruutta tai jopa komission oikeudellista päättelyä. Kantajan mukaan komissio on esieristettyjen kaukolämmitysputkien alan kartellia koskevassa päätöksessään itse tunnustanut, että tämä ero on perusteltu, sillä se ei ole tässä päätöksessä asettanut huonompaan asemaan yritystä, joka ei kylläkään kiistänyt tosiseikkojen paikkansapitävyyttä mutta riitautti komission niille antaman merkityksen eli sen, että ne muodostivat rikkomisen. Koska kantaja on pelkästään luonnehtinut tosiseikkoja eri tavalla, komission päätelmä, jonka mukaan kantaja ei ollut toiminut koko ajan täydessä yhteistyössä, on kantajan mielestä virheellinen (edellä 147 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Tate & Lyle ym. v. komissio, tuomion 162 kohta).

479 Kantaja korostaa kanteessaan aluksi niitä viittä kohtaa, jotka se on tuonut esiin väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa, ilman, että tätä olisi tulkittava kilpailusääntöjen rikkomisen kiistämiseksi, sellaisena kuin komissio on kuvaillut rikkomista kyseisessä tiedoksiannossa.

480 Kantaja on ensinnäkin tähdentänyt, ettei komissio ollut ottanut huomioon, että Interbrew oli käyttänyt väärin määräävää markkina-asemaansa Belgiassa, vaikka tämä väärinkäyttö oli yhteydessä kantajan ja Interbrew'n välille kehittyneeseen yhteistyöhön ja vaikka sen huomioon ottaminen olisi mahdollistanut rikkomisen asiayhteyden ja osapuolten välisten voimasuhteiden selventämisen.

481 Toiseksi kantaja on muistuttanut tuolloin voimassa olleen Belgian lainsäädännön erityisluonteesta, mikä ei todellakaan merkinnyt rikkomisen todenperäisyyden kiistämistä vaan sen mahdollistamista, että tosiseikkojen vakavuutta ja lieventävien olosuhteiden olemassaoloa olisi voitu arvioida paremmin.

482 Kolmanneksi kantaja on viitannut Interbrew'n rooliin yllyttäjänä, sillä Interbrew oli tehnyt aloitteen Alken-Maesin kanssa käydyistä neuvotteluista ja sen kanssa tehdyistä sopimuksista.

483 Neljänneksi kantaja on osoittanut vääräksi merkityksen, joka oli annettu sen Interbrew'lle esittämille toteamuksille, jotka eivät olleet tämän kannalta mitenkään pakottavia.

484 Viidenneksi kantaja on täsmentänyt, mikä merkitys arvostelun kohteena oleville tosiseikoille olisi sen mielestä annettava ja miten niitä olisi luonnehdittava, sillä näitä tosiseikkoja ei siitä huolimatta, että ne täyttivät EY 81 artiklan rikkomisen tunnusmerkistön, olisi saanut luonnehtia hintoja ja markkinoiden jakamista koskevaksi kahdenväliseksi sopimukseksi vaan pelkästään aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymistä sekä investointien ja mainonnan rajoittamista koskevaksi sopimukseksi.

485 Seuraavaksi kantaja vastaa vastauskirjelmässään kohta kohdalta komission vastineessaan esittämiin väitteisiin niiden tosiseikkojen osalta, jotka komissio katsoo kantajan kiistäneen hallinnollisessa menettelyssä. Komission mukaan kaksi näistä tosiseikoista on kiistetty vielä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa, mutta viittä muuta ei ilmeisesti enää kiistetä. Kantaja vakuuttaa kunkin kohdan osalta uudelleen, ettei se ole kiistänyt kyseessä olevien tosiseikkojen paikkansapitävyyttä vaan ainoastaan komission niille antaman merkityksen tai sen, miten komissio on luonnehtinut niitä.

486 Ensinnäkin siltä osin kuin on kysymys niistä kahdesta tosiseikasta, jotka kiistetään ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa, eli Interbrew'lle esitetystä uhkauksesta ja rikkomisen kestosta, kantaja toteaa ensimmäisen osalta, että vaikka se ei kiistä, että keskusteluissa, joita kartellin osapuolet kävivät Ranskassa noudattamansa politiikan osalta, se oli niiden väärinkäytösten johdosta, joihin Interbrew'n oli todettu syyllistyneen Belgiassa, esittänyt tälle lainmukaisen ja kaupallisesti oikeutetun varoituksen, se sitä vastoin kiistää edelleen, että näitä toteamuksia — vaikka niissä viitattiin 500 000 hehtolitraan — voitaisiin pitää pakkona siinä mielessä, kuin komissio sen ymmärtää, etenkin kun otetaan huomioon, ettei kyseisellä varoituksella ollut pakottavaa vaikutusta.

487 Rikkomisen keston osalta kantaja toteaa kiistävänsä edelleen sen, että kartelli jatkui heinäkuun 1996 jälkeen. Toisin kuin komissio virheellisesti väittää, kantaja ei kuitenkaan sinnikkäästi väitä vääriksi tiettyjä toteen näytettyjä tosiseikkoja, vaan se kiistää merkityksen, jonka komissio on antanut osapuolten välillä heinäkuun 1996 jälkeen olleille yhteyksille ja joka on ristiriidassa kyseisten yhteyksien asiayhteyden ja vaikutusten kanssa, sillä näillä yhteyksillä ei tämän ajankohdan jälkeen enää ollut kilpailunvastaista tavoitetta. Koska Interbrew oli vuoden 1996 kuluessa jakanut hinnastonsa asiakkailleen ja soveltanut sitä 1.1.1997 lukien, tällaisten keskustelujen olemassaololle ei enää ollut aihetta.

488 Siltä osin kuin on toiseksi kysymys niistä viidestä muusta tosiseikasta, jotka komission käsityksen mukaan on kiistetty väitetiedoksiantoon annetussa vastauksessa mutta joita ei enää kiistetä kanteessa, kantaja toteaa seuraavaa.

489 Ensinnäkin siltä osin kuin kantajan väitetään kiistäneen sen tosiseikan, että kartelli koski myös asiakkaiden jakamista ja erityisesti hintojen tasoja, kantaja toteaa, että se myöntää tosiseikkojen paikkansapitävyyden ja että se ei kiistä sitä, että ne täyttävät EY 81 artiklan rikkomisen tunnusmerkistön, mutta korostaa, ettei tosiseikkoja voida luonnehtia hintoja koskevaksi kahdenväliseksi sopimukseksi, mikä ei vaikuta rikkomisen olemassaoloon vaan sen vakavuuteen. Kantaja toteaa erityisesti, että vaikka ei ole kiistetty, että 9.11.1994 pidetyssä kokouksessa keskusteltiin hinnoista, se katsoo edelleen, että komissio on luonnehtinut tosiseikkoja äärimmäisen ankarasti katsoessaan, että keskustelut muodostivat todellisen hintasopimuksen. Kantaja oli erityisesti aikonut kiistää merkityksen, jonka komissio oli antanut käsinkirjoitetulle kaavalle "J=SA=A-M=275,-".

490 Toiseksi kantaja myöntää kartellin alkamisajankohdan osalta, että pitää paikkansa, että se on väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa väittänyt kartellin alkaneen vasta lokakuussa 1994. Komissio ei kuitenkaan ollut maininnut, että tämä vastaus kattoi osapuolten keskustelut vuoden 1992 lopusta lähtien. Kantaja ei kiistä, että sillä oli tariffirakennettaan koskevia yhteyksiä kilpailijoihinsa ja että se harjoitti niiden

kanssa tältä osin tietojen vaihtoa vuoden 1992 lopusta lähtien, mutta väittää, että nämä yhteydet ja tietojen vaihto on asetettava asiayhteyteensä ja että niille on annettava se merkitys, joka niillä todella on, erityisesti ottaen huomioon CBB:n osuus hintojen korotuksia koskevan sääntelyn osalta.

491 Siltä osin kuin on kolmanneksi kysymys väitteestä, jonka mukaan 11.5.1994 pidetty kokous ei koskenut pelkästään kantajan olutliiketoiminnan uuden johtajan esitystä, kantaja toteaa, että se on tosiaankin maininnut, että kokouksen pääasiallisena tarkoituksena oli tämä esitys, mutta myös, että kokouksen laajempi kohde liittyi Interbrew'n ehdotukseen sellaisen aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymistä koskevan sopimuksen tekemisestä, joka kattaisi Ranskan.

492 Siltä osin kuin on neljänneksi kysymys 6.7.1994 käydyistä keskusteluista, kantaja toteaa, että toisin kuin komissio väittää, kantaja ei ole kiistänyt näiden keskustelujen koskeneen Interbrew'n ja Alken-Maesin yhteistyötä. Kantaja on todennut, että keskustelut koskivat pääasiallisesti Interbrew'n markkinatilannetta Ranskassa, mutta kuitenkin täsmentänyt välittömästi, että Interbrew ehdotti näiden keskustelujen yhteydessä aggressiivisista kilpailutoimenpiteistä pidättymistä koskevan sopimuksen tekemistä Ranskan ja Belgian osalta.

493 Siltä osin kuin on viidenneksi kysymys Interbrew'n vaikutusvallasta CBB:ssä, kantaja toteaa, ettei se ole kiistänyt sitä komission toteen näyttämää tosiseikkaa, että Interbrew ei määrännyt CBB:n politiikasta. Vaikka kantaja olisi kiistänyt tämä seikan, kysymys olisi ollut sen kiistämisestä, miten komissio on tulkinnut Interbrew'n käyttämää vaikutusvaltaa, eikä toteen näytetyn tosiseikan kiistämisestä.

494 Siltä osin kuin on lopuksi kysymys komission väitteestä, jonka mukaan kantaja oli ilmoittanut, että se pidättyy kiistämästä pelkästään niitä väitetiedoksiantoon sisältyneitä tosiseikkoja, jotka se on itse myöntänyt oikeiksi, kantaja toteaa, että komissio on tulkinnut väärin kantajan lausuntojen sisältöä vääristellen niitä.

495 Kantajan mukaan komissio on siten vääristellyt kantajan toteamuksia lisäämällä sen lausuntoon adverbin "vain" eli kirjoittamalla, että kantaja ilmoitti "hyväksyvänsä [väitetiedoksiannossa] esitetyt tosiseikat [vain], jos ne perustuvat osittain Alken-Maesin komissiolle toimittamiin tietoihin". * Kantaja oli nimittäin kirjoittanut, ettei se kiistänyt "kyseisenä ajanjaksona ilmenneitä tosiseikkoja, jos ne perustu[ivat] osittain Alken-Maesin edustajien komissiolle toimittamiin tietoihin".

496 Kantajan mukaan komissio on lisäksi erehtynyt sanan "jos" merkityksestä. Tämän sanan käyttö ei johtunut halusta rajoittaa — edes osittain — tosiseikkojen paikkansapitävyyden myöntämisen ulottuvuutta vaan sitä vastoin halusta korostaa, että kantajalla olisi ollut erityisen huonot edellytykset kiistää komission toteen näyttämien tosiseikkojen paikkansapitävyys, koska ne oli osittain näytetty toteen kantajan toimittamien todisteiden perusteella. Komissio on tämän tulkintavirheen perusteella päätellyt virheellisesti, että kantaja kiisti kilpailusääntöjen rikkomisen.

497 Kantaja väittää vastauskirjelmässään, että komissio pitää vastineessaan itsepintaisesti kiinni kantajan väitetiedoksiantoon antaman vastauksen sanamuodon virheellisestä ja jopa tarkoitushakuisesta tulkinnasta todetessaan, että kantaja "on pelkästään hyväksynyt tosiseikat 'jos ne perustuvat osittain Alken-Maesin edustajien komissiolle toimittamiin tietoihin'". Käyttäessään ilmaisua "on pelkästään" komissio on kantajan mukaan lisännyt rajoituksen siihen, missä sitä ei alkuperäisessä tekstissä ollut. Kantaja toteaa nimittäin, että vaikka sanalla "jos" voi olla rajoittava merkitys, kun siihen liittyy kieltosana tai rajoittava verbi, se on sitä vastoin ymmärrettävä selittäväksi, kun sitä käytetään ilman mitään kieltosanaa tai rajoittavaa verbiä.

498 Kantaja vetoaa lisäksi siihen, että se, että oletettu tosiseikkojen kiistäminen on otettu sen osalta huomioon, on sitäkin vahingollisempaa, kun komission päätöskäytännöstä ilmenee, että pelkästä tosiseikkojen kiistämättä jättämisestä ilman uusien todisteiden

* — Lainausta on korjattu yhteisöjen tuomioistuimessa, sillä päätöksen suomenkielinen versio on virheellinen, koska siinä ei ole vain-sanaa.

esittämistä voi saada lähes 20 prosentin alennuksen sakkoon, kuten Kreikan lauttaliikennettä koskeva päätös ja esieristettyjen kaukolämmitysputkien alan kartellia koskeva päätös osoittavat. Kantajan mukaan komissio on aikaisemmin jopa myöntänyt alennuksen, joka on yhtä suuri kuin kantajalle nyt myönnetty, yritykselle, joka ei ollut yhteistyössä (EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia IV/35.814 — Seostelisä) 21 päivänä tammikuuta 1998 tehdyn komission päätöksen 98/247/EHTY (EYVL L 100, s. 55) 98 perustelukappale).

499 Komissio huomauttaa aluksi, että oikeuskäytännön mukaan sakon alentaminen sen perusteella, että tosiseikkojen paikkansapitävyyttä ei kiistetä, edellyttää, että tosiseikat nimenomaisesti hyväksytään sellaisina kuin ne on todettu väitetiedoksiannossa. Sekä kantajan väitetiedoksiantoon antamasta vastauksesta että kanteesta ilmenee kuitenkin, että kantaja on tarmokkaasti yrittänyt — ja edelleen itsepintaisesti yrittää — osoittaa vääräksi sen, että Interbrew'tä uhattiin, samoin kuin sen, että kartelli jatkui heinäkuun 1996 jälkeen. Kantaja on väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa sitä paitsi aluksi kiistänyt tietyt keskeiset tosiseikat, joita se ei enää kiistä kanteessaan.

500 Väitteestä, jonka mukaan komissio pitää tosiseikkojen kiistämisenä sitä, mikä todellisuudessa on komission niille antaman merkityksen tai oikeudellisen luonnehdinnan kiistämistä, komissio huomauttaa, että kiistäminen päinvastoin kohdistuu useiden tosiseikkojen paikkansapitävyyteen.

501 Komission mukaan on joka tapauksessa virheellistä väittää, että tosiseikkojen kiistämättä jättäminen oikeuttaisi yleensä 20 prosentin alennukseen sakosta, koska tämän perusteella myönnetään tavanomaisesti 10 prosentin suuruusluokkaa oleva alennus. Väite, jonka mukaan osapuolet, joka eivät ole olleet komission kanssa yhteistyössä, ovat saaneet vastaavansuuruisen alennuksen kuin kantaja, on komission mukaan perusteeton.

502 Komissio toteaa lopuksi, että kielioppi poislukien, kantaja on myöntänyt tosiseikat vain ehdollisesti. Kantaja on väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa nimittäin hyväksynyt tosiseikat, vain "jos ne perustuvat osittain Alken-Maesin edustajien komission virkamiehille toimittamiin tietoihin".

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

503 Yhteistyötiedonannon D 2 kohdan toisesta luetelmakohdasta (ks. edellä 448 kohta) ilmenee, että jos yritys tarjoutuu D kohdan mukaiseen yhteistyöhön, sille voidaan myöntää 10–50 prosenttia alennusta siihen sakkojen määrään, joka sille olisi määrätty ilman yhteistyötä, jos se saatuaan tiedon väitetiedoksiannosta ilmoittaa komissiolle, että se ei kiistä niiden seikkojen olemassaoloa, joihin komission esittämät syytökset perustuvat.

504 Jotta yritys voisi saada tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella alennuksen sakkoon yhteistyötiedonannon D 2 kohdan toisen luetelmakohdan mukaisesti, sen on väitetiedoksiannosta tiedon saatuaan ilmoitettava komissiolle nimenomaisesti, ettei se aio kiistää tosiseikkojen paikkansapitävyyttä (edellä 57 kohdassa mainittu asia Mayr-Melnhof v. komissio, tuomion 309 kohta).

505 Ei kuitenkaan riitä, että yritys yleisesti ilmoittaa yhteistyötiedonannon mukaisesti jättävänsä kiistämättä väitetyt tosiseikat, jos tällaisesta ilmoituksesta ei ole käsiteltävänä olevan asian olosuhteissa komissiolle mitään hyötyä (asia T-48/00, Corus UK v. komissio, tuomio 8.7.2004, Kok. 2004, s. II-2325, 193 kohta). Jotta yritys

voisi saada sakkoon alennuksen hallinnollisen menettelyn aikana harjoittamansa yhteistyön perusteella, sen on käyttäytymisellään helpotettava komission tehtävää eli yhteisön kilpailusääntöjen rikkomisten toteamista ja niistä rankaisemista (ks. vastaavasti edellä 57 kohdassa mainittu asia Mayr-Melnhof v. komissio, tuomion 309 kohta).

506 Nämä periaatteet huomioon ottaen on ratkaistava, onko — kuten kantaja väittää — komissio toiminut väärin katsoessaan riidanalaisen päätöksen 326 perustelukappaleessa, etteivät kantajan tosiseikkojen kiistämättä jättämistä koskevan lausuman sanamuoto sekä sen kiistäminen, että kilpailusääntöjä olisi rikottu väitetiedoksiannossa kuvatulla tavalla, oikeuttaneet alentamaan sakkoa yhteistyötiedonannon D 2 kohdan toisen luetelmakohdan perusteella.

507 Tältä osin on todettava ensinnäkin kantajan yleisistä lausumista, jotka koskevat tosiseikkojen paikkansapitävyyden kiistämättä jättämistä, että Alken-Maes oli ennen väitetiedoksiannon lähettämistä todennut komissiolle 27.12.1999 osoittamassaan kirjeessä, että "[se] ei kiistä[nyt] tosiseikkojen paikkansapitävyyttä, sellaisina kuin komissio kuvailee niitä 11.11.1999 lähettämässään tietojensaantipyynnössä, ja erityisesti, että — — Interbrew ja Alken-Maes [olivat] noudatt[aneet] yhdenmukaistettua menettelytapaa, jonka perusteella ne [olivat] joka kuukausi vaiht[aneet] tietoja oluenmyynnistään Belgiassa; — — vuosina 1992–1998 [oli] järjestett[y] useita kokouksia, joihin osallistui Alken-Maesin edustajia, pääasiallisesti yhtiön tuolloinen toimitusjohtaja Vaxelaire, sekä Interbrew'n edustajia, pääasiallisesti M. T. ja M. J. D., ja joissa [oli] sovittu oluen jakelua ja myyntiä koskevasta yhteistoiminnasta Belgiassa". Se on vielä todennut, että "jollei [komission] yksiköille ilmoitetuista lieventävistä olosuhteista muuta johdu, Alken-Maes myöntää eikä kiistä, että nämä tosiseikat täyttävät EY — — 81 artiklan rikkomisen tunnusmerkistön".

508 On myös todettava, että kantaja on väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa todennut, että "kiistämättä Interbrew'n ja Alken-Maesin välisiä yhteyksiä ja

menettelytapoja, jos ne perustuvat osittain Alken-Maesin edustajien komission virkamiehille toimittamiin tietoihin, [se] halu[si] — — selventää tiettyjä kohtia ja asettaa riidanalaiset tosiseikat uuteen perspektiivin osoittaakseen, ettei niillä ole komission niille antamaa merkitystä". Kantaja on väitetiedoksiantoon antamansa vastauksen sivulla 1 muotoillut toteamuksensa hieman eri tavalla lausumalla, että "kiistämättä kuitenkaan kyseisenä ajanjaksona ilmenneitä tosiseikkoja, jos ne perustuvat osittain Alken-Maesin edustajien komission virkamiehille [kantajan] ohjeen mukaisesti toimittamiin tietoihin, [kantaja] haluaa tässä vastauksessa selventää tiettyjä kohtia ja asettaa riidanalaiset tosiseikat uuteen perspektiivin osoittaakseen, ettei niillä ole komission niille antamaa merkitystä tai — tietyissä tapauksissa jopa — että komission oikeudelliset päätelmät ovat seurausta riidanalaisten olosuhteiden virheellisestä luonnehdinnasta".

509 Kun otetaan huomioon kantajan vastaus väitetiedoksiantoon, on siis todettava, että vaikka vastauksessa väitetään, ettei "Interbrew'n ja Alken-Maesin välisiä yhteyksiä ja menettelytapoja" tai "kyseisenä ajanjaksona ilmenneitä tosiseikkoja" kiistetä, vastauksessa ei ole todettu nimenomaisesti sekä selvästi ja täsmällisesti, että niiden tosiseikkojen paikkansapitävyyttä, joihin komission esittämät syytökset perustuvat, ei kiistetä. Kantaja on päinvastoin liittänyt toteamukseensa varaumia, jotka koskevat sen aikomusta "selventää tiettyjä kohtia" ja "asettaa riidanalaiset tosiseikat uuteen perspektiivin" osoittaakseen, "ettei niillä ole komission niille antamaa merkitystä" tai että komission oikeudelliset päätelmät "ovat seurausta riidanalaisten olosuhteiden virheellisestä luonnehdinnasta".

510 Siltä osin kuin on toiseksi kysymys kantajan huomautuksista, jotka koskevat komission väitetiedoksiannossa selostamia yksittäisiä tosiseikkoja (ks. edellä 486–493 kohta), osoittautuu, ettei kantaja ole rajoittunut selventämään komission niille antamaa merkitystä, vaan se on joidenkin osalta kiistänyt niiden sisällön tai olemassaolon.

511 Kilpailusääntöjen rikkomisen keston osalta komissio on siten todennut väitetiedoksiannossa, että sillä on kartellia koskevia todisteita ainakin 28.1.1993–28.1.1998 väliseltä ajalta ja että kartelli oli siis jatkunut 28.1.1998 saakka. Heinäkuun 1996 jälkeiseltä ajalta komissio on tähän päätelmään tullakseen tukeutunut kolmeen tosiseikkaan eli ensinnäkin siihen, että Alken-Maesin (M. L. B.) ja Interbrew'n (M. A. B.) välillä käytiin 9.12.1996 puhelinkeskustelu, toiseksi siihen, että Interbrew'n, kantajan ja Alken-Maesin Pariisissa 17.4.1997 pitämällä kokouksella oli kilpailunvastainen tarkoitus, ja kolmanneksi siihen, että 28.1.1998 pidetty Interbrew'n ja Alken-Maesin kokous koski kartellia.

512 On kuitenkin todettava, että kantaja on väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa todennut, että se "on hämmästynyt siitä, että komissio pitää [päivämäärää 28.1.1998] kilpailusääntöjen rikkomisena pidettyjen menettelytapojen päättymisajankohtana, vaikka kaikki tutkinnan asiakirja-aineistoon sisältyvät seikat osoittavat, että kaikki kahdenväliset keskustelut olivat päättyneet vuoden 1996 jälkimmäisenä puoliskona". Kantaja on erityisesti todennut, että "tariffirakennetta koskevat keskustelut päättyivät, kun Interbrew päätti heinäkuussa 1996 ottaa uuden hinnastonsa käyttöön 1.1.1997", että "se, ettei heinäkuun 1996 jälkeen käyty keskusteluja", ilmenee esimerkiksi siitä, että on olemassa Alken-Maesissa toimeksiantoa suorittaneen konsultin muistio, jossa vertaillaan Interbrew'n uusia yleisehtoja ja Alken-Maesin hanketta ja joka olisi kantajan mukaan ollut tarpeeton, "jos yritysten välillä olisi ollut tätä kysymystä koskevia yhteyksiä", että "[17.4.1997] pidetty kokous ei liittynyt [väitetiedoksiannon] kattamiin keskusteluihin" ja että 28.1.1998 pidetyn kokouksen tarkoituksena ei ollut "vanhojen menettelytapojen palauttaminen".

513 Kun otetaan huomioon edellä todettu ja erityisesti kantajan huomautukset rikkomisen keston osalta, on katsottava, että kantajan lausunnot, joiden mukaan se ei kiistä tosiseikkojen paikkansapitävyyttä, eivät oikeuta yhteistyötiedonannon D 2 kohdan toiseen luetelmakohtaan perustuvaan sakon alennukseen.

514 On nimittäin ensinnäkin todettava, että koska nyt esillä olevassa asiassa on kysymys kartellista, jolla oli kilpailunvastainen tavoite, pelkkä tosiseikkojen toteen näyttäminen riittää lähtökohtaisesti näyttämään toteen kaksi EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomisen olennaisista tunnusmerkeistä eli sopimuksen olemassaolon ja sen kilpailunvastaisen tarkoituksen. Näin ollen on todettava, että kantaja ei väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa voinut kiistää niiden heinäkuussa 1996 tapahtuneiden riidanalaisten tosiseikkojen merkitystä, jotka komissio on pätevästi näyttänyt toteen ja jotka itsessään täyttävät kyseisen rikkomisen tunnusmerkistön, riitauttamatta tosiseikkojen paikkansapitävyyttä, siten kuin yhteistyötiedonannon D 2 kohdan toisessa luetelmakohdassa tarkoitetaan (ks. vastaavasti edellä 505 kohdassa mainittu asia Corus UK v. komissio, tuomion 195 ja 197 kohta).

515 Toiseksi on todettava, että lausunnon, jonka mukaan tosiseikkojen paikkansapitävyyttä ei kiistetä ja johon — kuten nyt esillä olevassa asiassa — liittyy joukko huomautuksia, joilla kantaja väitetysti pyrkii selventämään tiettyjen tosiseikkojen merkitystä mutta joilla tosiasiassa kiistetään nämä tosiseikat, ei voida katsoa helpottavan komission tehtävää eli kyseisen kilpailusääntöjen rikkomisen toteamista ja siitä rankaisemista.

516 Tältä osin on todettava, että kantaja ei — toisin kuin se väittää — kiistä komission tietyille tosiseikoille eli 9.12.1996, 17.4.1997 ja 28.1.1998 olleille yhteyksille antamaa virheellistä merkitystä vaan näiden tosiseikkojen luonteen itsensä. Kantaja ei ole väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa (ks. edellä 512 kohta) siten tyytynyt kiistämään Alken-Maesin ja Interbrew'n välillä 9.12.1996 olleen yhteyden merkitystä, vaan se on kiistänyt itse sen tosiseikan, että näiden kahden kilpailevan yrityksen välillä oli kyseisenä ajankohtana ollut tällainen yhteys. Kantaja on samoin kiistänyt itse sen tosiseikan, että 17.4.1997 pidetyllä kokouksella oli ollut kilpailunvastainen tarkoitus, eikä komission tälle tosiseikalle antamaa merkitystä tai sitä, miten se on oikeudellisesti arvioinut sitä. Lopuksi 28.1.1998 olleen tapaamisen osalta kantaja ei ole tyytynyt väittämään, ettei sillä — komission pätevästi toteen näyttämällä — tosiseikalla, että kartelli oli ymmärretty tuolloin olemassa olevaksi, ollut komission sille antamaa merkitystä tai ettei sitä voinut oikeudellisesti luonnehtia sillä tavoin, kuin komissio oli tehnyt, eli kilpailusääntöjen rikkomiseksi, vaan kantaja on kiistänyt itse sen tosiseikan, että kartellia koskevan keskustelun sisältö merkitsi, että kartelli oli kyseisenä ajankohtana olemassa.

517 Ilman, että olisi tarpeen tutkia kantajan muita väitteitä, on siis katsottava, että komissio on riidanalaisen päätöksen 326 perustelukappaleessa todennut perustellusti, että kantaja oli kiistänyt sen, että kilpailusääntöjä oli rikottu väitetiedoksiannossa kuvatulla tavalla, ja että komissio on katsonut perustellusti, että tämä ei oikeuttanut alentamaan sakkoa yhteistyötiedonannon D 2 kohdan toisessa luetelmakohdassa tarkoitetulla tavalla.

518 Kanneperusteen toinen osa ja siten koko kanneperuste on siis hylättävä.

Sakon laskentamenetelmä ja lopullinen määrä

519 Kuten edellä olevasta 313 kohdasta ilmenee, raskauttavien olosuhteiden perusteella sakon perusmäärään tehtyä korotusta on alennettava 50 prosentista 40 prosenttiin.

520 Tästä muutoksesta seuraavan sakon lopullisen määrän laskemisesta on todettava, että komissio on kantajalle määrättävää sakkoa laskiessaan poikennut suuntaviivojensa mukaisesta menetelmästä.

521 Suuntaviivojen sanamuoto huomioon ottaen on nimittäin todettava, että raskauttavien tai lieventävien olosuhteiden perusteella huomioon otettuja korotus- tai alennusprosentteja on sovellettava kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja

keston perusteella määritettyyn sakon perusmäärään eikä raskauttavan tai lieventävän olosuhteen perusteella tehdyn ensimmäisen korotuksen tai alennuksen soveltamisen lopputulokseen (ks. vastaavasti edellä 95 kohdassa mainittu asia Cheil Jedang v. komissio, tuomion 229 kohta).

522 Nyt esillä olevassa asiassa on kuitenkin todettava, että vaikka komissio on mukauttanut sakon määrää yhtäältä kahden raskauttavan olosuhteen ja toisaalta yhden lieventävän olosuhteen perusteella, määrätyn sakon lopullisesta määrästä ilmenee, että komissio on tehnyt toisen näistä kahdesta mukautuksesta määrään, joka oli ensimmäisen korotuksen tai alennuksen soveltamisen lopputulos. Tämän laskentamenetelmän johdosta sakon lopullinen määrä on eri kuin suuntaviivojen mukaista menetelmää sovellettaessa.

523 Tältä osin on todettava, että vaikka suuntaviivoihin sisältyvä sakon määrän laskentamenetelmä ei tosiaankaan ole ainoa ajateltavissa oleva, se on omiaan varmistamaan sakkojen määräämisen osalta johdonmukaisen päätöskäytännön, joka puolestaan mahdollistaa sen takaamisen, että yrityksiä, joille määrätään seuraamuksia kilpailuoikeuden sääntöjen rikkomisesta, kohdellaan yhdenvertaisesti. Nyt esillä olevassa asiassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että komissio on mitään oikeuttamisperustetta esittämättä poikennut suuntaviivoista sakkojen lopullista määrää koskevan laskentamenetelmän osalta.

524 Nyt esillä olevassa asiassa on siis ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimella asetuksen N:o 17 17 artiklan perusteella olevan täyden harkintavallan nojalla sovellettava rikkomisen uusimiseen liittyvän raskauttavan olosuhteen perusteella tehtävää 40 prosentin korotusta kantajalle määrätyn sakon perusmäärään.

525 Kantajalle määrätyn sakon lopullinen määrä lasketaan siis seuraavasti: sakon perusmäärään (36,25 miljoonaa euroa) lisätään ensin 40 prosenttia tästä perus-

määrästä (14,5 miljoonaa euroa) ja siitä vähennetään 10 prosenttia perusmäärästä (3,625 miljoonaa euroa), jolloin määräksi saadaan 47,125 miljoonaa euroa. Seuraavaksi tästä määrästä vähennetään yhteistyön perusteella 10 prosenttia, jolloin sakon lopullinen määrä on 42,4125 miljoonaa euroa.

Oikeudenkäyntikulut

526 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 3 kohdassa määrätään, että jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisen ja osa toisen asianosaisen hyväksi, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi määrätä oikeudenkäyntikulut jaettaviksi asianosaisten kesken tai määrätä, että kukin vastaa omista kuluistaan. Nyt esillä olevassa asiassa on päätettävä, että kantaja vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan ja että se velvoitetaan korvaamaan kolme neljäsosaa komission oikeudenkäyntikuluista.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN
(viides jaosto)

on ratkaissut asian seuraavasti:

1) Kantajalle määrätyn sakon määräksi vahvistetaan 42,4125 miljoonaa euroa.

2) Kanne hylätään muilta osin.

3) Kantaja vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja se velvoitetaan korvaamaan kolme neljäsosaa komission oikeudenkäyntikuluista. Komissio vastaa yhdestä neljäsosasta omia oikeudenkäyntikulujaan.

Vilaras Martins Ribeiro Jürimäe

Julistettiin Luxemburgissa 25 päivänä lokakuuta 2005.

E. Coulon M. Vilaras

kirjaaja viidennen jaoston puheenjohtaja

Sisällys

Asiaa koskevat oikeussäännöt ..... II - 4427

Tosiseikat ..... II - 4430

Oikeudenkäyntimenettely ja asianosaisten vaatimukset ..... II - 4433

Oikeudellinen arviointi ..... II - 4435

A Riidanalaisen päätöksen kumoamista koskevat vaatimukset ..... II - 4436

1. Puolustautumisoikeuksien ja hyvän hallinnon periaatteen loukkaamista koskeva kanneperuste ..... II - 4436

a) Kanneperusteen ensimmäinen osa, jonka mukaan kantajalle ei ole annettu tilaisuutta tutkia asiayhteyttä, jossa eräs komission raskauttavana todisteena pitämä asiakirja oli laadittu ..... II - 4436

Asianosaisten lausumat ..... II - 4436

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4438

b) Kanneperusteen toinen osa, jonka mukaan komissio ei ole ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä antanut kantajan tutustua sakon laskennassa huomioon otettuihin seikkoihin ..... II - 4442

Asianosaisten lausumat ..... II - 4442

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4443

c) Kanneperusteen kolmas osa, joka koskee sitä, ettei komission ja Interbrew'n välisistä kokouksista ole asiakirja-aineistoa, sekä sitä, että komissio on kieltäytynyt antamasta kantajalle tiedoksi Interbrew'n vastausta väitetiedoksiantoon ..... II - 4446

Asianosaisten lausumat ..... II - 4446

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4448

2. Perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiä koskeva kanneperuste ..... II - 4454

a) Asianosaisten lausumat ..... II - 4454

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4458

B Toissijaiset vaatimukset, jotka koskevat kantajalle määrätyn sakon alentamista II - 4461

1. Kanneperuste, jonka mukaan rikkomisen vakavuutta on sakon perusmäärää vahvistettaessa arvioitu virheellisesti yhdenvertaisen kohtelun periaatteen, suhteellisuusperiaatteen ja ne bis in idem -periaatteen vastaisesti ..... II - 4462

a) Asianosaisten lausumat ..... II - 4462

Kantajan lausumat ..... II - 4462

— Rikkomisen vakavuuden arviointi: yhdenvertaisen kohtelun periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen loukkaaminen ..... II - 4463

— Sen arvioiminen, mitkä ovat kantajan todelliset taloudelliset mahdollisuudet aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille toimijoille: suhteellisuusperiaatteen loukkaaminen ..... II - 4466

— Sakon määrän vahvistaminen tasolle, joka varmistaa, että sakolla on riittävä rikkomista estävä vaikutus: suhteellisuusperiaatteen loukkaaminen ..... II - 4468

— Suuryrityksillä yleensä käytössä olevien juridisten ja taloudellisten tietojen ja resurssien huomioon ottaminen: ne bis in idem -periaatteen loukkaaminen ..... II - 4469

Komission lausumat ..... II - 4470

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4471

Rikkomisen vakavuuden arviointi ..... II - 4476

Sen arvioiminen, mitkä ovat kantajan todelliset taloudelliset mahdollisuudet aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille toimijoille ..... II - 4480

Sakon määrän vahvistaminen tasolle, joka varmistaa, että sakolla on riittävä rikkomista estävä vaikutus ..... II - 4484

Suuryrityksillä yleensä käytössä olevien juridisten ja taloudellisten tietojen ja resurssien huomioon ottaminen ..... II - 4489

Erityisen perusmäärän asianmukaisuus kantajan esiin tuomat olosuhteet huomioon ottaen ..... II - 4490

2. Kanneperuste, jonka mukaan kilpailusääntöjen rikkomisen kestoa on arvioitu virheellisesti ..... II - 4493

a) Asianosaisten lausumat ..... II - 4493

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4496

Puhelimitse 9.12.1996 tapahtunut yhteydenotto ..... II - 4499

Kokous 17.4.1997 ..... II - 4502

Kokous 28.1.1998 ..... II - 4506

3. Kanneperuste, jonka mukaan Interbrew'hun kohdistetusta pakosta muodostuva raskauttava olosuhde on perusteeton ..... II - 4509

a) Asianosaisten lausumat ..... II - 4509

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4518

4. Kanneperuste, jonka mukaan rikkomisen uusimisesta muodostuva raskauttava olosuhde on otettu perusteettomasti huomioon kantajan osalta ..... II - 4529

a) Asianosaisten lausumat ..... II - 4529

b) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4536

5. Kanneperuste, jonka mukaan sovellettavat lieventävät olosuhteet on otettu huomioon riittämättömästi ..... II - 4545

a) Kanneperusteen ensimmäinen osa, jonka mukaan komissio on kieltäytynyt ottamasta huomioon, ettei kilpailusääntöjen rikkominen vaikuttanut markkinoihin ..... II - 4546

Asianosaisten lausumat ..... II - 4546

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4549

b) Kanneperusteen toinen osa, jonka mukaan komissio ei ole ottanut huomioon hintavalvontajärjestelmän ja panimoalalle tunnusomaisen vuosisataisen korporatistisen perinteen vaikutusta ..... II - 4553

Asianosaisten lausumat ..... II - 4553

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4555

c) Kanneperusteen kolmas osa, jonka mukaan komissio on kieltäytynyt ottamasta huomioon alan kriisitilannetta ..... II - 4557

Asianosaisten lausumat ..... II - 4557

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4559

d) Kanneperusteen neljäs osa, joka koskee Interbrew'n uhkaavaa asemaa . II - 4560

Asianosaisten lausumat ..... II - 4560

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4562

6. Kanneperuste, jonka mukaan kantajan yhteistyön laajuutta on arvioitu virheellisesti yhdenvertaisen kohtelun periaatteen ja yhteistyötiedonannon vastaisesti ..... II - 4563

a) Kanneperusteen ensimmäinen osa, jonka mukaan komissio on arvioinut kantajan yhteistyön laajuutta virheellisesti erityisesti päätöskäytäntöönsä nähden ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen vastaisesti ..... II - 4563

Asianosaisten lausumat ..... II - 4563

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4569

b) Kanneperusteen toinen osa, jonka mukaan komission päätelmä, jonka mukaan kantaja on kiistänyt niiden seikkojen paikkansapitävyyden, joihin komission esittämät syytökset perustuivat, on virheellinen ..... II - 4579

Asianosaisten lausumat ..... II - 4579

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4586

Sakon laskentamenetelmä ja lopullinen määrä ..... II - 4591

Oikeudenkäyntikulut ..... II - 4593